

CENTER POSLOVNE ODLIČNOSTI

EKONOMSKE FAKULTETE UNIVERZE V LJUBLJANI

VPLIV TRANSATLANTIC TRADE AND INVESTMENT PARTNERSHIP (TTIP) NA SLOVENSKO GOSPODARSTVO

dr. Jože P. Damijan
dr. Črt Kostevc
dr. Tjaša Redek

Ljubljana, november 2014

CENTER POSLOVNE ODLIČNOSTI EKONOMSKE FAKULTETE

VPLIV TRANSATLANTIC TRADE AND INVESTMENT PARTNERSHIP (TTIP) NA SLOVENSKO GOSPODARSTVO

dr. Jože P. Damijan
dr. Črt Kostevc
dr. Tjaša Redek

Ljubljana, november 2014

Pojasnilo o omejitvi odgovornosti

Center poslovne odličnosti Ekonomske fakultete (CPOEF) je analizo izdelal po naročilu Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo (naročnik). Analiza je v celoti neodvisna od interesov naročnika ali z njim povezanih oseb. CPOEF kot pravna oseba in avtorji analize kot posamezniki ne prevzemamo odgovornosti za morebitne negativne posledice te analize za naročnika ali z njim povezane osebe.

Kazalo

Povzetek	5
1 Uvod	9
2 Medsebojni trgovinski in kapitalski tokovi med Slovenijo in ZDA	11
2.1 Dinamika zunanje trgovine med Slovenijo in ZDA	11
2.2 Panožna struktura trgovine med Slovenijo in ZDA.....	12
2.3 Dolgoročni kapitalski tokovi.....	16
3 Pregled dosedanjih študij učinkov TTIP	18
3.1 Pregled glavnih študij o učinkih TTIP	18
3.1.1 <i>Ocene učinkov TTIP v dosedanjih študijah za celotno EU .....</i>	<i>19</i>
3.1.2 <i>Ocene učinkov TTIP v dosedanjih študijah za posamezne članice EU.....</i>	<i>20</i>
3.2 Kritične ocene študij o učinkih TTIP	21
3.2.1 <i>Kritike metodološkega pristopa .....</i>	<i>21</i>
3.2.2 <i>Kritike rezultatov analiz .....</i>	<i>23</i>
3.2.3 <i>Alternativne ocene učinkov TTIP .....</i>	<i>24</i>
4 Analiza vpliva TTIP na Slovenijo s pomočjo modelske simulacije	27
4.1 Struktura GTAP modela	27
4.2 Omejitve analize z GTAP modelom	28
4.3 Implementacija GTAP modela	29
4.4 Pregled slovenske trgovine z ZDA in primerjava z EU	30
4.5 Višina carinskih in necarinskih ovir v trgovini med EU in ZDA	35
4.6 Analizirani potencialni scenariji liberalizacije trgovine med EU in ZDA	37
4.7 Rezultati.....	38
4.7.1 <i>Učinki na ravni celotnega gospodarstva.....</i>	<i>38</i>
4.7.2 <i>Sektorski učinki.....</i>	<i>42</i>
4.7.3 <i>Učinki na konkurenčnost in zunanjo trgovino .....</i>	<i>44</i>
4.7.4 <i>Učinki na zaposlenost .....</i>	<i>47</i>
4.7.5 <i>Panoge, ki bodo predvidoma imele največje koristi oziroma škode od TTIP v Sloveniji .....</i>	<i>50</i>
4.7.6 <i>Učinki na občutljive panoge.....</i>	<i>51</i>
4.8 Drugi učinki in potencialna tveganja zaradi TTIP	53
5 Anketa med gospodarskimi družbami	56
5.1 Uvodna pojasnila.....	57
5.2 Vpliv TTIP na poslovanje podjetij	59
5.2.1 <i>TTIP in prisotnost na ameriškem trgu.....</i>	<i>59</i>
5.2.2 <i>Analiza vpliva TTIP na poslovanje podjetij glede na poznavanje TTIP.....</i>	<i>68</i>
5.3 Povzetki mnenj panožnih združenj	79
5.3.1 <i>Elektronska in elektroindustrija.....</i>	<i>81</i>
5.3.2 <i>Avtomobilska industrija .....</i>	<i>82</i>
5.3.3 <i>Proizvodnja farmacevtskih surovin in preparatov.....</i>	<i>83</i>
5.4 Razlogi, zakaj posamezni sektorji, ki bi lahko imeli korist od sprejetja TTIP, tega ne bodo uspeli izkoristiti	85
6 Analiza izbranih pogajalskih področij po panogah s pomočjo anketnih podatkov	88
7 Literatura in viri	93
Priloga A: Podrobnejši pregled panožne trgovine Slovenije in EU z ZDA	95
Priloga B: Regijska in sektorska agregacija za GTAP model	97

Priloga C: Odgovori na 'Naštejte 3 stvari, ki predstavljajo največje ovire pri trgovanju z ZDA'	99
Priloga D: Vprašalnik	101

Povzetek

Namen te študije je ovrednotiti različne učinke Čezatlantskega sporazuma o trgovini in investicijah (*Transatlantic trade and investment partnership-TTIP*) na slovensko gospodarstvo, in sicer na konkurenčnost, zunanjo trgovino, BDP in zaposlenost. Identificiramo panoge, ki bi utegnile biti deležne najbolj pozitivnih oziroma negativnih učinkov TTIP.

V skladu z metodologijo velike večine študij vpliva oblikovanja čezatlantskega območja proste trgovine na gospodarstva posameznih članic je bila v pričujoči študiji izvedena makroekonomska simulacija učinkov TTIP s pomočjo GTAP (Global Trade Analysis Project) modela. Ta pristop nekoliko nadgradimo z namenom ocene tudi učinkov na zaposlenost. Dodatno pa v tej študiji analiziramo tudi stališča slovenskega gospodarstva in gospodarskih interesnih združenj do sporazuma TTIP. Oboje pa nadgrajujemo z analizo nemerljivih učinkov TTIP ter nekaterih potencialnih tveganj, ki utegnejo slediti iz sprejema sporazuma TTIP.

Ocenjeni učinki v tej študiji ne predstavljajo gotovosti, da se bodo ti učinki tudi dejansko materializirali, pač pa predstavljajo modelske simulacije potencialno možnih učinkov. Modelske simulacije v tej študiji zgolj opozarjajo na priložnosti, ki se lahko potencialno ponudijo slovenskemu gospodarstvu, in na tveganja sporazuma TTIP za slovensko gospodarstvo, če se domača podjetja in članice EU pred potencialnimi nevarnostmi, ki iz sporazuma izhajajo, ne bodo ustrezno zaščitile. Po eni strani se ocenjeni pozitivni učinki v posameznih gospodarskih sektorjih ne bodo nujno materializirali, če podjetja priložnosti ne bodo uspela zaznati in izkoristiti. Na drugi strani ne bo prišlo do realizacije potencialnih negativnih učinkov v posameznih sektorjih, če se bodo podjetja na ta tveganja ustrezno in pravočasno odzvala oziroma če bodo članice EU v pogajanjih z ZDA te sektorje ustrezno zaščitile. Iz tega vidika je ocenjene učinke sporazuma TTIP potrebno jemati kot opozorilo na potencialne priložnosti, ki jih je mogoče izkoristiti, in kot opozorilo na potencialne nevarnosti, ki se jim je mogoče izogniti.

V analizi simuliramo učinke štirih scenarijev liberalizacije trgovinskih in kapitalskih tokov med Slovenijo in ZDA. V osnovnem scenariju 1 predvidevamo zgolj odpravo 100% preostalih carin, izvoznih davkov ter subvencij med članicami EU in ZDA. Večje pozitivne učinke lahko pričakujemo od obeh scenarijev 2 in 3, ki predvidevata tudi delno (25% ali 50%) eliminacijo identificiranih necarinskih omejitev, ki jih je v medsebojni trgovini mogoče odstraniti. Umik vsaj dela obsežnih necarinskih ovir med tistimi segmenti, kjer dejansko lahko pride do konvergence v pogajanjih med ZDA in EU, ima lahko potencialno bistveno večje učinke na zunanjo trgovino in posledično na gospodarsko rast kot eliminacija carin. V najambicioznejšem scenariju (Scenarij 4) predvidevamo, da bi sprostitev trgovine in potencialna homogenizacija investicijske zakonodaje vodile tudi v znatno povečanje investicijske aktivnosti med EU in ZDA.

Modelske simulacije, ki povzemajo različne scenarije potencialnih izidov pogajanj o oblikovanju sporazuma TTIP, nakazujejo, da naj bi bili učinki liberalizacije trgovine z ZDA na slovensko gospodarstvo izjemno majhni, vendar negativni. Delež slovenske blagovne in storitvene menjave z ZDA je v primerjavi z zahodnoevropskimi državami zelo majhen

(trgovina z ZDA predstavlja zgolj med 1% in 2% celotne slovenske zunanje trgovine), kar ustrezno omejuje jakost vpliva sprostitve trgovinskih in kapitalskih tokov na slovensko gospodarstvo.

Rezultati modelskih simulacij nakazujejo, da bi (ne glede na izbran scenarij) liberalizacija zunanjetrgovinskih tokov z ZDA povzročila padec celotnega slovenskega izvoza in uvoza. Vendar gre pri tem za kompozicijski učinek. Po eni strani bi prišlo do precejšnje rasti trgovine z ZDA (med 35% in 40%), po drugi pa do rahlega padca trgovine s preostalimi članicami EU. V večini primerov se nekoliko zmanjša tudi izvoz v tretje države, medtem ko se uvoz iz njih praviloma poveča. Razlog tega pojava je v preusmerjanju evropske trgovine iz Slovenije na cenejše vire v ZDA. Trgovina med ZDA ter celotno EU, ne zgolj Slovenijo, se bistveno poveča, kar vodi v rahlo zmanjšanje trgovine znotraj EU in trgovine s tretjimi državami. To pomeni, da bi povečana integracija z ZDA privedla do rahlega zmanjšanja trgovinske integracije znotraj EU.

Učinek TTIP na bruto domači proizvod (BDP) je v 10-letnem obdobju simulacije izjemno majhen. V primeru manj intenzivne liberalizacije (scenarij 1 in 2) je učinek TTIP na BDP negativen (med -0.01% in -0.02%), v primeru bolj intenzivne liberalizacije (scenarij 3 in 4) pa rahlo pozitiven (med 0.02% in 0.27%). Z upoštevanjem 10-letnega obdobja, v katerem naj bi se ti učinki realizirali, so ti učinki na BDP skorajda povsem zanemarljivi, saj se letni učinki na BDP merijo večinoma na tretji decimalni odstotki. Ti simulirani učinki sporazuma TTIP na slovensko gospodarstvo so glede reda velikosti in dinamike primerljivi z ocenami študij, ki so bile narejene za nekatere ostale članice EU.

Analiza na ravni posameznih gospodarskih sektorjev identificira sektorje, ki bodo potencialno deležni pozitivnih ali negativnih učinkov. Najmočnejše negativne učinke zunanjetrgovinske liberalizacije naj bi občutili v primarnih sektorjih (kmetijstvo, ribištvo, rudarstvo in ostale primarne dejavnosti) ter v panogi motornih vozil in ostalih transportnih sredstev, kemični in kovinski industriji. Po drugi strani naj bi storitvene dejavnosti doživele pretežno pozitivne posledice liberalizacije trgovine z ZDA.

Glede na velik delež v zunanji trgovini so na zunanjetrgovinsko liberalizacijo z ZDA najbolj občutljive panoge farmacije, motornih vozil in predelave živil. Vse tri panoge naj bi bile (po najbolj ambicioznem scenariju liberalizacije) deležne pretežno negativnih učinkov zaradi liberalizacije trgovine v okviru TTIP po vseh analiziranih kazalcih.

Največje negativne učinke gre pričakovati v panogi motornih vozil, kjer bi eliminacija sedanjih razmeroma visokih carinskih stopenj na uvoz vozil iz ZDA utegnila sprožiti negativne učinke za domačo avtomobilsko proizvodnjo. V 10-letnem horizontu simulacije naj bi dodana vrednost panoge padla za dobra 2 %, prav tako pa bi za dobre 3 oziroma 1 % padli tudi vrednosti izvoza in uvoza. Nekoliko manj negativen naj bi bil učinek na kemično industrijo (farmacijo), kjer naj bi prišlo do blagega padca aktivnosti (za 0.9%), ob tem pa tudi do manjšega znižanja izvoza (za 1.1%) in uvoza (za 0.6%). Modelske simulacije nekoliko bolje kažejo živilsko-predelovalni panogi, kjer naj bi se gospodarska aktivnost minimalno povečala (za 0.1%), medtem ko naj bi izvoz in uvoz malenkostno upadla (med 0.2% in 0.3%).

Simulacije učinkov kažejo manj negativne učinke v primeru manj ambiciozne zunanjetrgovinske liberalizacije, saj naj bi slednja, kljub padcu aktivnosti (merjenemu s spremembo dodane vrednosti) imela nekoliko bolj ugodne učinke na zunanjo trgovino, predvsem na indeks izvoznih cen, medtem ko so učinki na izvoz in uvoz še vedno (čeprav manj) negativni.

Liberalizacija trgovine v okviru TTIP bi, glede na modelske simulacije, utegnila povzročiti neto zmanjšanje števila zaposlenih v slovenskem gospodarstvu. Najmanj negativne učinke na zaposlenost bi povzročil umik carin in subvencij za industrijske izdelke in storitve, pri kateri bi se skupna zaposlenost zmanjšala za okrog 220. Bolj intenzivna liberalizacija bi povzročila bolj negativne učinke na zaposlenost, pri čemer bi delna (25%) liberalizacija necarinskih ovir utegnila povzročiti uničenje okrog 780 delovnih mest. Najbolj ambiciozna liberalizacija (50 % liberalizacija necarinskih ovir) pa bi ta potencialni negativni učinek na zaposlenost podvojila – število izgubljenih delovnih mest bi se utegnilo povečati na 1,400 do 1,500. Najbolj negativnih učinkov na zaposlenost naj bi bile deležne panoge kmetijstva, kemične, kovinske in avtomobilske industrije. Te negativne učinke pa bi delno kompenziralo povečanje zaposlenosti predvsem v lesni industriji, ostali predelovalni industriji ter v različnih storitvenih panogah.

Simulirane potencialne učinke TTIP na zaposlenost lahko postavimo v kontekst obstoječega števila zaposlenih (konec leta 2012). Potencialno zmanjšanje števila zaposlenih med 220 in 1,500 bi glede na število zaposlenih v letu 2012 pomenilo praktično zanemarljivo zmanjšanje skupnega števila zaposlenih za 0.04% (scenarij 1) do 0.28% (scenarij 4). Potencialni šok na zaposlovanje zaradi sporazuma TTIP lahko primerjamo tudi s šokom na zaposlovanje, ki se je zgodil v času sedanje recesije v obdobju 2009-2012 in je terjal 59,000 delovnih mest. V primerjavi s tem šokom, bi TTIP utegnil potencialno povzročiti skupni zaposlovalni šok zgolj v obsegu med 0.4% in 2.6% zaposlovalnega šoka, ki ga je povzročila sedanja kriza. Relativni šoki v posameznih panogah bi bili sicer večji, predvsem v kmetijstvu, panogi ostale transportne opreme, kemični, avtomobilski in kovinski industriji. Največji "pozitivni šok" v zaposlenosti bi se potencialno zgodil v gradbeništvu (povečanje za 10%), vendar samo v scenariju 4.

Z uporabljenimi simulacijskimi modeli ni mogoče analizirati nekaterih pomembnih učinkov sporazuma TTIP, ker je nekatere učinke težko ali povsem nemogoče kvantificirati (ni mogoče oceniti potencialnih družbenih stroškov, ki bi lahko sledili iz sprememb zakonodaje, ki varuje potrošnike in okolje), medtem ko se nekateri učinki pokažejo šele čez daljši čas in jih je nemogoče vnaprej predvideti. V prvem primeru lahko govorimo o nemerljivih oziroma kvalitativnih učinkih sporazuma, v drugem pa o potencialnih tveganjih, ki izhajajo iz morebitne uveljavitve TTIP.

Iz vidika slovenskega gospodarstva je med potencialnimi tveganji, ki izhajajo iz sporazuma TTIP, treba opozoriti predvsem na dvoje. Prvič, potencialno problematično bi utegnilo biti področje poenotenja zaščite pravic intelektualne lastnine, in sicer predvsem zaščita pravic intelektualne lastnine na področju farmacije. Tukaj bi poenotenje regulacije utegnilo prinesti podaljšanje patentne zaščite za originalna zdravila oziroma celo trajno patentno zaščito («evergreening») za nekatera zdravila. V interesu slovenskega gospodarstva, ki ima dve relativno veliki in močno izvozno usmerjeni farmacevtski družbi (Lek in Krka), ki sta v osnovi

proizvajalca generičnih zdravil, je, da se patentna zaščita za originalna zdravila ne podaljšuje izven sedanjih okvirjev, določenih z multilateralnimi pogajanjmi v okviru WTO. To bi lahko pomenilo onemogočanje razvoja domačih proizvajalcev generičnih zdravil in negativen vpliv na izvoz in zaposlenost, po drugi strani pa tudi trajno višje cene zdravil za domače potrošnike.

Drugo izmed potencialnih tveganj, ki izhaja iz sprejetja TTIP, pa se nanaša na »*mehanizem reševanja sporov med državo in investitorjem*« (investor-state dispute settlement, ISDS). ISDS namreč predvideva, da se v primeru spora med tujim investitorjem in državo pristojnost za razreševanje sporov prenese z nacionalnih sodišč na *ad hoc* mednarodne arbitraže. Tveganja, ki izhajajo iz mehanizma ISDS niso povsem zanemarljiva, vendar pa pogajalska izhodišča EU vsebujejo jasno dikcijo, da bodo vlade članic EU zadržale pravo do regulacije v interesu javnosti. Ne glede na to pa konflikta interesov arbitrov in njihove pristranskosti ni mogoče nikoli z gotovostjo izločiti. Iz tega vidika bi veljalo razmisliti o umiku mehanizma ISDS iz pogajanj o TTIP ter reševanje morebitnih sporov ohraniti v pristojnosti obstoječih domačih pravosodnih mehanizmov suverenih držav članic EU ter skupnega Evropskega sodišča.

V anketi, ki smo jo naredili med slovenskimi podjetji, se je izkazalo, da jih večina (kar štiri petine oziroma 83% podjetij, ki so na vprašanje odgovorila), tega sporazuma sploh ne pozna. Večina tistih podjetij, ki sporazum pozna, pa pričakuje od njega pozitivne učinke.

Če rezultate modelskih simulacij dopolnimo z anketnimi rezultati, lahko rečemo, da zaenkrat slovenska podjetja ne kažejo večjega interesa niti za širjenje niti za vstop na ameriški trg. Ameriški trg večini podjetij predstavlja le majhen odstotek vseh prihodkov, prav tako pa podjetja izpostavljajo številne ovire kot tudi neinteres za povečanje prisotnosti ali prodor na ta trg. Predvsem storitvena podjetja kot poglavitno oviro vstopa vidijo visoke stroške vstopa oziroma vzpostavitve poslovanja na ameriškem trgu, pri tem pa mnoga podjetja tudi ne zaznavajo zadovoljivega potencialnega povpraševanja po svojih izdelkih. Podjetja predelovalne industrije kot večjo oviro vstopu na ameriški trg navajajo oddaljenost trga oziroma s tem povezane transportne stroške. Iz odgovorov je razvidno, da ta podjetja odprave omejitev v trgovini z ZDA večinoma ne jemljejo kot dovolj močnega faktorja, ki bi spremenil privlačnost ameriškega trga oziroma njihove preference glede vstopa na ameriški trg.

Ključno za gospodarski izplen od uveljavitve TTIP se zdi izboljšati obveščenost podjetij glede namena in predvidenega dometa TTIP. V mnogih sektorjih tako predelovalne kot storitvene dejavnosti namreč podjetja kot eno od poglavitnih ovir na ameriškem trgu vidijo obseg administrativnih in tehničnih predpisov oziroma razhajanj v regulaciji med ZDA in EU. Po drugi strani ta ista podjetja niso seznanjena z dejstvom, da naj bi TTIP ravno v tem segmentu prinesel bistven doprinos.

Da bi podjetja začela bolj intenzivno razmišljati o TTIP in se na potencialne pozitivne (ali negativne) učinke pripravila, bi bila potrebna tako domača kot vseevropska promocijska kampanja ozaveščanja javnosti glede TTIP. Pri tem imajo lahko pomembno vlogo GZS ter državne institucije, ki lahko z večjo informiranostjo pripomorejo k boljšemu izkoriščanju potenciala kot tudi zavedanju tveganj med podjetji.

1 Uvod

Gospodarstvi Evropske unije in ZDA skupaj ustvarita slabo polovico svetovnega bruto domačega proizvoda in skoraj tretjino celotne svetovne trgovine. Kljub temu, da sta gospodarski velesili že dosegli relativno visoko stopnjo gospodarske integracije, saj so trgovinski in finančni tokovi med njima za svetovne razmere dokaj prosti, pa obstaja velik potencial za njuno nadaljno integracijo. V luči hitrega razvoja gospodarstev BRICS (Brazilija, Rusija, Indija, Kitajska in Južna Afrika) predstavlja poglobljanje integracije med EU in ZDA pomemben del strategije ohranjanja njunega položaja na globalnih trgih.

Z namenom poglobitve integracije so od sredine prejšnjega desetletja med EU in ZDA potekali številni pogovori, ki so institucionalni pospešek dobili leta 2007 z oblikovanjem Transatlantskega ekonomskega sveta (Transatlantic Economic Council), ki je vključeval predstavnike podjetij z obeh strani Atlantika. Novembra 2011 sta EU in ZDA oblikovali Delovno skupino za delovna mesta in gospodarsko rast z nalogo identifikacije ukrepov in politik, ki bi lahko vodili povečanje trgovine in investicij med EU in ZDA. Delovna skupina je 11. februarja 2013 podala poročilo, v katerem je predlagala začetek pogajanj o širokem prosto-trgovinskem sporazumu, imenovanem *Transatlantic Trade and Investment Partnership* (TTIP). Dan kasneje je tedanji predsednik Evropske komisije Jose Manuel Barroso napovedal začetek pogajanj o sporazumu TTIP.

Namen TTIP sporazuma je omogočiti zmanjšanje ovir v medsebojnih trgovinskih in investicijskih tokovih med EU in ZDA. Ključno za uspeh in učinek sporazuma bo zmanjšanje tako carin kot tudi nekarinskih ovir za trgovino (kvote, sanitarne in fitosanitarne, tehnične zahteve, regulativa na lokalnem trgu, postopki javnega naročanja) ter druge oblike gospodarskega sodelovanja, kot so spodbujanje in zaščita medsebojnih investicij ter zaščita pravic intelektualne lastnine. Velikost obeh gospodarskih območij seveda tudi pomeni, da bo izid pogajanj o oblikovanju TTIP imel pomembne posledice za ostale dele sveta, ki v pogajanja in nastalo integracijo ne bodo neposredno vključeni.¹

Na ravni EU kot celote kot na ravni posameznih članic EU so bile do sedaj narejene številne analize učinkov TTIP na evropsko oziroma nacionalna gospodarstva. Vse študije brez izjeme kažejo, da naj bi imel TTIP močne učinke na povečanje izvoza med EU in ZDA, da pa utegne negativno vplivati na trgovino med članicami EU. Večina študij (vendar ne vse) kažejo, da naj bi bili učinki TTIP na povečanje BDP pozitivni, vendar minimalni. Skupno povečanje BDP v EU kot posledica učinka TTIP naj bi se gibalo v razponu med 0.3% in 1.3% v obdobju 10 do 20 let, kar pomeni, da bi bil letni učinek TTIP na gospodarsko rast praktično skorajda zanemarljiv (pospešitev letne rasti BDP za največ 0.03 do 0.13 odstotne točke).

---

¹ Na drugi strani se ZDA od leta 2008 pogajajo o sklenitvi podobnega sporazuma *Trans-Pacific Partnership* (TPP) o liberalizaciji trgovinskih in finančnih tokov tudi z 11 državami pacifiške regije (Avstralija, Brunej, Čile, Kanada, Japonska, Malezija, Mehika, Nova Zelandija, Peru, Singapur in Vietnam). Vsebina pogajanj je sicer tajna, vendar iz osnutka sporazuma, ki ga je 16. oktobra 2014 objavil WikiLeaks, sledi, da so pogajalske teme in izhodišča zelo podobna kot v primeru TTIP (ob liberalizaciji blagovne trgovine in deregulaciji ovir za trgovino s storitvami predvsem večja zaščita investitorjev ter večja zaščita pravic intelektualne lastnine).

Velika večina študij zaradi modelskih omejitev ne ocenjuje učinkov TTIP na zaposlenost. Ena izmed študij (Bertelsman/Ifo, 2013) kaže pozitivne učinke na zaposlenost v EU, druga študija (Raza et al, 2014) pa ocenjuje pozitivne učinke na zaposlenost zgolj za ZDA, medtem ko naj bi države EU izgubile za okrog 600 tisoč delovnih mest.

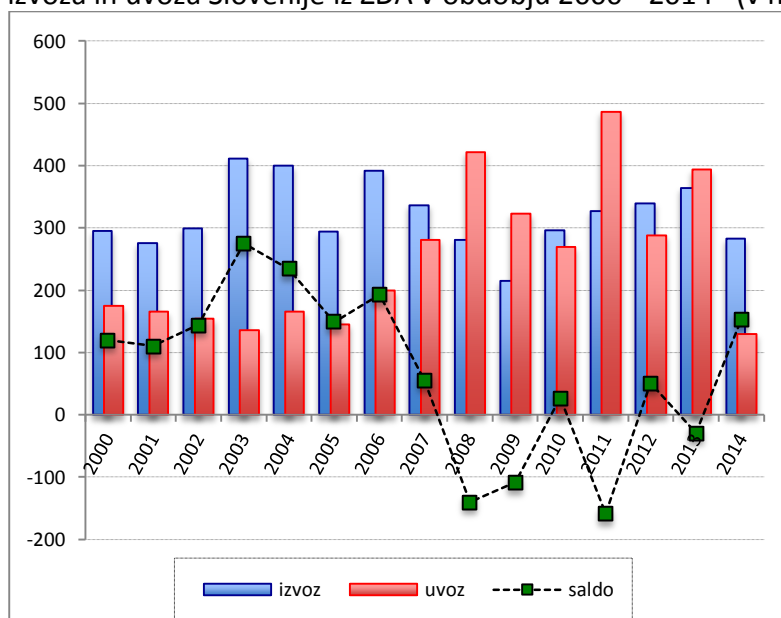
Namen te študije je kritično ovrednotiti različne učinke TTIP na slovensko gospodarstvo, in sicer na konkurenčnost, zunanjo trgovino, BDP in zaposlenost. Pri tem se poslužujemo enakega modelskega orodja kot večina ostalih študij, ki pa ga nekoliko nadgradimo z namenom ocene tudi učinkov na zaposlenost. Dodatno pa v tej študiji analiziramo tudi stališče slovenskega gospodarstva in gospodarskih interesnih združenj do sporazuma TTIP. Oboje pa nadgrajujemo s kritično analizo nemerljivih učinkov TTIP ter nekaterih potencialnih tveganj, ki utegnejo slediti iz sprejema sporazuma TTIP.

2 Medsebojni trgovinski in kapitalski tokovi med Slovenijo in ZDA

2.1 Dinamika zunanje trgovine med Slovenijo in ZDA

Slovenski agregatni izvoz v ZDA se zadnje desetletje giblje pri vrednostih med 300 in 400 mio evrov letno. Izjema je le obdobje med letoma 2008 in 2010, ko je izvoz zaradi krize na globalnih trgih upadel pod 300 mio evrov in se v letu 2009 približal meji 200 mio evrov. Nekoliko bolj raznovrstno dinamiko je v enakem obdobju imel uvoz iz ZDA, saj je po letu 2005 doživel precejšnje rast do začetka krize v letu 2008. Tudi nadalje je tesno sledil gibanju ekonomske aktivnosti v Sloveniji. Obdobje rasti uvoza po letu 2005 je pripeljalo do primanjkljaja v slovenski trgovini z ZDA v skoraj vseh letih po letu 2008 (razen v letih 2010 in 2012). Pred tem je Slovenija z ZDA imela daljše obdobje razmeroma stabilnega presežka v trgovinski bilanci.

Slika 1: Gibanje izvoza in uvoza Slovenije iz ZDA v obdobju 2000 - 2014* (v mio EUR)

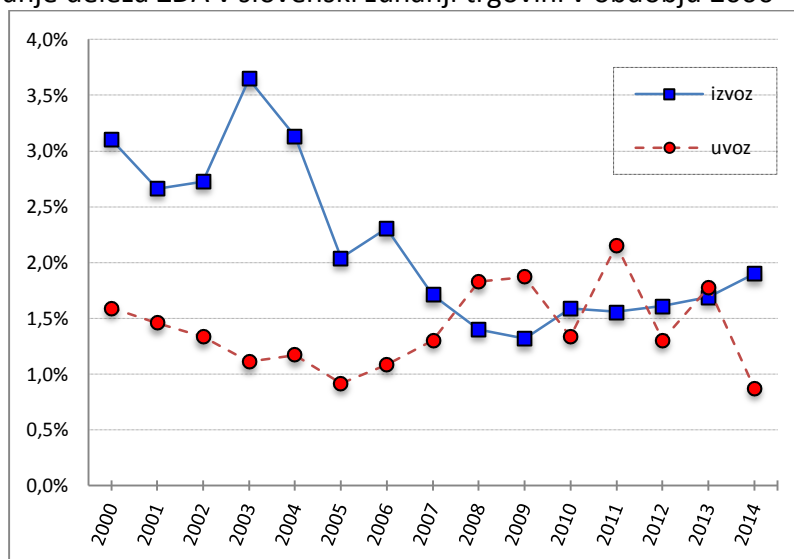

Opomba: * Podatki za leto 2014 pokrivajo samo prvih 8 mesecev leta
Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2014

Delež, ki ga v slovenskem izvozu zavzema prodaja na ameriškem trgu in ga prikazujemo v Sliki 2, je v opazovanem obdobju strmo padel. Od dobrih 3.5 %, kot je znašal leta 2003, na zgolj 1.3 % v 2009. V zadnjih nekaj letih se delež izvoza v ZDA postopno izboljšuje, še vedno pa ne dosega dveh odstotkov celotnega slovenskega izvoza. Glede na delež v slovenskem izvozu je ameriški trg v letu 2013 predstavljal 13. največjo izvozno destinacijo za slovenske proizvode.

Nekoliko stabilnejši je delež uvoza iz ZDA v celotnem slovenskem uvozu, ki se med letoma 2000 in 2014 giblje med enim in dvema odstotkoma celotnega uvoza Slovenije. V letu 2013 so glede na delež v uvozu ZDA predstavljale 15. največjo slovensko partnerico. Tako največji ciljni trg kot tudi največja izvoznica v Slovenijo je Nemčija, sledijo pa naše neposredne sosedice.

Slika 2: Gibanje deleža ZDA v slovenski zunanji trgovini v obdobju 2000 – 2014* (v %)

Opomba: * Podatki za leto 2014 pokrivajo samo prvih 8 mesecev leta
Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2014

Kot izkazuje nizka raven izvoznih in uvoznih deležev trgovine z ZDA ter njihovo gibanje, ima slovensko gospodarstvo v trgovini z ZDA precejšen neizkoriščen potencial. Vendar pa je vprašanje, v kolikšni meri je ta neizkoriščen potencial mogoče tudi dejansko izkoristiti, saj se izvozni tokovi z državami EU krepijo oziroma izvozni deleži v države EU ostajajo stabilno visoki.

2.2 Panožna struktura trgovine med Slovenijo in ZDA

Panožna struktura trgovine med Slovenijo in ZDA je podvržena pogostim spremembam, vendar pa določene panoge ohranjajo primat tako na strani slovenskega uvoza iz ZDA kot izvoza Slovenije v ZDA. V Tabeli 1 najprej predstavljamo pregled deleža posameznih panog v trgovini z ZDA (na ravni 2-mestne panoge Kombinirane nomenklature) v letu 2013. Posamezna celica predstavlja odstotek posamezne panoge v skupni trgovini z ZDA.

Tabela 1: Deleži panog v trgovini z ZDA po 2-mestnih panogah Kombinirane nomenklature v letu 2013

KN 2-mestni sektor	izvoz	uvoz
01 Žive živali	0.02	0.00
02 Meso in užitni klavnični proizvodi	-	-
03 Ribe, raki, mehkužci in drugi vodni nevretenčarji	-	0.03
04 Mlečni izdelki, ptičja jajca, naravni med, užitni proizvodi živalskega izvora, ki niso navedeni in ne zajeti na drugem mestu	-	0.00
05 Proizvodi živalskega izvora, ki niso navedeni in ne zajeti na drugem mestu	0.00	0.02
06 Živo dreveje in druge rastline, čebulice, korenine in podobno, rezano cvetje in okrasno listje	-	0.00
07 Užitne vrtnine, nekateri koreni in gomolji	-	0.01
08 Užitno sadje in oreščki, lupine agrumov ali melon	-	0.13
15 Masti in olja, voski, živalskega in rastlinskega izvora in proizvodi njihovega razkrajanja, predelane užitne masti	0.00	0.05

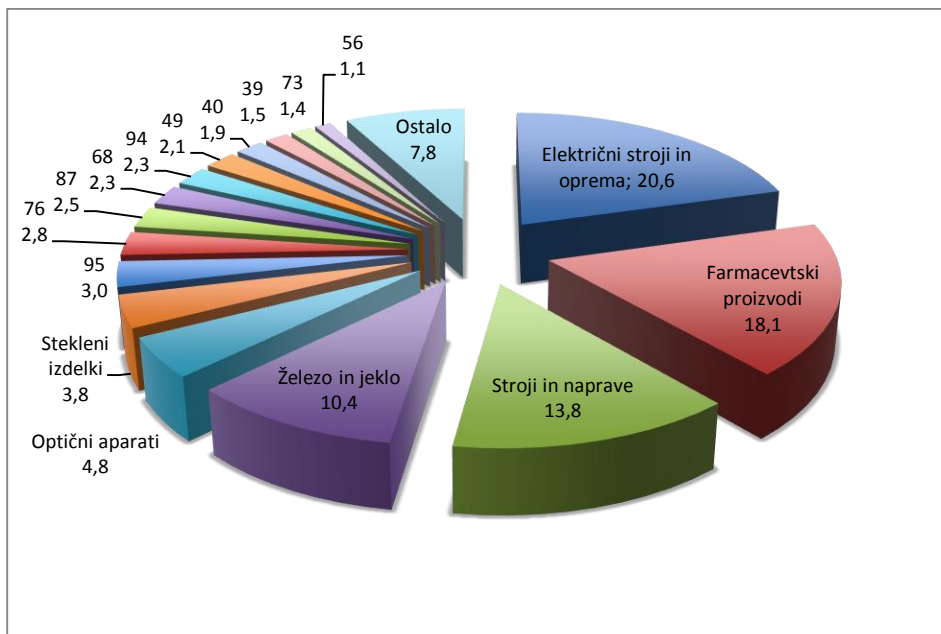
16 Izdelki iz mesa, rib, rakov, mehkužcev ali drugih vodnih nevretenčarjev	0.11	-
17 Sladkor in sladkorni proizvodi	0.00	0.00
18 Kakav in kakavovi izdelki	0.00	0.02
19 Izdelki iz žit, moke, škroba ali mleka, slašičarski izdelki	0.07	0.00
20 Proizvodi iz vrtnin, sadja, oreškov ali drugih delov rastlin	0.00	0.03
21 Razna živila	0.15	0.25
22 Pijače, alkoholne tekočine in kis	0.65	0.69
23 Ostanke in odpadki živilske industrije, pripravljena krma za živali	0.00	0.08
24 Tobak in tobačni nadomestki	-	-
25 Sol, žveplo, zemljine in kamen, sadra, apno in cement	-	0.02
26 Rude, žlindre in pepeli	-	0.06
27 Mineralna goriva in olja, proizvodi njihove destilacije, bituminozne snovi in mineralni voski	0.00	54.92
28 Proizvodi kemične industrije ali podobnih industrij	0.36	0.66
29 Organski kemijski proizvodi	0.29	0.27
30 Farmaceutski proizvodi	18.07	0.81
31 Gnojila	0.00	-
32 Ekstrakti za strojenje ali barvanje, tanini in njihovi derivati, barve, pigmenti in druga barvila, pripravljena premazna sredstva in laki, kiti in druge tesnilne mase, tiskarske barve in črnila	0.70	0.07
33 Eterična olja in rezinoidi, parfumerijski, kozmetični in toaletni izdelki	0.02	0.55
34 Mila, organska površinsko aktivna sredstva, pralni in mazalni preparati, za loščenje ali čiščenje, voski, sveče, paste za modeliranje in zobarski voski ter zobarski preparati na osnovi sadre	0.04	0.06
35 Beljakovinske snovi, modificirani škrobi, lepila, encimi	0.00	0.04
36 Razstreliva, pirotehnični proizvodi, vžigalice, piroforne zlitine, vnetljivi preparati	0.02	0.01
37 Proizvodi za fotografske in kinematografske namene	-	0.01
38 Razni proizvodi kemijske industrije	0.02	0.66
39 Plastične mase in proizvodi iz plastičnih mas, kavčuk in proizvodi iz kavčuka in gume	1.53	2.62
40 Kavčuk in proizvodi iz kavčuka in gume	1.85	3.63
41 Surove kože z dlako ali brez dlake (razen krzna) in usnje	-	0.09
42 Usnjeni izdelki, sedlarski in jermenarski izdelki, predmeti za potovanje, ročne torbe in podobni izdelki, izdelki iz živalskih črev	0.05	0.03
43 Naravno ali umetno krzno, krzneni izdelki	-	-
44 Les in lesni izdelki, lesno oglje	0.56	0.35
45 Pluta in plutasti izdelki	0.00	0.00
46 Izdelki iz slame, esparta in drugih materialov za pletarstvo, košarski in pletarski izdelki	-	-
47 Celuloza, lesna ali iz drugih vlaknastih celuloznih materialov, papirni ali kartonski odpadki in ostanke	-	0.35
48 Papir in karton, izdelki iz papirne mase, papirja ali kartona	0.24	0.04
49 Tiskane knjige, časopisi, slike in drugi proizvodi grafične industrije, rokopisi, tipkana besedila in načrti	2.10	0.11
50 Svila	-	-
51 Volna, fina ali groba živalska dlaka, preja in tkanine iz konjske žime	-	0.00
52 Bombaž	0.00	0.11
53 Druga rastlinska tekstilna vlakna, papirna preja in tkanine iz papirne preje	-	0.00
54 Filamenti iz umetnih in sintetičnih vlaken	0.74	0.28
55 Umetna in sintetična vlakna, rezana	0.00	0.97
56 Vata, klobučevina in netkani material, specialne preje, vrvi, motvozi, konopci in prameni ter proizvodi iz njih	1.07	0.10

57 Preproge in druga talna prekrivala	-	0.01
58 Specialne tkanine, taftane tkanine, čipke, tapiserije, pozamenterija, vezene	0.00	0.01
59 Tekstilni materiali, impregnirani, premazani, prevlečeni, prekriti ali laminirani, tekstilni izdelki, primerni za tehnične namene	0.00	0.10
60 Pleteni ali kvačkani materiali	0.00	0.00
61 Oblačila in pribor za oblačila, pleteni ali kvačkani	0.39	0.03
62 Oblačila in pribor za oblačila, razen pletenih in kvačkanih izdelkov	0.02	0.02
63 Drugi gotovi tekstilni izdelki, kompleti, ponošena - izrabljena oblačila in izrabljeni tekstilni izdelki, krpe	0.01	0.01
64 Obutev, gamaše in podobni izdelki, deli teh izdelkov	0.12	0.03
65 Klobuki, kape in druga pokrivala ter njihovi deli	0.20	0.02
66 Dežniki, sončniki, sprehajalne palice, palice-stolčki, biči, korobači in njihovi deli	0.00	0.00
67 Preparirano perje in puh in izdelki iz perja in puha, umetno cvetje, lasuljarski izdelki	0.00	0.00
68 Izdelki iz kamna, sadre, cementa, betona, azbesta, sljude ali podobnih materialov, keramični izdelki, steklo in stekleni izdelki	2.34	0.15
69 Keramični izdelki	0.11	0.01
70 Steklo in stekleni izdelki	3.81	0.07
71 Naravni in kultivirani biseri, dragi in poldragi kamni, plemenite kovine, kovine, platirane s plemenitimi kovinami, in izdelki iz njih, imitacije nakita, kovanci	0.02	0.02
72 Železo in jeklo	10.35	0.07
73 Izdelki iz železa in jekla	1.41	0.38
74 Baker in bakreni izdelki	0.01	0.24
75 Nikelj in nikeljevi izdelki	0.00	0.03
76 Aluminij in aluminijasti izdelki	2.80	0.05
78 Svinec in svinčeni izdelki		0.00
79 Cink in cinkovi izdelki		0.06
80 Kositer in kositrni izdelki		0.00
81 Druge navadne kovine, kermeti, njihovi izdelki	0.00	0.77
82 Orodje, nožarski izdelki, žlice in vilice iz navadnih kovin, njihovi deli iz navadnih kovin	0.75	0.27
83 Razni izdelki iz navadnih kovin	0.28	0.07
84 Jedrski reaktorji, kotli, stroji in mehanske naprave, njihovi deli	13.75	17.71
85 Električni stroji in oprema ter njihovi deli, aparati za snemanje ali reprodukcijo slike in zvoka ter deli in pribor za te izdelke	20.56	5.06
86 Tirna vozila in njihovi deli, železniški in tramvajski tirni sklopi in pribor ter njihovi deli, mehanična in elektromehanska signalna oprema za promet vseh vrst	0.08	0.01
87 Vozila, razen železniških ali tramvajskih tirnih vozil, ter njihovi deli in pribor	2.51	0.26
88 Zrakoplovi, vesoljska vozila in njihovi deli	0.66	1.42
89 Ladje, čolni in plavajoče konstrukcije	0.69	0.05
90 Optični, fotografski, kinematografski, merilni, kontrolni, precizni medicinski ali kirurški instrumenti in aparati, njihovi deli in pribor	4.75	4.08
91 Ure in njihovi deli	0.32	0.01
92 Glasbila, njihovi deli in pribor	0.02	0.14
93 Orožje in strelivo, njuni deli in pribor		
94 Pohišstvo, posteljnina, žimnice, nosilci za žimnice, blazine in podoni polnjeni izdelki, svetilke in pribori za njih, neomenjeni drugje, osvetljeni znaki, montažne zgradbe	2.26	0.20
95 Igrače, rekviziti za družabne igre in šport, njihovi deli in pribor	3.01	0.38
96 Razni izdelki	0.01	0.06
97 Umetniški predmeti, zbirke in starine	0.03	0.03
98 Sestavni deli celovitega industrijskega obrata, ki se uvrščajo v Poglavlja 63, 68, 69, 70, 72, 73, 76, 82, 84, 85, 86, 87, 90, 94, 99		
99 Blago iz Uredbe Sveta (ES) št.1186/2009 in nerazvrščeno	0.03	0.03

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2014

Iz slike 3 je razvidno, da so v letu 2013 največji delež v slovenskem izvozu v ZDA imeli električni stroji in naprave (20.6%), farmacevtski proizvodi (18.1%), stroji in naprave (13.8%), železo in jeklo (10.4%) ter optični aparati (4.8%). Teh pet skupin proizvodov skupaj tvori dve tretjini celotnega slovenskega izvoza v ZDA.

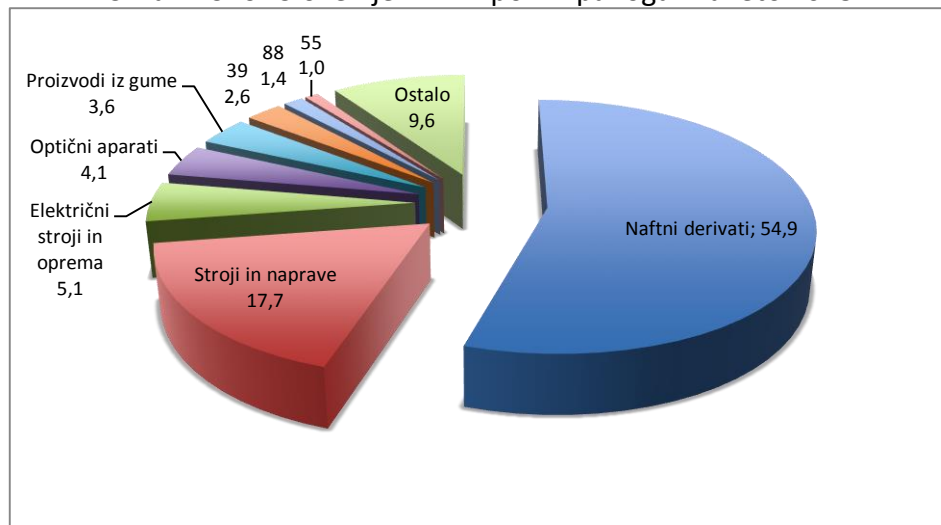
Slika 3: Izvoz Slovenije v ZDA po KN panogah v letu 2013 (v %)

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2014

V uvozu je trgovina z ZDA še bolj koncentrirana, saj kar 55% uvoza tvorijo mineralna goriva, slabih 18% pa stroji in naprave, obe panogi skupaj pa več kot 72 % celotnega uvoza iz ZDA. Skupaj 13% uvoza pa tvorijo še električni stroji in naprave, optični, medicinski in precizni aparati ter proizvodi iz gume.

Slika 4: Uvoz Slovenije iz ZDA po KN panogah za leto 2013

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2014

2.3 Dolgoročni kapitalski tokovi

Kot kaže Tabela 2, so v primerjavi z globalnimi tokovi investicijski tokovi med Slovenijo in ZDA izjemno majhni. Najvišji obseg neposrednih tujih investicij (NTI) iz ZDA v Slovenijo je bil zabeležen leta 2006 s 147 mio evrov, vendar pa je to pomenilo zgolj 2.2-odstotni delež v skupnih tujih naložbah v Sloveniji. Po umiku družbe Western Wireless International (naložba v mobilnega operaterja Vega) sredi leta 2006 iz Slovenije, se je obseg ameriških naložb v Sloveniji zmanjšal na tretjino in se nato trendno zmanjševal še naprej. Konec leta 2012 (zadnji uradni podatki, ki so na voljo) je znašal obseg ameriških NTI v Slovenijo zgolj še 31 mio evrov oziroma 0.3 % vseh vhodnih NTI.

Podobna dinamika nizke investicijske aktivnosti je razvidna tudi na strani slovenskih investicij v tujino, kjer se je obseg slovenskih NTI v ZDA zmanjševal od leta 2003. Po letu 2009 obseg NTI v ZDA sicer narašča, vendar pa je v letu 2012 znašal vsega 41 mio evrov oziroma 0.7 % celotnih slovenskih NTI v tujino.

Tabela 2: Neposredne naložbe v Slovenijo in iz Slovenije v tujino v obdobju 2003-2012*
(stanje konec leta, v mio EUR)

Vhodne NTI	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Skupaj	5,047	5,580	6,134	6,822	9,765	11,326	10,625	10,925	11,715	11,724
ZDA	82.7	67.0	93.2	147.1	58.1	47.0	73.8	60.8	39.9	31.1
Delež (%)	1.6	1.2	1.5	2.2	0.6	0.4	0.7	0.6	0.3	0.3
Izhodne NTI										
Skupaj	1,880	2,224	2,789	3,452	5,456	6,353	6,328	6,121	6,045	5,599
ZDA	80.2	54.9	40.0	47.3	22.3	19.0	20.2	28.8	36.6	41.3
Delež (%)	4.3	2.5	1.4	1.4	0.4	0.3	0.3	0.5	0.6	0.7

Opomba: * Zadnji uradni podatki Banke Slovenije so za leto 2012.

Vir: Banka Slovenije, 2014

Nizek obseg medsebojnih neposrednih naložb med Slovenijo in ZDA velja pripisati dejstvu, da je Slovenija dokaj nepomemben trg za ameriška podjetja, geografski oddaljenosti med Slovenijo in ZDA in s tem manjši privlačnosti ameriškega trga ter lokalni oziroma regionalni usmerjenosti slovenskih vstopnih in izstopnih investicij. Kot kaže Tabela 3, ima kar 83 % vhodnih NTI v Slovenijo svoj izvor v državah EU, 15 % pa v drugih evropskih državah (ZDA imajo zgolj 0.3 % delež). Na strani izhodnih NTI je kar 91 % vseh slovenskih naložb namenjeno v evropske države in le 0.7 % v ZDA. Ti deleži so dokaj stabilni skozi čas in trendi ne kažejo, da bi se deleži NTI z ZDA kmalu povečali.

Tabela 3: Geografska struktura neposrednih naložb v Slovenijo in iz Slovenije v tujino v letu 2012* (stanje konec leta, v mio EUR)

	Vhodne NTI		Izhodne NTI	
	Vrednost	Delež (%)	Vrednost	Delež (%)
EU-27	9,695	82.7	723	12.9
Druge evropske države	1,740	14.8	4,368	78.0
ZDA	31.1	0.3	41.3	0.7
Skupaj	11,724	100.0	5,599	100.0

Opomba: * Zadnji uradni podatki Banke Slovenije so za leto 2012.

Vir: Banka Slovenije, 2014

Tudi iz prikaza tokov neposrednih tujih investicij med Slovenijo in ZDA izhaja, da sicer obstaja precejšen neizkoriščen potencial za povečanje medsebojnih naložb. Vendar pa ni zelo verjetno, da bo do izkoriščanja tega potenciala res prišlo, saj je interes ameriških podjetij po vlaganjih v slovenska podjetja zaradi majhnega trga izjemno majhen.

Bolj verjetne so porfelnjske finančne naložbe ameriških finančnih skladov ob privatizaciji slovenskih podjetij. Pa tudi tukaj je dejanski potencial omejen, saj je strategija države v iskanju strateških partnerjev za slovenska podjetja, ki so tudi pripravljena plačati večjo prevzemno premijo kot finančni investitorji. Tukaj velja omeniti primer prodaje Mercatorja, kjer sta oba tuja finančna sklada bila pripravljena za Mercator plačati bistveno manj (za 40% manj) od strateškega kupca (Agrokor).

3 Pregled dosedanjih študij učinkov TTIP

V tem poglavju prikazujemo kritični pregled do sedaj opravljenih študij učinkov sporazuma o območju proste trgovine med ZDA in EU (Transatlantic Trade and Investment Partnership – TTIP). Uvodoma podajamo pregled analiz učinkov na celotno Evropsko unijo in študij, narejenih za oceno učinkov na posamezne članice. V drugem delu sledi kritična analiza dosedaj opravljenih študij učinkov TTIP ter prikaz alternativnih študij z uporabo drugačnega metodološkega pristopa.

3.1 Pregled glavnih študij o učinkih TTIP

Do sedaj je bilo narejenih več analiz potencialnih učinkov oblikovanja čezatlantskega območja proste trgovine (TTIP). Nekatere od teh študij so bile izvedene po naročilu Evropske komisije in analizirajo učinke na celotno Unijo, druge študije pa poseben poudarek dajejo posameznim članicam EU.

Trgovinski tokovi med EU in ZDA imajo nezanemarljiv vpliv na svetovno gospodarstvo. Upoštevajoč trgovino znotraj EU, trgovina potencialnih partneric v TTIP predstavlja 43 odstotkov svetovne trgovine v letu 2012. ZDA so še vedno najpomembnejša trgovinska partnerica EU s približno 15 % v izvozu in 12 % v uvozu vseh proizvodov in storitev EU, čeprav je bilateralna trgovina obeh v zadnjih letih nekoliko izgubila na pomenu zaradi vzpona BRICS gospodarstev. Študije učinkov TTIP ugotavljajo, da sporazum naj ne bi samo uspel obrniti trenda padajočega pomena bilateralne trgovine med EU in ZDA, temveč naj bi pomenil spodbudo celotnemu svetovnemu gospodarstvu. Evropska komisija tako ocenjuje, da naj bi bili kumulativni skupni potencialni učinki za gospodarstvo znašali 120 milijard evrov za EU, 90 milijard za ZDA in 100 milijard za preostali svet.

Najodmevnejše študije, ki so analizirale učinek oblikovanja območja proste trgovine med EU in ZDA so Ecorys študija (2009), CEPR (2013), CEPPII (2013) in Bartelsmann/Ifo (2013). Prve tri izmed štirih študij uporabljajo enako metodologijo za izračun učinkov oblikovanja integracije, pri čemer učinke zunanjetrgovinske liberalizacije simulirajo s CGE modeli (Computable General Equilibrium oziroma računski modeli splošnega ravnotežja). Model CGE temelji na matriki socialnih računov, ki jo opisujejo razmerja proizvodnje in razdelitve blaga (in storitev) med agenti v družbi, pri čemer model dodaja behavioristična razmerja k računovodskim, ekonometrične ocene pa so uporabljene za kalibracijo relevantnih parametrov v enačbah. Tako oblikovan model relacij v družbi je lahko uporabljen za testiranje učinkov sprememb carinskih stopenj in necarinskih omejitev na narodnogospodarske agregate. Četrta študija, Bartelsmann/Ifo (2013) uporablja nekoliko drugačno metodologijo, saj gre za kombinacijo ekonometrične ocene gravitacijskega modela trgovine in simulacije, ki bazira na tako pridobljenih ocenah relevantnih parametrov. V vseh štirih študijah ima liberalizacija zelo podoben mehanizem učinkovanja na gospodarstvo, saj je osnova modelske dinamike prilagoditev na nove cene, ki jih povzroča liberalizacija trgovine.

S sprostitvijo trgovinskih ovir pride do znižanja cen na domačem trgu, k čemur domače ponudnike sili neposredna tuja konkurenca ter cenejši inputi. Neposredni učinek padca cen

na domačem trgu izhaja iz izgube tržne moči donedavno zaščiteneh domačih proizvajalcev, kar vodi v nižje marže in rente za domače proizvajalce in lastnike proizvodnih dejavnikov. Še pomembneje, dodaten vpliv na domače cene ima lahko povečanje učinkovitosti / produktivnosti v proizvodnji kot posledica realokacije proizvodnih dejavnikov v dejavnosti, kjer ima država primerjalne prednosti. Skupaj naj bi ti učinki vodili k višjemu obsegu proizvodnje, višjim dohodkom in višjim realnim plačam v gospodarstvu. Dinamika modela torej bazira v celoti na pozitivnih učinkih na strani ponudbe. Ključno za delovanje modela in pozitivne učinke, ki izhajajo iz povečanja obsega proizvodnje, je, da sta kapital in delovna sila *lahko mobilna* ali celo popolnoma mobilna med sektorji.²

V nadaljevanju prikazujemo kratek pregled do sedaj opravljenih študij učinkov TTIP, in sicer ločeno na študije učinkov na celotno Evropsko unijo in študije, narejene za oceno učinkov na posamezne članice EU.

3.1.1 Ocene učinkov TTIP v dosedanjih študijah za celotno EU

Vse štiri zgoraj omenjene študije, kljub nekoliko drugačnem pristopu k modeliranju in drugačnim predpostavkam o obsegu in globini zunanjetrgovinske liberalizacije med ZDA (NAFTA) in EU, ugotavljajo, da bo imelo oblikovanje čezatlantskega območja proste trgovine pozitivne učinke na gospodarstvu EU in ZDA. V Tabeli 4 predstavljamo primerjavo izsledkov in predpostavk štirih študij za celotno Evropsko Unijo (povzeto po Raza et al, 2014).

Glede na uporabljene predpostavke in pristope k modeliranju se ocene kumulativnega povečanja BDP Evropske Unije v obdobju 10 do 20 let kot posledica uveljavitve TTIP gibljejo v razponu med ničelno (0% rast) in 1.31% rastjo. Napovedi za ZDA imajo še nekoliko večji razpon, in sicer med 0% in 4.82%. Največje učinke napoveduje študija Bertelsmann/Ifo (ki sicer temelji na povsem različni metodologiji od ostalih treh študij), medtem ko najbolj pesimistične napovedi daje študija CEPII.

Potrebno se je zavedati, da navedene ocene rasti predstavljajo kumulativne učinke rasti v desetih do dvajsetih letih, kar pomeni, da naj bi povprečne letne rasti predstavljale zgolj med eno desetino in eno dvajsetino navedenega. To pomeni, da bi se v 10 letih v najboljšem primeru, če bi bili učinki pozitivni, letna stopnja rasti BDP v EU zaradi učinka TTIP povečala za 0.05 do 0.13 odstotnih točk. Skupni pozitivni učinki TTIP na gospodarstvo so torej izjemno majhni.

---

² Ta predpostavka v CGE modelih je sicer lahko zelo problematična, ker zelo odstopa od dejanskih gibanj, zato CGE modeli običajno precenjujejo dejanske pozitivne učinke od trgovinske liberalizacije. Z izključitvijo te predpostavke se pozitivni učinki liberalizacije močno znižajo, predvsem pa se zaradi visokih stroških prilaganja na strani delovne sile in kapitala na srednji rok pokažejo negativni učinki na zaposlenost. Za bolj podrobne razlage glej točko 3.3.

Tabela 4: Primerjava predpostavk in ocenjenih učinkov TTIP za štiri študije na ravni EU

	Ecorys (2009)*	CEPII (2013)	CEPR (2013)	Bertelsmann/Ifo (2013)
Osnovne predpostavke				
<i>CGE</i>	GTAP	MIRAGE	GTAP	Simulacija in gravitacijski model
<i>Podatki</i>	GTAP 7	GTAP	GTAP 8	Ni znano
<i>Ne-carinske mere (NTM)</i>	Ecorys	CEPII & Ecorys	Ecorys	ifo
<i>Obdobje napovedi</i>	2008-2018	2015-2025	2017-2027	10-20 let
<i>Število scenarijev</i>	7	5	5	3
<i>Znižanje carin</i>	100% za blago, 75% za storitve	100 %	98 - 100 %	100 %
<i>Znižanje ne-carinskih omejitev po referenčnem scenariju</i>	25 %	25 %	25 %	Znižanje enako učinku ustvarjanja trgovine
Glavne ugotovitve (različni scenariji, odstotne spremembe glede na osnovni scenarij v napovednem obdobju)#				
<i>EU BDP</i>	0.32 - 0.72	0.0 - 0.5	0.02 - 0.48	0.52 - 1.31++
<i>ZDA BDP</i>	0.13 - 0.28	0.0 - 0.5	0.01 - 0.39	0.35 - 4.82++
<i>EU bilateralni izvoz</i>	2.1	49.0+	0.69 - 28.0	5.7 - 68.8++
<i>EU celotni izvoz</i>	0.91 - 2.07	7.6+	0.16 - 5.91 (samo izven EU)	Ni znano
<i>EU realne plače</i>	0.34 - 0.78	Ni znano	0.29 - 0.51	Ni znano
<i>Stopnja brezposelnosti v EU-OECD državah (povprečje. %-točke)</i>	nespremenjeno (predpostavka modela)	nespremenjeno (predpostavka modela)	nespremenjeno (predpostavka modela)	- 0.42 (globoka liberalizacija)

Opombe: * Rezultati za ambiciozni in omejeni scenarij;
kumulativni simulacijski učinki do leta 2027;
+ Samo referenčni scenarij;
++ Izračunano iz BMWT/Ifo (2013), agregirano na nivo EU-27.

Vir: Povzeto po Raza et al. (2014)

3.1.2 Ocene učinkov TTIP v dosedanjih študijah za posamezne članice EU

Poleg navedenih študij je bilo v zadnjih letih narejenih tudi nekaj študij, ki so učinke zunanjetrgovinske liberalizacije med EU in ZDA ocenjevale za posamezne članice EU. V nadaljevanju predstavljamo ugotovitve študij za Avstrijo (Francois & Pindyuk, 2013), Francijo (CEPII, 2013), Švedsko (Kommerskolegium, 2012) in Veliko Britanijo (CEPR, 2013).

Vse štiri študije uporabljajo enako metodologijo izračuna učinkov TTIP, torej numerične modele splošnega ravnotežja (CGE).³ Znova se študije razlikujejo v predvidenem obsegu zunanjetrgovinske liberalizacije po TTIP. Primerjava med nacionalnimi študijami je prikazana v Tabeli 5.

³ Vse štiri študije uporabljajo GTAP model in podatkovno bazo za ocenjevanje CGE modela. Študije se ključno razlikujejo v agregaciji panog in regij, kar posledično lahko vpliva na rezultate simulacij.

Dokaj velike razlike med državami nakazujejo na različne pristope v agregaciji panog in/ali regij pri CGE modeliranju ter nekoliko različnih scenarijih, ki so bili uporabljeni za opis učinkov TTIP na posamezne članice EU. Razlike so prav tako posledica geografsko in panožno različnih vzorcev trgovine članic, tako da napovedani učinki odsevajo "izpostavljenost" posameznim panogam in trgov, ki bodo doživele največje spremembe z uvedbo TTIP.

Tabela 5: Primerjava ocen učinkov TTIP na študijah za Avstrijo, Francijo, Švedsko in Veliko Britanijo

	Avstrija	Francija	Švedska	Velika Britanija
Napovedno obdobje	20 let	15 let	10 let	20 let
Število scenarijev	1	4	3	4
Osnovni scenarij: znižanje uvoznih ovir	100% carine in 50% razpolož. NTB	100% carine, različni nivoji liberalizacije NTB	100% carine in 25% do 50% NTB	100% carine, od 25% do 50% NTB
Rast BDP	0.4%	0.2%	0.01%-0.18%	0.14-0.17%
Rast izvoza	Ni podatka	2.6%	0.3%	1.22-1.49%
Rast realnih plač	1.02-1.05%	Ni podatka	Ni podatka	0.21-0.53%

Vir: Francois, Pindyuk (2013), CEPII (2013), Kommerskolegium (2013) in CEPR (2013).

Celotni učinki uveljavitve TTIP za analizirane države so sicer pozitivni, vendar izjemno majhni, saj naj bi se zaradi TTIP BDP v posameznih državah kumulativno povečal zgolj simbolično: med 0.01% in največ 0.4%. Podatki za rast izvoza so sicer za približno desetkrat večji, vendar še vedno zelo majhni: izvoz naj bi se kumulativno povečal za 0.3% do 2.6%. Pri tem pa so vse simulacije praviloma narejene za 10-letno (ali celo 20-letno) obdobje, kar pomeni, da letni učinki na rast BDP in izvoza znašajo zgolj eno desetino do ene dvajsetine navedenih števil.

Potrebno pa se je zavedati, da so v večini primerov simulirani samo zelo omejeni učinki TTIP in da se v simulacijah ne predvideva sprostitve kapitalskih tokov in tudi ne popolne liberalizacije trgovine (ohranjena je večina obstoječih nekarinskih ovir).

3.2 Kritične ocene študij o učinkih TTIP

Glede objavljenih študij učinkov TTIP se je v strokovni javnosti pojavilo precej kritičnih odzivov. Skupna točka kritičnih odzivov se nanaša na metodološki pristop, ki je bil uporabljen pri ocenah učinkov⁴ ter na same simulacijske ocene.

3.2.1 Kritike metodološkega pristopa

Tri izmed štirih glavnih študij na ravni EU kot celote (Ecorys (2009), CEPR (2013) in CEPII (2013)) uporabljajo povsem enako metodologijo za izračun učinkov oblikovanja integracije.

⁴ Glej predvsem Raza et al (2014), Felbermayr et al (2013, 2014) in Capaldo (2014).

Vse tri študije učinke zunanjetrgovinske liberalizacije simulirajo s CGE modeli, pri čemer prvi dve uporabljata povsem enak simulacijski model (GTAP). Vse tri študije pa uporabljajo isto podatkovno bazo GTAP. Oboje (model in podatke) pripravlja Center for Global Trade Analysis na Purdue University (ZDA). Podobno velja za navedene štiri študije učinkov TTIP na nacionalni ravni. Vse štiri študije uporabljajo GTAP model in podatkovno bazo za ocenjevanje CGE modela.

Razlog za uporabo istega modela in istih podatkov je seveda v tem, da je GTAP v svetovnem merilu prevladujoči simulacijski model za analiziranje učinkov zunanjetrgovinske liberalizacije na multilateralni ravni in da za simulacijo učinkov ponuja tudi enotno bazo podatkov o trgovini med vsemi državami sveta, dezagregirani na raven panog, ob tem pa daje na voljo tudi kompleksno bazo podatkov o obstoječih ovirah v medsebojni trgovini med državami. Empirične študije učinkov liberalizacije se težko izognejo uporabi tega modela in podatkov, saj ne obstajajo primerne alternative, ki bi vključevale tudi podatkovno osnovo (podatki o bilateralni trgovini na dezagregirani ravni, podatki o carinskih in necarinskih oblikah zaščite na bilateralni ravni itd.).

Ključni problem numeričnih modelov splošnega ravnotežja (CGE modeli), kot je GTAP, je po mnenju kritikov v predpostavkah modela, predvsem v modeliranju prilagajanja znotraj panog in med panogami, ko je gospodarstvo podvrženo zunanjemu šoku. Kadar gospodarstvo prizadane zunanji šok, kot je denimo znižanje carin ali trgovinskih ovir oziroma povečanje mednarodne konkurence, CGE modeli predvidevajo, da se novo makroekonomsko ravnotežje vzpostavi tako, da bolj konkurenčne panoge absorbirajo produkcijske faktorje iz panog, ki jih liberalizacija prizadane. Bolj konkurenčne panoge povečajo obseg proizvodnje in absorbirajo vso delovno silo in kapital, ki »se sprosti« v prizadetih panogah ob zunanjem šoku, zaradi česar ne pride do povečanja brezposelnosti. Če denimo liberalizacija trgovina prizadane tekstilno industrijo, CGE modeli predvidevajo, da se bo vsa presežna delovna sila in kapital (zgradbe, stroji in oprema) takoj prezaposlili denimo v druge, bolj konkurenčne panoge. V skladu s predpostavko modela v gospodarstvu ne more priti do povečanja brezposelnosti, pač pa gospodarstvo vedno ostane v stanju polne zaposlenosti.

To je seveda kritična predpostavka modela, ki je nerealistična in ki se je pokazala kot problematična ob liberalizaciji trgovine v 1980. in 1990. letih. Države, ki so liberalizirale zunanjo trgovino, so utrpele asimetrične šoke, kar se je na srednji in dolgi rok izrazilo v povečanju brezposelnosti.⁵

Drugi problem strukture CGE modelov je v predpostavki, da se koristi in izgube zaradi zunanjih šokov enakomerno porazdelijo v gospodarstvu. Vendar pa šok trgovinske liberalizacije običajno pomeni, da se zaposlenim v bolj konkurenčnih panogah dohodki povečajo, medtem ko se dohodki zaposlenih v prizadetih panogah zmanjšajo vsaj delno ali pa popolnoma, če nekatera podjetja propadejo. CGE modeli predvidevajo, da agregatni

---

⁵ Glej Taylor & Von Arnim (2006), Taylor (2011), Ackermann & Gallagher (2004, 2008), Stanford (2003), Stiglitz & Charlton (2004), Gunter et al. (2005).

dohodki ostanejo enaki in da se zaradi tega agregatno povpraševanje ne zmanjša. Ta predpostavka se lahko izkaže kot nerealistična, kadar je nagnjenost k porabi zaposlenih v bolj konkurenčnih panogah (ki imajo višje dohodke) manjša kot pri zaposlenih v tadicionalnih panogah, ki jih zunanji šok prizadene bolj. To pomeni, da se agregatno povpraševanje, v nasprotju s predpostavko modela, ne bo nujno vzpostavilo na enaki (ali višji) ravni, kar bi utegnilo zmanjšati BDP.

Tretja kritika metodološkega pristopa k analizi učinkov liberalizacije zunanje trgovine pa se nanaša na statično obravnavo zunanjetrgovinskih razmerij. Model namreč predvideva, da ob povečanju trgovine med dvema partnericama delež trgovine s tretjimi državami ostane enak (torej bi se trgovina tudi s temi državami morala posledično povečati). Vendar pa se z liberalizacijo trgovine med dvema partnericama spremenijo relativna cenovna razmerja, zaradi česar izvoz in uvoz s tretjimi državami postane manj privlačen, kar vodi do t.i. učinkov odvrčanja trgovine (trade diversion).

3.2.2 Kritike rezultatov analiz

Ključne kritike rezultatov študij simulacije učinkov TTIP se nanašajo na trgovinske učinke, na učinke na BDP ter na učinke na zaposlenost.

Kot smo prikazali v prejšnji točki, simulacijske ocene kažejo, da naj bi se zaradi sporazuma TTIP povečala bilateralna trgovina med ZDA in EU. Capaldo (2014) trdi, da do povečanja trgovine z ZDA pride na račun zmanjšanja notranje (intra-trade) trgovine med članicami EU. Povečan uvoz iz ZDA ter povečan uvoz iz tretjih držav prek ZDA naj bi nadomestil del notranje trgovine med članicami EU. Sporazum TTIP bi naj tako paradoksalno prispeval k trgovinski dezintegraciji EU. Podobne zadržke glede trgovinskih učinkov imajo tudi drugi. Raza et al. (2014) so izračunali, da naj bi bil skupen učinek sporazuma TTIP na globalni izvoz EU (vključujoč izvoz v tretje države) negativen. Felbermayr et al (2013, 2014) pa so ocenili, da bi TTIP imel sicer pozitiven učinek na povečanje izvoza EU, vendar pa bi prizadel tretje države.

Medtem ko učinki TTIP na povečanje izvoza, kljub možnosti negativnih učinkov na trgovino med članicami EU in na izvoz v tretje države, niso vprašljivi, pa so po mnenju kritikov vprašljivi učinki na povečanje BDP. Učinki TTIP na povečanje BDP so, kot smo predstavili v prejšnji točki, v vseh študijah pozitivni, vendar minimalni. Po mnenju kritikov (Capaldo, 2014; Raza et al., 2014) je skupno povečanje BDP v EU za največ 0.3% do 1.3% v obdobju 10 do 20 let kot posledica učinka TTIP povsem zanemarljivo.

Ključna kritika pa se nanaša na učinke TTIP na zaposlenost. Kot je bilo prikazano v prejšnji točki, uporabljeni CGE modeli v skladu z modelsko konstrukcijo predvidevajo takojšnji prezaposlitev zaposlenih iz prizadetih panog, zaradi česar zunanji šoki po definiciji ne morejo vplivati na povečanje brezposelnosti. Študija Bertelsmann/Ifo (2013), ki ne temelji na CGE modelu, sicer ocenjuje, da naj bi se zaradi TTIP in poenotenja delovne zakonodaje med državami zmanjšala zaščita na trgu dela v nekaterih državah EU, zaradi česar naj bi se število zaposlenih v EU povečalo za 1.3 milijona. Vendar pa to velja le ob uporabi podatkov do leta

2010. Ob uporabi novejših podatkov pa ista študija nakazuje povečanje brezposelnosti v vseh članicah.

Raza et al. (2014) ocenjujejo, da naj bi liberalizacija v okviru sporazuma TTIP imela trajne posledice iz vidika brezposelnosti in fiskalnih stroškov na članice EU. Po njihovi oceni naj bi zaposleni, ki so izgubili službo, bili deležni nižjih plač v novih službah, stroški prekvalifikacije naj bi bili znatni, prav tako pa naj bi določen delež zaposlenih trajno izgubil službe, zaradi česar se bo trajno povečal pritisk na socialne storitve države. Ocenjujejo, da naj bi letni stroški prilagajanja na trgu dela zaradi TTIP znašali med 0.5 in 1.4 mlr. evrov (brez stroškov prekvalifikacije) oziroma med 5 in 14 mlr. evrov v desetih letih. Hkrati naj bi države izgubile za 4 do 10 mlr. evrov davkov in socialnih prispevkov.

3.2.3 Alternativne ocene učinkov TTIP

Z namenom, da bi preveril robustnost ocen učinkov TTIP je Capaldo (2014) naredil alternativne ocene s pomočjo modela United Nations Global Policy Model (GPM).⁶ Med obema modeloma gre za pomembne razlike. Prvič, medtem ko gre pri GTAP za globalni simulacijski model splošnega ravnotežja, ki temelji na ponudbeni strani, pa gre pri GPM modelu za globalni ekonometrični model, ki temelji na agregatnem povpraševanju. Drugič, pri GTAP modelu zunanji šok po nekaj iteracijah privede do novega ravnotežja, medtem ko GPM model dopušča globalna neravnotežja, ki jih povzročajo različni šoki na strani povpraševanja. In tretjič, medtem kot GTAP model predpostavlja ves čas polno zaposlenost, pa GPM model dopušča, da se raven zaposlenosti in brezposelnosti spreminjata kot posledica šokov v povpraševanju.

Ker GPM model ne vsebuje podatkov o carinskih in necarinskih trgovinskih ovirah, modela ni mogoče uporabiti za ocene učinkov TTIP na spremembo trgovinskih tokov. Pač pa je Capaldo (2014) vzel simulirane učinke povečanja trgovinskih tokov zaradi TTIP iz obstoječih študij (Ecorys, CEPII in CEPR) in jih uporabil kot input za ocenjevanje učinkov TTIP na BDP, zaposlenost in ostale indikatorje. Zaradi kompleksnosti ekonometričnega modela so ocene narejene za 5 velikih držav (ZDA, V. Britanija, Nemčija, Francija, Italija), medtem ko so ostale članice EU agregirane v dve geografski skupini držav («Druge Severne» in «Druge Južne» članice EU, v slednji je zajeta tudi Slovenija). Ocene učinkov so predstavljene v Tabeli 6.

Tabela 6: Ocena učinkov TTIP za države EU z modelom GPM

	Neto izvoz	Rast BDP	Zaposlenost	Dohodek zaposlenih	Neto davki
	% BDP	%	Tisoč	EUR/zaposl.	% BDP
ZDA	1.02	0.36	784,000	699	0.00
V. Britanija	-0.95	-0.07	-3,000	-4,245	-0.39

⁶ GPM model se uporablja za simuliranje scenarijev razvoja za publikacije Združenih narodov, kot je Trade and Development Report.

Nemčija	-1.14	-0.29	-134,000	-3,402	-0.28
Francija	-1.90	-0.48	-130,000	-5,518	-0.64
Italija	-0.36	-0.03	-3,000	-661	0.00
Ostale države Sev. Evrope	-2.07	-0.50	-223,000	-4,848	-0.34
Ostale države Južne Evrope	-0.70	-0.21	-90,000	-165	-0.01
EU Skupaj			-583,000		

Opombe: Simulacije učinkov do leta 2025. Podatki v tabeli so podani kot razlika glede na osnovni scenarij.

Vir: Capaldo (2014).

Alternativne ocene učinkov TTIP z bolj realističnimi predpostavkami kažejo precej drugačne učinke TTIP kot študije, ki smo jih predstavili v prejšnji točki. Ocene kažejo, da bi od sporazuma koristi imele samo ZDA, katerih neto izvoz bi se povečal, prav tako BDP (za 0.36% v desetih letih). V ZDA bi se zaradi TTIP povečala tudi zaposlenost (za 784 tisoč) ter dohodek na zaposlenega (kumulativno za 700 evrov v desetih letih).

Na drugi strani pa bi TTIP prinesel negativne učinke za vse 4 velike EU države iz vidika vseh indikatorjev. Neto izvoz naj bi se zmanjšal zaradi dveh učinkov. Najprej naj bi prišlo do učinkov odvratanja trgovine, pri čemer bi cenejši uvoz iz tretjih držav zmanjšal notranjo trgovino med članicami. Hkrati pa naj bi prišlo do povečanja uvoza industrijskih izdelkov iz ZDA, sestavljenih iz kitajskih in drugih izdelkov. Neto izvoz naj bi se najbolj zmanjšal v Franciji (za 1.9%) in Nemčiji (za 0.95%) ter predvsem v ostalih državah Severne Evrope (za 2.1%).

Zmanjšanje neto izvoza naj bi imelo negativni učinek na zmanjšanje skupnega agregatnega povpraševanja in s tem BDP. BDP naj bi se zaradi učinkov TTIP v vseh članicah EU zmanjšal, in sicer najbolj v Franciji in severnih članicah EU (za 0.5% v desetih letih), sledi pa Nemčija (-0.3%) ter južne članice EU (-0.2%).

Najbolj negativne učinke pa naj bi TTIP prinesel na področju zaposlenosti. Kot posledica sporazuma naj bi EU članice skupaj izgubile za skoraj 600 tisoč delovnih mest. Posamično bi največje negativne učinke na zaposlenost doživeli Nemčija in Francija (vsaka bi izgubila okrog 130 tisoč delovnih mest), kot celota pa severne članice EU (skupaj 223 tisoč izgubljenih delovnih mest). Najmanj naj bi bile prizadete južne in vzhodne članice EU, kjer bi se število delovnih mest skupaj zmanjšalo za okrog 90 tisoč.

V vseh državah EU naj bi se tudi zmanjšale plače oziroma dohodki zaposlenih, najbolj v Franciji (za 5,500 evrov v desetih letih) ter severnih članicah EU (-4,800 evrov). Vzporedno z zmanjšanjem realnih plač zaposlenih naj bi prišlo do zmanjšanja deleža plač v razdelitvi BDP in do povečanja deleža dobičkov podjetij.

Zaradi povečanja števila brezposelnih naj bi TTIP v večini EU držav povzročil tudi večje proračunske izdatke (nadomestila za brezposelnost, socialni transferji) in manjše prilive v proračun zaradi nižjih prispevkov zaposlenih, na drugi strani pa tudi nižje prilive iz naslova posrednih davkov (DDV, trošarine) zaradi znižanja potrošnje. Zaradi delovanja obeh mehanizmov naj bi se obseg neto pobranih davkov v večini članic EU zmanjšal, in sicer v razponu med 0% in 0.64% (Francija).

Predstavljene ocene Capalda (2014), narejene z drugačnim modelom in z upoštevanjem zaposlenosti, se torej od ostalih študij razlikujejo predvsem po predznaku učinkov, medtem ko je sam absolutni obseg učinkov podoben – zelo nizek oziroma zanemarljiv. TTIP naj ne bi imel pomembnih vplivov na gospodarstva članic EU. Pomemben pa se zdi vpliv na zaposlenost, saj naj bi EU zaradi TTIP izgubila za skoraj 600 tisoč delovnih mest.

4 Analiza vpliva TTIP na Slovenijo s pomočjo modelske simulacije

V nadaljevanju študije so predstavljeni rezultati učinkov TTIP na slovensko gospodarstvo, izvedeni s pomočjo simulacij z globalnim trgovinskim modelom GTAP (Global Trade Analysis Project), ki ga pripravlja Center for Global Trade Analysis na Purdue University (ZDA).

Sledi analiza strukture GTAP modela, prednosti in omejitve, ki izhajajo iz uporabe GTAP modela. Po predstavitvi stanja slovenske trgovine z ZDA in primerjavi z EU, sledi identifikacija simuliranih scenarijev in rezultati simulacij učinkov TTIP na slovensko gospodarstvo.

4.1 Struktura GTAP modela

GTAP (Global Trade Analysis Project) je več-proizvodni, več regijski GCE model komparativne statike v svetovnem gospodarstvu. Posamezna modelska regija lahko predstavlja eno državo ali pa kompozit skupine držav kot na primer Evropska Unija.

Vsaka modelska regija proizvaja lastno različico vsakega proizvoda, ki pa je nepopoln substitut različicam drugih regij. V vsaki regiji proizvodi nastajajo v panogah, ki proizvajajo en sam proizvod iz domačih in uvoženih surovin in primarnih proizvodnih dejavnikov (izobražena in neizobražena delovna sila, kapital, zemlja in naravni viri). Proizvod vsake panoge je obdavčen z ad-valorem davkom. Nadalje imajo vsi inputi v proizvodnji kompozitne dobrine in tudi vsi primarni faktorji predvidene faktorje tehnične učinkovitosti. Uporabnik lahko spreminja nastavitve teh spremenljivk pri oblikovanju različnih scenarijev. Struktura modela je povzeta po Hertel in Tsigas (1997).

Vsak primarni proizvodni dejavnik je podjetju na voljo iz fiksnega obsega dejavnika v regiji. Izobražena in neizobražena delovna sila ter kapital so popolnoma mobilni med panogami, medtem ko je ponudba zemlje na voljo s transformacijsko elastičnostjo 1. Naravni viri so praktično neelastični za posamezno regijo (torej efektivno fiksni). Posledično so plače obeh vrst delovne sile ter cena kapitala enake med panogami, najemnina za zemljo in naravne vire pa variirata med panogami.

Končni proizvodi posamezne regije so lahko proizvedeni kot input v nadaljni proizvodnji, potrošeni v končni potrošnji ali pa izvoženi. Končna potrošnja se nadalje deli v tri kategorije: investicijsko potrošnje, državno potrošnje in privatno potrošnje. Vse tri vrste potrošnje trošijo v CES⁷ kombinaciji domače proizvodnje in uvoženih proizvodov. Kompozitni indeks potrošnje za investicije je v fiksnem razmerju do agregatnih investicij, kompozitni indeks državni potrošnji je določen z maksimizacijo Cobb-Douglas funkcije. Za privatno potrošnje pa maksimiramo funkcijo konstantnih razlik v elastičnosti (CDE funkcija).

---

⁷ CES – Constant Elasticity of Substitution

Agragatna potrošnja države in privatna potrošnja sta določeni z alokacijo neto domačega proizvoda med državno in privatno potrošnjo ter varčevanjem, tako da je njun obseg rezultat maksimizacije Cobb-Douglas funkcije koristnosti. Posledično so državna potrošnja, zasebna potrošnja in varčevanje enaki fiksnim deležem domačega proizvoda. Tokovi tujega dohodka so v GTAP nastavljeni na 0, tako da je domači dohodek države enak donosom primarnih proizvodnih dejavnikov ter davčnim prihodkom neto od podeljenih subvencij.

Agregatne investicije določata dva mehanizma. Prvič, globalno neto varčevanje je alocirano med modelske regije s fiksnimi deleži. Drugič, elastičnost bodočih pričakovanih stopenj donosa lahko določimo in za vsako regijo postavljamo tako, da se izenačijo bodoči pričakovani donosi med regijami. Investicije ne dodajajo k trenutemu obsegu kapitala, temveč pomagajo oblikovati bodoči obseg kapitala, kar pomembno determinira potreben obseg investicij.

Izvoz se deli na dve kategoriji: proizvode, ki so izvoženi neposredno drugim regijam in izvoz v svetovni "sklad" storitev prevoza in transportnih zavarovanj, s pomočjo katerih pride do prevoza mednarodno trgovanih proizvodov od vira do cilja. Svetovni sklad predstavlja Cobb-Douglas agregat prispevkov vseh panog in vseh regij za transport in transportna zavarovanja. Prispevki večine panog bodo enaki nič, vendar pa bodo storitve kot so trgovina, transport in zavarovanje močno prispevale v sklad. Količina transportnih in zavarovalniških storitev je sorazmerna prevoženim količinam blaga in podvržena spremembam v učinkovitosti prevoza določenega blaga na določeni poti.

GTAP model torej predvideva obstoj transportnih stroškov v mednarodni trgovini (stroški prevoza in zavarovanja blaga med prevozom) ter tudi eksplicitno modelira obstoj transportnega sektorja. Podatki o višini stroškov transporta bazirajo na razliki med FOB in CIF ceno za določeno proizvodno skupino in se lahko spreminjajo v skladu s simuliranimi spremembami v parametrih modela. V vseh simulacijah bodo torej eksplicitno modelirani in v rezultatih predvideni stroški trgovine med posameznimi regijami.

Skupen uvoz posameznega proizvoda v določeni regiji je CES kompozit uvoza iz vseh ostalih regij. Cene, ki določajo alokacijo uvoza, so izvozne cene v izvozni regiji plus (minus) izvozni davki (subvencije) plus cena mednarodnega prevoza in zavarovanj plus uvozne carine. Izbira virov uvoza se zgodi na ravni cele regije, medtem ko se izbira med domačimi in uvoženimi (agregiranimi po vseh virih) produkti zgodi na nivoju posameznega agenta, torej podjetja ali končnega potrošnika.

4.2 Omejitve analize z GTAP modelom

Standardni GTAP modela, ki je uporabljen v pričujoči študiji, v svoji zasnovi ne predvideva pozitivne dinamike rasti med dohodkom, varčevanjem in akumulacijo kapitala, prav tako pa ne vključuje prelivanja znanja in splošne rasti produktivnosti na dolgi rok. Gre za komparativno statičen model, ki je osredotočen zgolj na koristi agregatnega gospodarstva, ki izhajajo iz boljše alokacije resursov, uvozne učinkovitosti (zniževanje stroškov materialov in inputov) in učinkov na pogoje menjave.

Dodatna pomanjkljivost osnovnega GTAP modela je, da izvorno ne predvideva neposrednih tujih investicij. V naši implementaciji modela slednje sicer predvidevamo, vendar pri tem ostajamo zgolj pri povečanju dolgoročnih kapitalskih tokov, niso pa predvideni posredni učinki, ki bi jih tuje lastništvo lahko prinašalo slovenskim podjetjem (prenos znanja, vključitev v mednarodne nabavne verige, dostop do blagovnih znamk itd.). Vežano na to omejitev GTAP modela velja omeniti tudi, da je trgovina s storitvami v ključnem delu (60% obsega trgovine) odvisna od vzpostavljene prisotnosti ponudnika na ciljnem trgu. Slednje pomeni, da bi eksplicitno modeliranje podjetij v tuji lasti, še posebej v storitvenem sektorju, lahko v znatnem obsegu pojasnjevalo tudi trgovinske tokove blaga in storitev.

Nadalje model ne predvideva obstoja stroškov makroekonomske prilagoditve na novo gospodarsko strukturo po zunanjetrgovinski liberalizaciji. Če gospodarstvo prizadane zunanji šok, kot je denimo znižanje carin ali trgovinskih ovir oziroma povečanje mednarodne konkurence, ta modeli predvideva, da se novo makroekonomsko ravnotežje vzpostavi tako, da bolj konkurenčne panoge absorbirajo produkcijske faktorje iz panog, ki jih liberalizacija prizadane. Bolj konkurenčne panoge povečajo obseg proizvodnje in absorbirajo vso delovno silo in kapital, ki »se sprosti« v prizadetih panogah ob zunanjem šoku, zaradi česar ne pride do povečanja brezposelnosti. Tako v skladu s konstrukcijo modela ni predvideno dolgotrajno povečanje brezposelnosti, niti niso predvideni stroški, vezani na pre zaposlitev tistih, ki izgubijo službo, med panogami, niti na realokacijo kapitala. Z ozirom na slednje v izračune tudi niso vključeni izgubljeni davčni prihodki države oziroma nadomestila za brezposelnost, ki bi sledila v času trajanja brezposelnosti. Ključna pomanjkljivost, ki je lastna veliki večini študij učinkov TTIP, je tudi predpostavka polne zaposlenosti oziroma popolnoma mobilne delovne sile, kar rezultira v neobstoju breposelnosti in nezmožnosti merjenja vpliva TTIP na brezposelnost. To je velika pomanjkljivost GTAP modela, saj ne omogoča neposrednega simuliranja učinkov TTIP na zaposlenost.

Navkljub pričakovani konvergenci regulatornega okvira med ZDA in EU GTAP model seveda tudi ne vključuje potencialnih socialnih stroškov, ki bi lahko sledili iz sprememb zakonodaje, ki varuje potrošnike (tehnični, sanitarni, naravovarstveni standardi). Potencialno bi lahko poenotenje standarda vodilo v pojav družbenih stroškov v določenih občutljivih segmentih (hrana, zdravila itd.). Tovrstnih kvalitativnih sprememb v modelih na sploh ni mogoče simulirati, pač pa je potrebna nemodelska, kvalitativna ocena na podlagi študij primerov oziroma anket med podjetji ter globinskih intervjujev s strokovnjaki na posameznih področjih (glej naslednje poglavje).

4.3 Implementacija GTAP modela

GTAP modeli temeljijo na obravnavi agregatnih gospodarskih sektorjev in agregiranih globalnih regij. Razlog je v tem, da je ob uporabi input-output tabel in mreže mednarodne trgovine s končnimi in vmesnimi proizvodi potrebno zmanjšati kompleksnost dejanskih gospodarskih dogajanj na raven, ki mu model lahko sledi. Zaradi tega smo dimenzionalost "globalnega gospodarstva" zožili iz 143 na 13 regij in iz 57 gospodarskih sektorjev na 20 novih (agregiranih sektorjev). Izbirajo regij in gospodarskih sektorjev so diktirale trenutne geostrateške in gospodarske razmere, ki ustvarjajo evropsko in slovensko gospodarsko

okolje. Regionalna in sektorska agregacija, ki ju uporabljamo v simulacijah, sta predstavljeni v prilogi B.

Osnovna GTAP agregacija bazira na podatkih za leto 2007, vendar Bolgarija in Romunija, ki sta postali članici EU s 1.1.2007, v bazi še nista vključeni kot članici integracije. Podobno tudi Hrvaška, ki je članica EU od 1.7.2013 v bazi ni del integracije. Da bi posodobili GTAP bazo, torej upoštevali, da so našete tri države tudi del EU in da bodo kot take del nastajajočega območja proste trgovine TTIP, smo sledili študiji Boyerja in Schuschnyja (2010), ki obravnavata potencialne učinke integracije med Mercosur in EU. Tudi mi izvedemo posodabljanje baze v dveh fazah: v prvem koraku je simulirana integracija med Bolgarijo, Romunijo in ostalimi 25 članicami EU s pomočjo "altermax" zaprtja modela (Malcolm, 1998). Altermax modul zapiranja (market clearinga) v modelu omogoča, da se vzpostavi novo stabilno modelsko ravnotežje z vključitvijo Bolgarije in Romunije v sistem carinske unije EU ter da se ponastavijo vzorci trgovine in proizvodnje med 27-erico. Glede na to, da dejanski podatki o trgovini in proizvodnji za leto 2007 Bolgarijo in Romunijo že vključujejo v EU in je na ta način minimizirana "motnja" v bazi podatkov, je potrebno formiranje novih modelskih povezav v skladu z zgornjo strategijo. Tako ponastavljeno ravnotežje formira novo agregirano bazo "Post Romunija-Bolgarija". V primeru Hrvaške ne moremo uporabiti enakega pristopa ("altermax" zapiranja problema), ker je do vstopa Hrvaške prišlo po zadnjem letu opazovanj v GTAP bazi (2007). Posledično v primeru Hrvaške prav tako naredimo simulacijo vstopa le-te v EU, kar pomeni odpravo ovir za trgovino med članicami in Hrvaško brez altermax modula zapiranja modela. Šele na pridobljenih rezultatih omenjene simulacije z integracijo Hrvaške (EU-28) analiziramo učinke podpisa TTIP med ZDA in EU. Glede na relativno pomembnost predvsem Hrvaške za slovensko gospodarstvo, je omenjena predsimulacija ključnega pomena za oceno posledic formacije čezatlantske cone proste trgovine na Slovenijo.

4.4 Pregled slovenske trgovine z ZDA in primerjava z EU

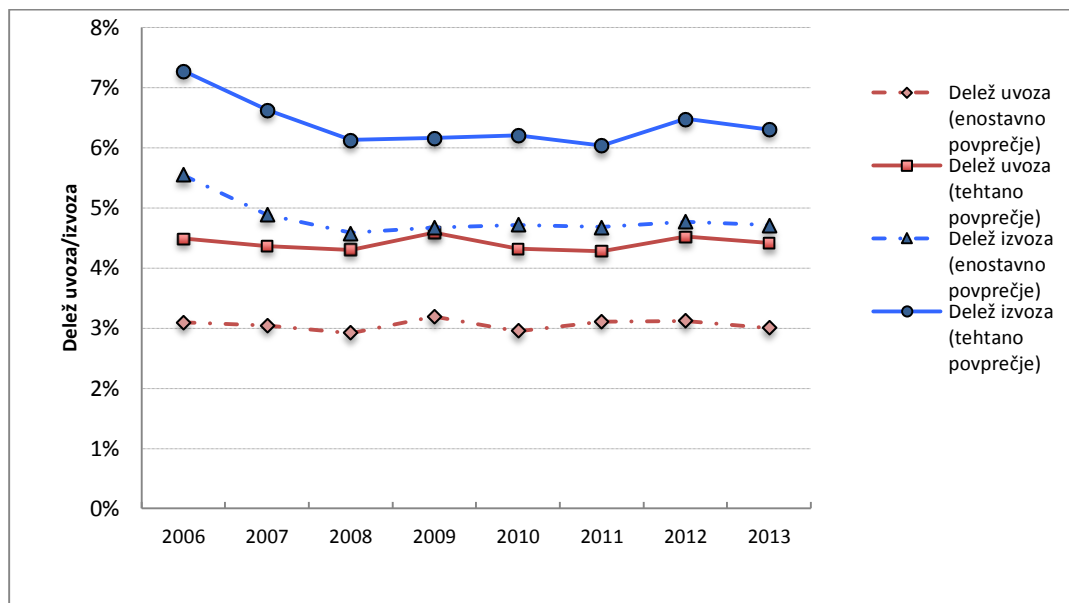
Dobre tri četrtine slovenskega izvoza je namenjenega na trge Evropske Unije. Slovenija trguje bistveno manj z ZDA kot je povprečje EU-28, razlika pa je še nekoliko večja, če za referenco vzamemo »stare članice« (EU-15). Podatki o povprečnem izvozu posameznih članic EU⁸ (prikazani v Sliki 5) tako kažejo, da je v povprečju delež ZDA v izvozni/uvozni strukturi članic EU s 6-odstotnim deležem izvoza in dobrimi 4 % uvoza bistveno višji od slovenskega (glej sliko 1 v drugem poglavju). Slovenska trgovina z ZDA poteka pri bistveno nižjih relativnih deležih, saj delež izvoza v ZDA predstavlja zgolj slaba 2 % celotnega izvoza, na strani uvoza pa je z dobrimi 2 % delež ZDA v celotnem uvozu Slovenije zgolj nekoliko višji.

---

⁸ Razlika med slikama 5 in 6 je posledica tega, da v primeru skupnega izvoza EU, trgovina med članicami ne šteje kot mednarodna trgovina (izvoz/uvoz v/iz EU). V primeru povprečne vrednosti izvoza posameznih EU članic je posledično izvozni delež ZDA sorazmerno manjši, ker med izvozne deleže šteje tudi trgovina znotraj EU.

Razlika v pomenu ameriškega trga za Slovenijo in ostale članice EU je pomemben indikator potencialnih bodočih učinkov trgovinske integracije z ZDA. Večji učinek je pričakovati pri državah, kjer ZDA predstavljajo bolj pomemben izvozni ali uvozni trg. V Sloveniji bodo predvidoma močnejši učinki drugega reda, ko bo lahko prihajalo do preusmerjanja trgovine na večjih evropskih trgih od slovenskega blaga in/ali trga na trg ZDA ali potencialno trge Mehike in Kanade. Navedeno odpira možnost, da bodo pozitivni učinki uvedbe območja proste trgovine preko Atlantika imeli nekoliko manjše učinke na Slovenijo od povprečja Evropske Unije.

Slika 5: Delež izvoza v ZDA/uvoza iz ZDA v celotnem izvozu/uvozu članic EU med 2006 in 2013 (enostavno in tehtano povprečje) v %

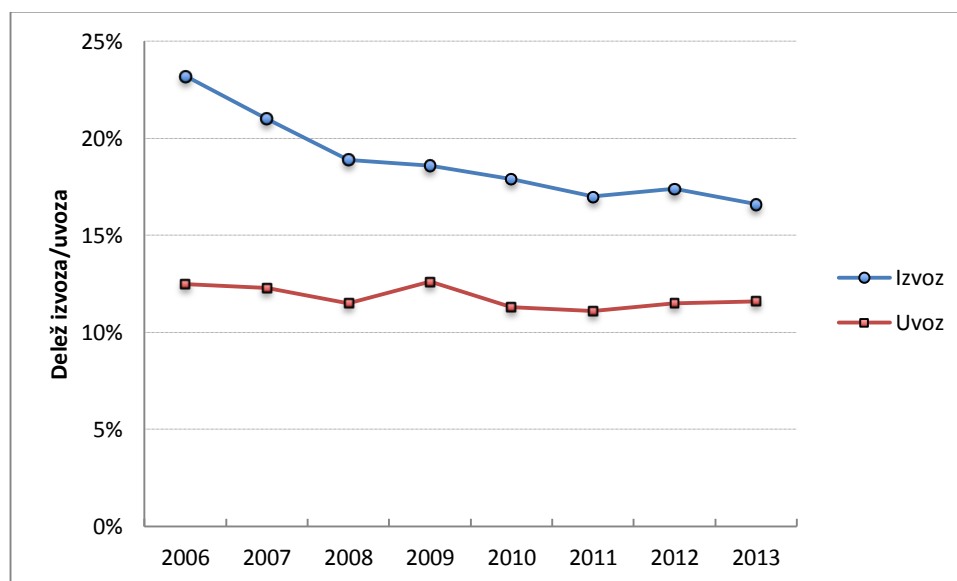

Opomba: V primeru tehtanega povprečja so kot utež uporabljeni deleži posamezne članice v evropskem izvozu v ZDA oziroma uvozu iz ZDA.

Vir: Eurostat, lastni preračuni

V kolikor na trg EU gledamo kot na skupen oziroma enovit trg, sta uvoz/izvoz EU v približno eni petini odvisna od ameriškega trga. V povprečju države EU kot celota v ZDA izvozijo slabih 17% svojega celotnega izvoza (padec iz 23% leta 2006), medtem ko se uvoz iz ZDA stabilno giblje na okrog 12% vrednosti celotnega uvoza v EU.

Slika 6: Delež izvoza v ZDA/uvoza iz ZDA v celotnem izvozu/uvozu EU (ekstra-EU izvoz) med 2006 in 2013 (v %)

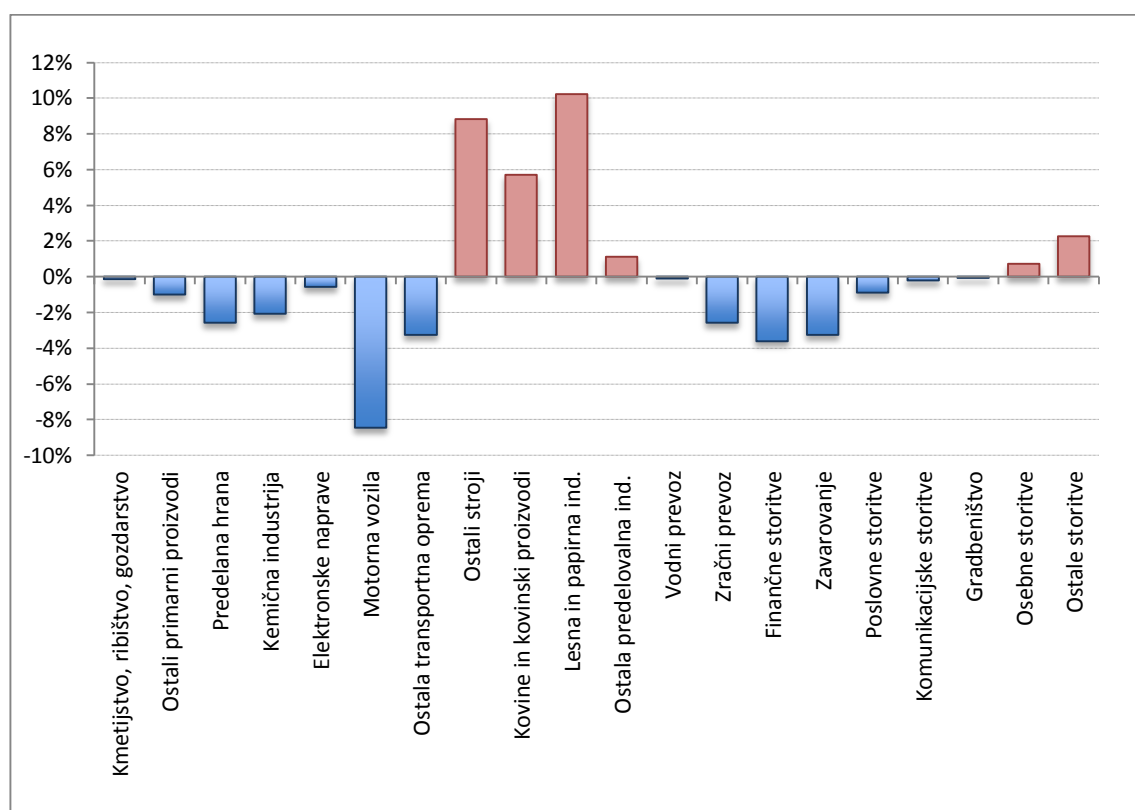

Vir: Eurostat

Dinamika celotne trgovine Slovenije in EU z ZDA pa skriva občutne kompozicijske učinke. Na dinamiko gibanja deleža trgovine na posamezne trge namreč poleg dinamike gospodarske aktivnosti na teh trgih in konkurenčnosti slovenskega izvoza vpliva tudi panožna sestava izvoza. Z namenom, da bi pridobili boljši vpogled v panožno strukturo in hkrati sestavo GTAP trgovinske baze, prikazujemo panožno strukturo slovenskega in evropskega izvoza v ZDA kot razlike v deležu izvoza posamezne panoge. V odstotnih točkah so na Sliki 7 prikazane razlike v deležu celotnega izvoza, ki ga posamezna panoga predstavlja v slovenskem in evropskem izvozu.

Slika 7: Razlika v deležu izvoza posamezne panoge v ZDA za Slovenijo in tehtanim povprečjem EU-28 (razlika v odstotnih točkah)

Vir: GTAP 8 (leto 2007)

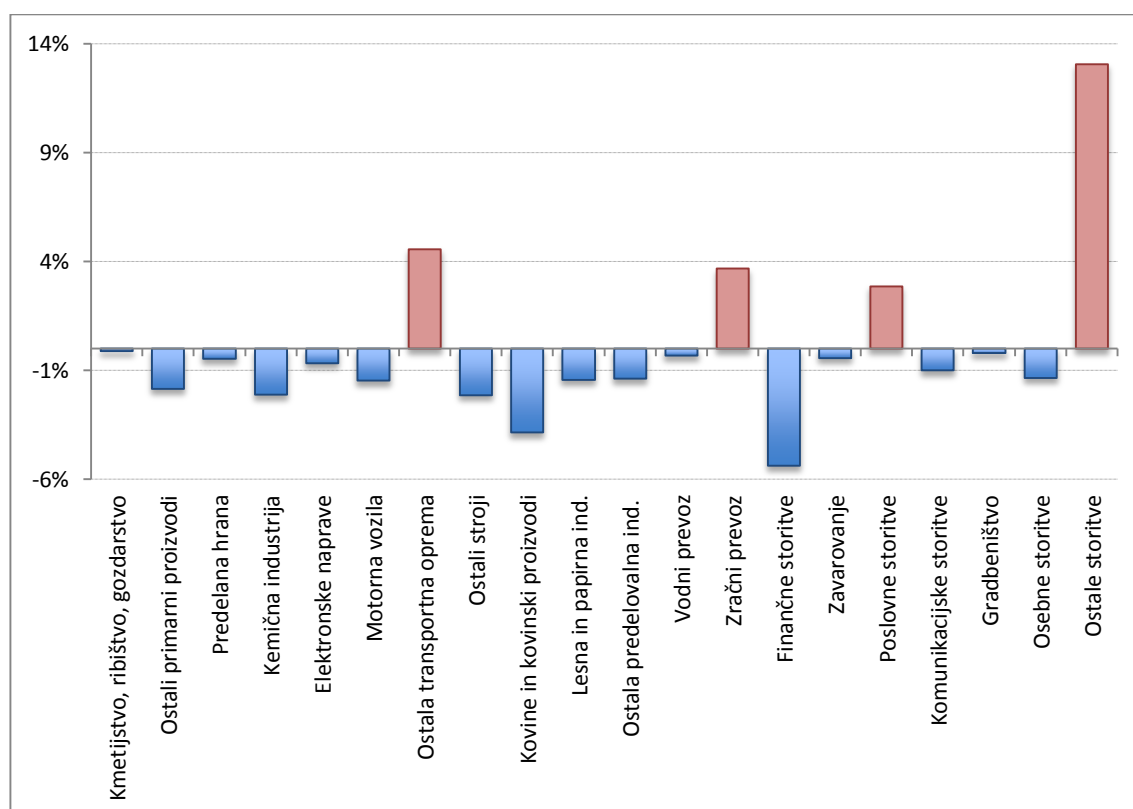
Slika 7 kaže, da je v večini panog povprečni delež izvoza EU višji kot v primeru Slovenije.⁹ Pozitivne vrednosti stolpcev namreč pomenijo, da je v posamezni panogi delež slovenskega izvoza v ZDA (v celotem izvozu Slovenije v ZDA) višji od deleža, ki ga ima enaka panoga v celotnem izvozu povprečne članice EU 28 v ZDA. Slovenija ima znatno višje deleže izvoza v kovinski panogi, predelavi lesa in pri ostalih strojih, nekoliko višji od evropskega povprečja pa so tudi segmenti ostale predelovalne industrije, osebnih in ostalih storitev. Najnižje

⁹ V Prilogi A (Tabela A1) prikazujemo izvozne in uvozne deleže trgovine po agregatnih kategorijah, v Tabeli A2 pa bolj detajlen pregled na nivoju HS dvo-mestne klasifikacije izvoznih/uvoznih deležev največjih 5 panog za slovensko zunanjo trgovino z ZDA.

delež, v primerjavi z evropskim povprečjem, pa slovenski izvoz izkazuje na področju motornih vozil, ostalega transporta, predelane hrane, zračnega prevoza, finančnih storitev in zavarovalništva. Poznavanje sektorjev, kjer ima Slovenija večji/manjši delež trgovine z ZDA, je ključno za razumevanje razlik v učinkih TTIP na Slovenijo in povprečjem EU ter posameznimi ostalimi članicami.

V Sliki 8 prikazujemo razlike v strukturi uvoza med Slovenijo in EU povprečjem po panogah za leto 2007. Podobno kot v Sliki 7, so tudi v tem primeru razlike prikazane v odstotnih točkah. Pozitivna vrednost statistike pomeni, da je bil delež panoge v celotnem uvozu Slovenije iz ZDA višji od deleža uvoza te panoge v EU v celotnem uvozu EU iz ZDA. Za Slovenijo je uvozno izrazito pomembna panoga ostalih storitev, kjer je slovenski uvoz iz ZDA kar za 13 odstotnih točk višji od evropskega povprečja. Uvozni deleži so višji tudi v primeru ostale transportne opreme, zračnega prevoza in poslovnih storitev.

Slika 8: Razlika v deležu uvoza posamezne panoge iz ZDA za Slovenijo in tehtanim povprečjem EU 28 (razlika v odstotnih točkah)

Vir: GTAP 8 (leto 2007)

V primerjavi s povprečjem EU, je slovenska trgovina z ZDA bistveno bolj koncentrirana na nekaj panog oziroma segmentov. Najpomembnejših pet izvoznih panog EU predstavlja slabih 59% vsega izvoza EU v ZDA, v primeru Slovenije pa skoraj tri četrtine agregatnega izvoza v ZDA. Na strani uvoza iz ZDA so za Slovenijo najpomembnejše ostale storitve, proizvodi kemične industrije, poslovne storitve, ostala transportna oprema in ostali stroji. Znova je uvoz iz ZDA močno koncentriran, saj največjih pet panog predstavlja tri četrtine vrednosti celotnega uvoza. Na strani EU je, predvidljivo, panožna koncentracija ponovno

bistveno nižja, kar je delno tudi posledica dejstva, da gre za povprečje 26 držav in ne zgolj za deleže ene, kot je primer pri Sloveniji.

4.5 Višina carinskih in necarinskih ovir v trgovini med EU in ZDA

Carinske ovire v medsebojni trgovini med EU in ZDA so vsled desetletja dolgega procesa liberalizacije trgovine z industrijskimi izdelki v okviru GATT in WTO že zelo nizke. Pri uvozu iz ZDA so učinkovite carinske stopnje nižje od 2%, z izjemo živilskih proizvodov (7%) in avtomobilov (8%). Učinkovite uvozne carine za Slovenijo se zaradi različne strukture uvoza iz ZDA nekoliko razlikujejo, vendar ne bistveno (razen pri živilski industriji). Pri izvozu v ZDA (t.j. ameriškem uvozu) iz EU so carinske stopnje še nekoliko nižje, večinoma so nižje od 1%, razen pri živilski industriji, kovinskih izdelkih in ostalih proizvodih predelovalne industrije. Za slovenska podjetja so učinkovite stopnje carin pri uvozu v ZDA še nekoliko nižje kot za ostale EU države (spet zaradi različne strukture slovenskega izvoza znotraj panog).

Iz tega sledi, da bi z liberalizacijo carinskih ovir v okviru TTIP načeloma bolj pridobila ameriška podjetja kot evropska, na drugi strani pa bi v primerjavi z evropskimi podjetji slovenska pridobila še nekoliko manj, saj so carinske ovire za slovenska podjetja že sedaj manjše.

Tabela 7: Stopnje ad valorem carin med EU, Slovenijo in ZDA (tehtana povprečja ad valorem carin na uvoz iz ZDA v Slovenijo in EU 25, stolpca 1 in 2, ter uvoz v ZDA iz Slovenije in EU 25, stolpca 3 in 4.

	Uvoz iz ZDA v		Uvoz v ZDA iz	
	Slovenijo	EU 25	Slovenije	EU 25
Ostala pred. industrija	2.52	1.90	4.89	2.53
Predelava hrane	3.98	7.14	1.13	2.71
Kovine	2.89	1.76	3.07	2.07
Les in papir	0.75	0.48	0.06	0.19
Ostali stroji	1.60	1.23	1.33	0.82
Ostala transportna oprema	1.43	1.27	0.38	0.12
Vozila	8.14	8.07	0.83	1.17
Kemična industrija	2.90	2.08	0.50	1.14
Elektronska oprema	0.70	0.55	0.25	0.28

Vir: GTAP 8 (bazno leto 2007)

Poleg *ad valorem* carin pa ključno vlogo pri evropsko-ameriških trgovinskih odnosih igrajo predvsem necarinske ovire. Še več, glede na ocenjen učinek slednjih (Ecorys, 2009) je njihov vpliv bistveno večji od vpliva carin. Ecorys študija je ta hip najbolj temeljita in detajlna študija ne-carinskih ovir. Metodologija te študije uporablja mnogovrsten pristop, ki kombinira pregled literature, ankete med poslovnimi, ekonometrično analizo (gravitacijski in CGE model) in tudi povzetke konzultacij z regulatorji in poslovnimi sektorji, kakor tudi prispevke sektorskih ekspertov, da bi dobili kvalitativne in kvantitativne ocene necarinskih ovir med ZDA in Evropsko Unijo. Ocene necarinskih omejitev Ecorys študije so povzete v Tabeli 7.

Iz ocen necarinskih omejitev je razvidno, da so le-te v določenih sektorjih sorazmerno visoke. Sektor z najvišjimi omejitvami je tako proizvodnja hrane in pijače, dokaj visoke pa so

omejitve tudi v segmentu motornih vozil in ostale transportne opreme. Povprečna vrednost necarinskih omejitev v blagovni menjavi je ekvivalentna 21.5-odstotni carinski stopnji za uvoz ameriških izdelkov v EU, po drugi strani pa so necarinske omejitve za uvoz evropskega blaga na ameriški trg enake ekvivalentu 25.4-odstotne carine. Necarinske ovire so bistveno nižje v primeru storitev, saj sta povprečni vrednosti necarinskih omejitev na oba trga nižji od 9%. Kot opozarja Ecorys študija, je izjemno težko pričakovati, da bi prišlo do popolne odprave vseh necarinskih ovir trgovine med EU in ZDA, četudi bi se uresničila najbolj optimistična pričakovanja glede izida pogajanj o TTIP.

Tabela 8: Ocena carinskega ekvivalenta (ad-valorem carine) necarinskih stroškov med EU in ZDA

Panoga	Ne-carinske ovire EU za uvoz iz ZDA	Ne-carinske ovire ZDA za uvoz iz EU
Hrana in pijača	56.8	73.3
Kemična industrija	13.6	19.1
Električni stroji	12.8	14.7
Motorna vozila	25.5	26.8
Ostala transportna oprema	18.8	19.1
Kovine in kovinski izdelki	11.9	17.0
Leseni in izdelki iz papirja	11.3	7.7
Ostala predelovalna industrija	np	np
Povprečje blago	21.5	25.4
Zračni prevoz	2.0	2.0
Vodni prevoz	8.0	8.0
Finance	11.3	31.7
Zavarovalništvo	10.8	19.1
Poslovne in informacijske storitve	14.9	3.9
Kumunikacijske storitve	11.7	1.7
Gradbeništvo	4.6	2.5
Osebne in ostale storitve	4.4	2.5
Povprečje storitve	8.5	8.9

Vir: Ecorys (2009), Annex Tabela III.1

Necarinske in regulatorne ovire imajo dva glavna učinka na trgovino. Lahko povečujejo stroške poslovanja na določenem trgu ali pa omejujejo dostop do trga. Tradicionalne necarinske ovire, kot so kvote, omejujejo dostop do trga. V nasprotju z njimi tržna regulativa, kot je spreminjanje regulacije o napetosti, na kateri delujejo električne naprave ali pa zakonodaje o nadzoru izpustov CO₂ vozil, predstavlja primere povečevanja stroškov trgovanja in omejujeta vstop na trg. Obe vrsti necarinskih ovir lahko vplivata na tržno koncentracijo in tržno moč (ter s tem dobičke) podjetij. Ecorys (2009) študija ugotavlja, da približno 60% cenovnega učinka necarinskih ovir v povprečju povzroča povečevanje stroškov, za ostalih 40% pa so odgovorne ovire, ki ustvarjajo tržno moč. Učinki zmanjševanja necarinskih ovir na blaginjo so odvisni od tega ali le-te prinašajo poviševanje stroškov ali tržno moč. Čeprav oboje povišuje cene za potrošnike, pa se večja tržna moč odraža tudi na

višjih dobičkih podjetij in nenazadnje na višjih davkih, ki jih ta plačujejo. V tem primeru gre torej za redistribucijo blaginje in ne zgolj učinkovitostne izgube (Francois et al. 2013).

4.6 Analizirani potencialni scenariji liberalizacije trgovine med EU in ZDA

Osnovna podstat pogajanj o oblikovanju prostotrgovinskega območja med EU in ZDA je eliminacija carin, tako da gre pričakovati, da bodo carine v prevladujočem delu popolnoma eliminirane. Študije tako brez izjem predvidevajo eliminacijo vsaj 98 odstotkov vseh še preostalih carinskih ovir, pri čemer je v veliki večini scenarijev predvidena popolna eliminacija izvoznih in uvoznih carin. Po drugi strani česa podobnega ne moremo pričakovati za necarinske ovire, saj je nerealno pričakovati, da bo prišlo do popolne regulatorne konvergence med EU in ZDA. Glavni razlog je, da obstaja več virov ovir pri trgovini, od katerih bi nekatere zahtevale ustavne spremembe, druge nerealne zakonske spremembe ali spremembe tehničnih zahtev. Pri simulaciji predvidenih scenarijev sledimo ostalim študijam učinkov TTIP na ravni države in predpostavljamo, da v ambicioznem scenariju pride do umika 50% od pogojno razpoložljivih necarinskih omejitev (dela necarinskih omejitev, ki je sploh lahko predmet pogajanj). Scenariji, ki jih v nadaljevanju analiziramo, so predstavljeni v Tabeli 9.

Tabela 9 Pregled scenarijev zunanjetrgovinske liberalizacije v okviru TTIP pogajanj

Scenarij	
Scenarij 1 Odstranitev carin	Odprava 100% carin, izvoznih davkov ter subvencij med članicami EU in ZDA;
Ambiciozni scenariji	
Scenarij 2 Odstranitev carin in dela necarinskih omejitev	Odprava 100% carin, izvoznih davkov ter subvencij med članicami EU in ZDA; Odprava 25% necarinskih omejitev, ki so lahko realno predmet pogajanj
Scenarij 3 Odstranitev carin in necarinskih omejitev	Odprava 100% carin, izvoznih davkov ter subvencij med članicami EU in ZDA; Odprava 50% necarinskih omejitev, ki so lahko realno predmet pogajanj ¹⁰
Scenarij 4 Odstranitev carin,	Odprava 100% carin, izvoznih davkov ter subvencij med

¹⁰ Gre za delež necarinskih omejitev trgovine, ki jih študija Ecorys (2009) identificira kot področje, kjer bi se stališča pogajalcev EU in ZDA lahko zbližala ali celo poenotila. Nekatera območja regulative (tehničnih, okoljskih in drugih standardov) tako sploh niso predvidena kot predmet pogajanj. Ecorys (2009) ocenjuje, da naj bi bilo približno med eno četrtno in polovico vseh trenutnih regulatornih razlik predmet pogajanj v okviru TTIP. Mi pa predpostavljamo, da bi četrtno do ene polovice regulatornih razlik, o katerih se bo sploh pogajalo, tudi dejansko uskladili.

necarinskih omejitev in delna pospešitev kapitalskih tokov	članicami EU in ZDA; Odprava 50% necarinskih omejitev, ki so lahko realno predmet pogajanj; 10% povečanje povečanje tokov neposrednih investicij med EU in ZDA
--	--

Scenarij 1 je osnovni scenarij, ki predvideva zgolj odpravo 100% preostalih carin, izvoznih davkov ter subvencij med članicami EU in ZDA. Večje pozitivne učinke lahko pričakujemo od obeh ambicioznih scenarijev (Scenarij 2 in 3), ki predvidevata tudi delno eliminacijo necarinskih omejitev. Razvidno je namreč, da, ob objektivno nizkih obstoječih carinskih stopnjah, večino omejitev v trgovini predstavljajo necarinske ovire. Umik vsaj dela obsežnih necarinskih ovir med tistimi segmenti, kjer dejansko lahko pride do konvergence v pogajanjih med ZDA in EU, ima lahko potencialno bistveno večje učinke na zunanjo trgovino in posledično na gospodarsko rast kot eliminacija carin.

V najambicioznejšem scenariju (Scenarij 4) predvidevamo, da bi sprostitev trgovine in potencialna homogenizacija investicijske zakonodaje vodile v povečanje investicijske aktivnosti med EU in ZDA. Pričakujemo, da bi slednji scenarij, čeprav pogajalsko najbolj zahteven, lahko imel največje potencialne gospodarske koristi.

4.7 Rezultati

4.7.1 Učinki na ravni celotnega gospodarstva

Sumarni rezultati simulacije učinkov štirih predvidenih scenarijev zunanjetrgovinske liberalizacije na slovensko gospodarstvo so predstavljeni v Tabeli 10. Pri vsaki od simulacij (stolpci 2-5) so predstavljeni učinki na agregatni izvoz, izvoz v ZDA, izvoz v EU, izvoz v preostanek sveta, agregatni uvoz, uvoz iz ZDA, uvoz iz EU, uvoz iz preostanka sveta ter slovenski BDP.

Tabela 10: Rezultati simulacij trgovinske liberalizacije v okviru sporazuma TTIP na zunanjo trgovino in bruto domači proizvod Slovenije, simulacija za obdobje 10 let (sprememba v %)

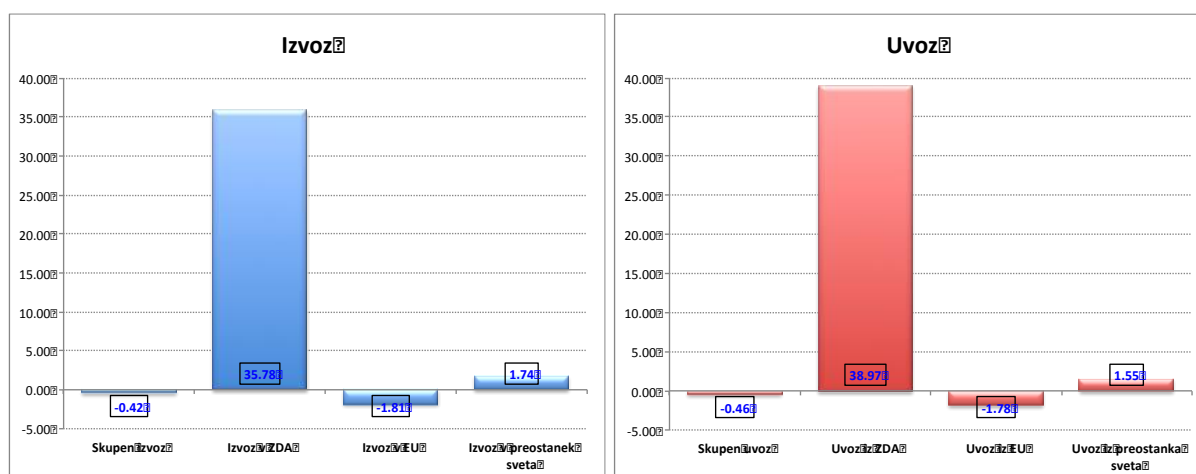
	Scenarij 1 <i>100% eliminacija carin in izvoznih davkov EU z ZDA</i>	Scenarij 2 <i>100% eliminacija carin in izvoznih davkov, 25% eliminacija necarinskih ovir</i>	Scenarij 3 <i>100% eliminacija carin in izvoznih davkov, 50% eliminacija necarinskih ovir</i>	Scenarij 4 <i>100% eliminacija carin in izvoznih davkov, 50% elim. necar. ovir, 10% rast kapitalskih tokov</i>
Skupen izvoz	-0.067	-0.220	-0.421	-1.855
Izvoz v ZDA	9.600	20.625	35.780	31.148
Izvoz v EU	-0.279	-0.567	-1.811	-2.322
Izvoz v tretje države	-0.359	-0.277	1.738	-2.535
Skupen uvoz	-0.054	-0.235	-0.455	-0.129
Uvoz iz ZDA	8.060	22.407	38.969	39.791
Uvoz iz EU	-0.407	-1.050	-1.782	-1.222
Uvoz iz tretjih držav	0.433	0.972	1.554	-0.065

BDP	-0.024	-0.010	0.015	0.270
------------	---------------	---------------	--------------	--------------

Vir: GTAP 8, lastne simulacije

Rezultati simulacije nakazujejo, da bi ne glede na izbran scenarij liberalizacija zunanjetrgovinskih tokov z ZDA povzročila padec celotnega slovenskega izvoza in uvoza. Vendar gre pri tem za kompozicijski učinek. Po eni strani bi prišlo do skokovite rasti trgovine z ZDA, vendar hkrati padca trgovine s preostalimi članicami EU. V večini primerov se nekoliko zmanjša tudi izvoz v tretje države, medtem ko se uvoz iz njih praviloma poveča (glej tudi sliko 9). Razlog tega pojava je v preusmerjanju evropske trgovine iz Slovenije na, po novem, cenejše vire v ZDA. V modelu pride do preusmerjanja trgovine EU iz Slovenije kna ZDA zaradi relativnega padca cen blaga iz ZDA v primerjavi s Slovenijo po umiku trgovinskih omejitev, kar se s pomočjo mednarodnih input-output tabel EU in pripisanih elastičnosti substitucije odseva v spremembi relativnega povpraševanja po uvozu iz ZDA in Slovenije. Del slovenskega izvoza v EU bo tako nadomeščen z uvozom iz ZDA. Trgovina med ZDA ter celotno EU, ne zgolj Slovenijo, se bistveno poveča, kar vodi v rahlo zmanjšanje trgovine znotraj EU in trgovine s tretjimi državami. To pomeni, da bi povečana integracija z ZDA privedla do rahlega zmanjšanja trgovinske integracije znotraj EU.

Slika 9: Učinek TTIP na izvoz in uvoz po geografskih skupinah, Scenarij 3 (v %)

Vir: Tabela 10

Glede na v modelu predpostavljene elastičnosti substitucije med različicami, proizvedenimi v posamezni državi, padec cen substitutov iz ZDA na trgih EU povzroči znižanje povpraševanja po slovenskih različicah. Takšen učinek so zaznale tudi vse ostale študije učinkov TTIP. Težava v primeru Slovenije pa je v dvojem:

1. v razmeroma nizkem deležu (neposredne) trgovine z ZDA, kar vodi v to, da pozitivni učinki sicer velikega odstotnega povečanja nizke absolutne ravni medsebojne trgovine ne morejo povsem kompenzirati sicer dokaj majhnega odstotnega padca trgovine z našimi največjimi partnericami, s katerimi imamo absolutno večji obseg menjave, ter
2. sektorska sestava slovenske trgovine z ZDA je, v primerjavi s povprečjem EU, bistveno bolj koncentrirana na panoge, kjer ne more priti do bistvenega pozitivnega preskoka ob sprostitvi zunanje trgovine, saj je ta že dokaj prosta trgovinskih ovir. Tako velik delež v slovenski trgovini z ZDA predstavljajo lesna in papirna industrija, ostali stroji in kovine

oziroma kovinski izdelki, kjer pa se ne predvideva najmočnejših učinkov zunanjetrgovinske liberalizacije. Slednji so, glede na višino trenutnih omejitev pri medsebojni trgovini, predvideni v segmentih motornih vozil, proizvodnji hrane in pijače, kemični industriji ter posameznih storitvenih dejavnostih.

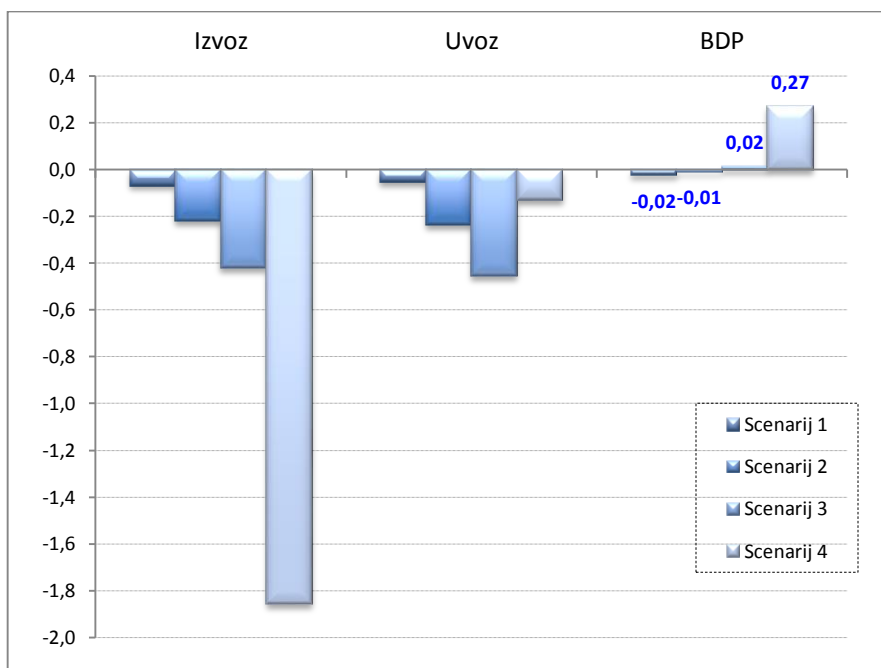
Tudi v referenčni študiji za celotno EU (CEPR, 2013), so glede na delež izvoza in predvidene koristi liberalizacije trgovine izpostavljene predvsem živilska industrija, avtomobilska industrija in kemična industrija. Manjši učinek je predviden v kovinski industriji in ostalih strojih, medtem ko so učinki v večini ostalih sektorjev komaj zaznavni. Za Slovenijo to pomeni, da je ne samo iz vidika vrednosti trgovine, temveč tudi zaradi njene sestave, v nekoliko slabšem položaju kot povprečna članica EU.

Učinek TTIP na bruto domači proizvod (BDP) je v 10-letnem obdobju simulacije izjemno majhen. V primeru manj intenzivne liberalizacije (scenarij 1 in 2) je učinek TTIP na BDP negativen (med -0.01% in -0.02%), v primeru bolj intenzivne liberalizacije (scenarij 3 in 4) pa rahlo pozitiven (med 0.02% in 0.27%). Z upoštevanjem 10-letnega obdobja, v katerem naj bi se ti učinki realizirali, so ti učinki na BDP skorajda povsem zanemarljivi.

Mehanizem negativnih učinkov TTIP v primeru scenarija 1 in 2 je posledica kombinacije rasti izvoznih cen na eni in padca agregatnega izvoza na drugi strani. V domači potrošnji bi prišlo do padca cen, kar potrošnje nekoliko poveča, vendar ne dovolj, da bi v celoti kompenziralo padec izvozne prodaje. Posledica padca skupne prodaje in rasti cen osnovnih proizvodnih faktorjev (kvalificirano, nekvalificirano delo in kapital, cena zemljišč in naravnih virov se za Slovenijo nekoliko zniža) je tudi padec dodane vrednosti v večini panog. Na podoben način so skozi shemo modela upoštevane tudi spremembe dohodka (bruto domačega proizvoda) vseh regij, na katere posredno ali neposredno vplivajo učinki liberalizacije trgovine med EU in ZDA. Dohodkovni učinki se odsevajo skozi rast končnega in vmesnega povpraševanja in tako vplivajo na rast domače proizvodnje in skozi mednarodno I-O tabelo na rast povpraševanja po uvozu. Učinek na izvoz posamezne trgovinske partnerice je, kot že rečeno, odvisen od povpraševanja po končnih in vmesnih proizvodih te države v I-O tabeli in elastičnosti substitucije med različicami različnih ponudnikov.

Slika 10: Učinek TTIP na skupen izvoz in uvoz ter BDP (v %)

Vir: Tabela 10

V drugem scenariju je poleg popolne odstranitve carin in izvoznih davkov predvideno tudi, da naj bi prišlo do zmanjšanja nekarinskih omejitev za četrtno. V tej simulaciji bi bila torej magnituda zunanjetrgovinske liberalizacije bistveno višja od osnovnega scenarija, saj so ocenjene stopnje nekarinskih omejitev znatno višje od obstoječih nominalnih *ad-valorem* carin. Rezultati simulacije po scenariju 2 so predstavljeni v 3. stolpcu Tabele 10. Ponovno je razvidno, da liberalizacija trgovine med EU in ZDA pripelje do bistvenega povečanja trgovine med Slovenijo in ZDA, tokrat za dobrih 20 odstotkov. Glede na prvi scenarij je podvojen tudi padec izvoza v EU, medtem ko se padec izvoza v preostanek sveta nekoliko zniža. Na uvozni strani so rezultati simulacije podobni, saj ponovno pride do zelo znatnega skoka uvoza iz ZDA, za ceno nižjega uvoza iz EU, prav tako pa se znova poveča uvoz iz preostalega sveta. Skupni učinek na BDP je ponovno negativen, vendar pa je kontrakcija gospodarstva nižja od osnovnega scenarija (-0.01%). Dejansko torej slovensko gospodarstvo po carinski liberalizaciji in delni liberalizaciji nekarinskih ovir ne bi občutilo bistvene spremembe v agregatnem proizvodu.

Slovenija pa z vidika napovedanih učinkov TTIP ni unikum. Glede na delež trgovine z ZDA in njeno strukturo je podobne učinke pričakovati tudi za Češko. Za primerjavo velikosti učinkov na Slovenijo smo simulacijo 2. scenarija izvedli tudi za primer Češke. Rezultati simulacije so zelo podobni slovenskim, kar potrjuje naša pričakovanja. Agregatni izvoz Češke se po liberalizaciji trgovine z ZDA zmanjša za 0.18%, na račun padca izvoza v preostale članice EU za 0.61% ter padca izvoza v preostali svet za 0.20%. Ob tem je izvoz v ZDA po pričakovanjih skokovito narasel (19.6%). Na uvozni strani je prišlo do zelo podobnih učinkov kot v Sloveniji. Ob rasti uvoza iz ZDA (28.77%) in preostalega sveta (0.64%) ta ni zadoščal za kompenzacijo padca uvoza iz EU (1.32%). Agregatni uvoz se je tako zmanjšal za 0.28%. Podobno kot za Slovenijo je tudi za Češko ocenjen sorazmerno majhen padec BDP (-0.03%). Rezultati simulacije za Slovenijo in Češko so torej zelo podobni, pri čemer so amplitude za Češko večje kot posledica večje velikosti gospodarstva in nekoliko večjega trgovinskega angažmaja z ZDA.

Simulacija scenarijev 3 in 4 za Slovenijo napoveduje majhne oziroma zmerne pozitivne učinke na BDP. Po scenariju 3, kjer je predvidena eliminacija carinskih stopenj in 50% zmanjšanje nekarinskih omejitev, model napoveduje blago gospodarsko rast (0.015%), pri čemer je siceršna trgovinska dinamika podobna tisti v osnovnem scenariju ali scenariju 2. Ponovno pride do padca trgovine, čeprav se trgovina z ZDA znatno poveča. Navkljub znatnemu preusmerjanju trgovine od preostalih članic EU v prid ZDA, pa je neposreden pozitiven učinek povečanja trgovine z ZDA na potrošnjo in proizvodnjo v scenariju 3 dovolj velik, da v celoti kompenzira izgube trgovine z EU.

V scenariju 4 je ostalim predvidenim posledicam podpisa TTIP dodano 10% povečanje priliva tujega kapitala (tuje neposredne investicije) v Slovenijo. Čeprav je učinek priliva tujega kapitala na trgovino v primerjavi s scenarijem 3 inkrementalno negativen, saj se agregatni izvoz zmanjša nekoliko bolj, uvoz se zniža nekoliko manj kot v 3. scenariju, je pozitiven učinek na BDP v tem primeru znatnejši. Po scenariju 4 naj bi tako prišlo do povišanja BDP za dobro četrtno odstotka.

Po zadnjem scenariju se višina učinkov na slovenski BDP približa napovedim za Avstrijo, Francijo, Švedsko in Veliko Britanijo.¹¹ Razlike med ocenami učinkov TTIP, ki jih predvidevajo obstoječe študije in pričujoča študija, izhajajo tako iz razlik v uporabljenih modelskih predpostavkah kot tudi nekaterih razširitvah uporabljenih modelov v posameznih študijah. Nekatere študije (npr. za Avstrijo) tako predpostavljajo tudi obstoj dinamičnih učinkov zunanjetrgovinske liberalizacije in ne zgolj statičnih. Predvideno je torej postopno povečanje učinkovitosti v proizvodnji, investicijah in sistemu javnega naročanja. Predvidljivo so pozitivni gospodarski učinki razširjenega modela tudi do petkrat večji od tistih v osnovnem modelu. Večina študij na nivoju posameznih članic predvideva tudi pozitivne učinke povečanja učinkovitosti sistemov javnega naročanja, s tem ko bi slednji postali odprti za podjetja iz obeh strani Atlantika.

Glavni razlog največjih razhajanj v ocenah med državami pa je seveda struktura in obseg njihove trgovine z ZDA, saj prav slednje postavlja realne domete pozitivnih/negativnih učinkov zunanjetrgovinske liberalizacije med posamezno članico EU in ZDA. Dobršen del razlik v oceni učinkov TTIP med Slovenijo in nekaterimi večjimi članicami integracije, je tako posledica bolj ugodne panožne strukture menjave z ZDA in bistveno večjega obsega menjave. Študije za celotno EU, po drugi strani, predvidevajo prelivanje pozitivnih učinkov (delnega) poenotenja zunanjetrgovinske liberalizacije z ZDA tudi na tretje države in tako razmeroma velik del povišanja blaginje izhaja iz pozitivnih učinkov na preostanek sveta.

4.7.2 Sektorski učinki

Poleg učinkov na narodnogospodarske agregate pa zunanjetrgovinska liberalizacija vpliva tudi na spremembo proizvodnih vzorcev v gospodarstvu in na relokacijo med panogami.

---

¹¹ Glej Francois & Pindyuk (2013), Kommerskollegium (2012), Felbermayr et al (2014) in CEPR (2013).

Določene panoge s sprostitvijo trgovine neto pridobijo, medtem ko druge panoge doživijo upad obsega poslovanja. V Tabeli 11 prikazujemo spremembe bruto dodane vrednosti po panogah kot izhajajo iz različnih scenarijev liberalizacije.

Panožno prestrukturiranje, ki naj bi ga prinesel scenarij 1 zunanjetrgovinske liberalizacije, v grobem nakazuje na to, da bo prišlo do pretežnega upada dodane vrednosti v večini sektorjev predelovalne industrije (izjema sta zgolj lesnopredelovalna industrija in ostale predelovalne industrije), hkrati pa bo dodana vrednost rastla v storitvenih dejavnostih z izjemo prevoza in gradbeništva. Podobna slika ostaja tudi v ostalih scenarijih, vendar le-ti ponujajo v celoti nekoliko bolj optimistično sliko, saj v večini sektorjev bolj poglobljena integracija omogoča rast dodane vrednosti. Med sektorji, ki jim simulacija napoveduje največji padec dodane vrednosti, izstopata panogi motornih vozil in ostale transportne opreme, pri katerih naj bi dodana vrednost po najbolj ambicioznem scenariju padla za 2.4% in 10% glede na stanje pred uveljavitvijo TTIP. Po drugi strani naj bi prišlo do rasti dodane vrednosti predvsem v kemični industriji in gradbeništvu, vendar kot posledica izboljšanja kapitalskih prilivov in ne na temelju svobodnejše trgovine med EU in ZDA.

Tabela 11: Sprememba panožne dodane vrednosti v odstotkih po scenarijih zunanjetrgovinske liberalizacije

	Scenarij 1	Scenarij 2	Scenarij 3	Scenarij 4
Kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo	-0.019	-0.335	-0.752	-0.690
Ostali primarni proizvodi	-0.036	-0.180	-0.334	-0.280
Predelana hrana	-0.032	0.047	0.127	0.278
Kemična industrija	-0.254	-0.552	-0.865	1.225
Elektronske naprave	-0.192	-0.290	-0.366	-0.300
Motorna vozila	-0.704	-1.327	-2.16	-2.380
Ostala transportna oprema	-0.662	-4.724	-9.27	-10.08
Ostali stroji	-0.002	0.351	0.764	-0.140
Kovine in kovinski proizvodi	-0.121	-0.100	-0.063	-1.250
Lesna in papirna ind.	0.231	0.587	0.994	-0.100
Ostala predelovalna ind.	0.361	0.480	0.622	0.040
Vodni prevoz	-0.009	-0.012	0.012	-0.190
Zračni prevoz	-0.251	-0.420	-0.592	-0.890
Finančne storitve	0.015	0.040	0.074	0.030
Zavarovalništvo	0.016	0.133	0.270	0.270
Poslovne storitve	0.042	0.001	-0.030	0.040
Komunikacijske storitve	0.089	0.123	0.169	-0.050
Gradbeništvo	-0.010	-0.058	-0.109	2.72
Osebne storitve	0.041	0.100	0.171	-0.01
Ostale storitve	0.022	0.048	0.077	-0.1

Vir: Lastne simulacije z modelom GTAP 8 (referenčno leto 2007)

4.7.3 Učinki na konkurenčnost in zunanjo trgovino

Izvozna konkurenčnost slovenskega gospodarstva se bo z liberalizacijo trgovine prav tako spremenila. Gibanje cen, ki jih bodo slovenska podjetja lahko dosegala na izvoznih trgih, je lahko groba indikacija dinamike panožne konkurenčnosti. V Tabeli 12 predstavljamo spremembe indeksa izvoznih cen, do katerih pride pri različnih intenzivnostih trgovinske integracije z ZDA. Ponovno je predstavljen odziv indeksa izvoznih cen po štirih predvidenih scenarijih, ki bi jih lahko vključeval sporazum TTIP (od zgolj eliminacije carin do poglobljene integracije z bistvenim zmanjšanjem neocarinskih ovir in liberalizacijo kapitalskih tokov).

Tabela 12: Sprememba indeksa izvoznih cen po panogah za Slovenijo

	Scenarij 1	Scenarij 2	Scenarij 3	Scenarij 4
Kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo	-0.011	-0.464	-1.050	-0.93
Ostali primarni proizvodi	-0.013	-0.228	-0.470	-0.31
Predelana hrana	0.015	-0.119	-0.289	0.03
Kemična industrija	0.004	-0.109	-0.244	0.01
Elektronske naprave	0.017	-0.087	-0.213	0.02
Motorna vozila	-0.014	-0.132	-0.277	-0.14
Ostala transportna oprema	-0.011	-0.213	-0.465	-0.24
Ostali stroji	0.016	-0.077	-0.188	0.04
Kovine in kovinski proizvodi	0.018	-0.067	-0.170	0.07
Lesna in papirna ind.	0.023	-0.08	-0.207	0.06
Ostala predelovalna ind.	0.017	-0.078	-0.193	0.06
Vodni prevoz	0.098	0.024	-0.073	-0.03
Zračni prevoz	0.078	-0.013	-0.107	-0.02
Finančne storitve	0.025	-0.078	-0.200	0.12
Zavarovalništvo	0.027	-0.107	-0.264	-0.05
Poslovne storitve	0.019	-0.074	-0.185	0.16
Komunikacijske storitve	0.024	-0.076	-0.198	0.14
Gradbeništvo	0.017	-0.07	-0.175	0.13
Osebne storitve	0.025	-0.064	-0.172	0.15
Ostale storitve	0.014	-0.089	-0.214	0.10

Vir: GTAP 8 simulacija (referenčno leto 2007)

Iz Tabele 12 je moč razbrati, da bi po osnovnem scenariju (scenarij 1) odprava carinskih omejitev povzročila rast indeksa izvoznih cen (torej zmanjšanje konkurenčnosti) v večini panog (izjema sta obe primarni panogi ter segment vozil). Bolj poglobljena zunanjetrgovinska liberalizacija z ZDA, kot jo ponazarjata scenarija 2 in 3, bi nasprotno vodila v razmeroma občutno znižanje panožnih indeksov izvoznih cen (torej povečanje konkurenčnosti), kar sledi iz dejstva, da bi v svetovni trgovini, in še toliko bolj na trgih EU in ZDA, prevladovali deflacijski učinki proste trgovine. Učinek padca cen postane dominanten ob bistvenem znižanju ovir v trgovini, ki ga predstavlja delna odprava necarinskih omejitev. Cenovna liberalizacija v primeru slednjih je namreč znatno višja od zgoj odprave carinskih dajatev.

V zadnjem scenariju, ki poleg trgovinske liberalizacije predvideva tudi pospešitev mednarodnih kapitalskih tokov med EU in ZDA, oziroma bolj odzivne kapitalske trge, ima to na večino sektorskih cenovnih indeksov pozitiven vpliv in ti izkazujejo zmerno povišanje izvoznih cen. Izjema ostajajo primarna sektorja, vozila ter pri storitvenih dejavnostih prevoz in zavarovanje.

V nadaljevanju prikazujemo učinek liberalizacije v okviru TTIP na obseg izvoza in uvoza. Vpliv zunanjetrgovinske liberalizacije na panožno izvozno aktivnost je dokaj heterogen (glej Tabela 13). Pri tem je za vse panoge značilno, da bolj poglobljena liberalizacija trgovine med EU in ZDA prinaša amplifikacijo učinkov na trgovino. Učinki rasti ali kontrakcije se tako stopnjujejo s poglobljanjem integracije, kot le-to ponazarjajo vključeni scenariji liberalizacije. Pri scenariju 1, ki predvideva zgoj odpravo carin in subvencij, so učinki nižji, pri scenariju 3, ki predvideva tudi harmonizacijo predpisov, pa se učinki okrepijo. V nadaljevanju

komentiramo predvsem učinke najbolj ambicioznega scenarija, ki je v osrčju pogajanj v okviru TTIP.

Medtem ko naj bi v večini industrijskih panog liberalizacija trgovine v okviru TTIP povzročila majhen oziroma zmeren padec izvoza (za največ 10%), velja za storitvene dejavnosti ravno obratno, saj različni scenariji v povprečju napovedujejo rast izvoza, vendar pa dokaj nizko (največ za 1.8%, in sicer v panogi zavarovalništva).

Tabela 13: Odstotna sprememba izvoza po panogah po scenarijih zunanjetrgovinske liberalizacije

	Scenarij 1	Scenarij 2	Scenarij 3	Scenarij 4
Kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo	-0.350	-2.520	-5.050	-5.41
Ostali primarni proizvodi	-0.272	-1.480	-2.810	-4.00
Predelana hrana	-0.265	-0.224	-0.230	-1.36
Kemična industrija	-0.246	-0.654	-1.090	-2.28
Elektronske naprave	-0.375	-0.267	0.038	-1.74
Motorna vozila	-0.948	-1.890	-3.140	-3.70
Ostala transportna oprema	-0.497	-5.060	-9.920	-11.4
Ostali stroji	0.050	0.413	0.841	-0.717
Kovine in kovinski proizvodi	-0.124	-0.201	-0.287	-1.66
Lesna in papirna ind.	0.319	0.706	1.140	-0.108
Ostala predelovalna ind.	1.060	1.140	1.240	-0.282
Vodni prevoz	0.081	-0.019	-0.109	-0.163
Zračni prevoz	-0.252	-0.514	-0.792	-1.02
Finančne storitve	0.217	0.393	0.612	-0.311
Zavarovalništvo	0.174	0.968	1.840	1.23
Poslovne storitve	0.392	0.277	0.191	-0.816
Komunikacijske storitve	0.331	0.262	0.227	-0.764
Gradbeništvo	-0.157	-0.401	-0.657	-1.51
Osebne storitve	0.249	0.464	0.718	-0.213
Ostale storitve	0.195	0.149	0.053	-0.509

Vir: GTAP 8 simulacija (referenčno leto 2007)

Največji padec izvoza je napovedan za panogo Ostala transportna oprema, kjer naj bi po najbolj ambicioznem scenariju prišlo do zmanjšanja izvoza po odpravi trgovinskih omejitev za slabih 10 %. Do padca trgovine bi prišlo zaradi močnejših učinkov preusmerjanja trgovine preostalih članic EU iz Slovenije na ZDA. Nekoliko višji padec izvoza naj bi utrpeli tudi panoge kmetijstva (za 5%), motornih vozil (za dobre 3% po ambicioznem scenariju). Padec izvoza naj bi utrpeli tudi panogi Ostali primarni proizvodi (za 2.8%) ter kemična industrija oziroma farmacija (za dober 1%). Najvišjo rast izvoza model napoveduje v panogi zavarovalniške dejavnosti s slabima 2%.

Osnovni scenarij (scenarij 1), ki predvideva zgolj odpravo carin in subvencij, pri večini panog napoveduje malenkostno povečanje uvoza, vendar s poglobljanjem integracije ti učinki v večini primerov postanejo negativni.

Simulacije učinkov za uvoz, podobno kot je bilo na strani izvoza, med panogami zelo nihajo. Primarni faktor vpliva na dinamiko uvoza po sektorjih je seveda gibanje proizvodnje po sektorjih ter dinamika potrošnje gospodinjstev. Ponovno so rezultati nekoliko manj ugodni v

primeru blagovne menjave (industrijske panoge), kjer v večini sektorjev najambicioznejši scenarij predvideva zelo majhen padec uvoza (največ za 1%). Na drugi strani pa tokrat, za razliko od izvoza, tudi pri storitvah simulacije kažejo manjši padec uvoza.

Tabela 14: Odstotna sprememba uvoza po panogah po scenarijih zunanjetrgovinske liberalizacije

	Scenarij 1	Scenarij 2	Scenarij 3	Scenarij 4
Kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo	-0.022	-0.333	-0.703	-0,538
Ostali primarni proizvodi	0.025	-0.100	-0.239	-0,175
Predelana hrana	0.030	-0.120	-0.302	0,298
Kemična industrija	-0.083	-0.325	-0.609	-0,80
Elektronske naprave	0.041	-0.009	-0.053	1,91
Motorna vozila	-0.240	-0.587	-1.030	-0,118
Ostala transportna oprema	0.347	0.415	0.475	1,66
Ostali stroji	-0.010	-0.167	-0.354	1,08
Kovine in kovinski proizvodi	-0.097	-0.231	-0.399	-0,422
Lesna in papirna ind.	0.039	-0.050	-0.161	0,129
Ostala predelovalna ind.	0.057	-0.117	-0.324	0,421
Vodni prevoz	0.026	-0.081	-0.186	-0,376
Zračni prevoz	0.006	-0.092	-0.205	0,089
Finančne storitve	-0.055	-0.211	-0.398	0,234
Zavarovalništvo	-0.027	-0.043	-0.095	0,304
Poslovne storitve	-0.030	-0.046	-0.074	0,273
Komunikacijske storitve	-0.148	-0.290	-0.458	0,121
Gradbeništvo	0.048	-0.060	-0.192	1,59
Osebne storitve	-0.074	-0.194	-0.337	0,215
Ostale storitve	-0.081	-0.242	-0.424	-0,145

Vir: GTAP 8 simulacija (referenčno leto 2007)

Glede na dolgo dobo 10 let, za katero so bile simulacije narejene, gre pri navedenih učinkih za *de facto* stagnacijo uvozne aktivnosti oziroma zelo majhne padce. Največji negativen učinek se predvideva na uvoz motornih vozil (padec za 1%), medtem ko naj bi v panogi Ostala transportna vozila kot edini panogi prišlo do povečanja uvoza (za pol odstotka po ambicioznem scenariju).

4.7.4 Učinki na zaposlenost

Kot smo poudarili že v uvodu v to poglavje, modeli splošnega ravnotežja, ki se uporabljajo za simulacijo učinkov liberalizacije zunanje trgovine, zaradi konstrukcije modela (predpostavka takojšnje prilagoditve zaposlenosti in efektivno polne zaposlenosti) ne omogočajo simulacij učinkov na zaposlenost. Vsi učinki na output (dodano vrednost) naj bi torej nastali zaradi sprememb v učinkovitosti (produktivnosti) podjetij v panogi po zunanjetrgovinskem šoku.

Če predpostavimo, da relativno majhni zunanjetrgovinski šoki, kot naj bi bila liberalizacija trgovine v okviru TTIP, ne bodo vplivali na spremembo produktivnosti podjetij, pač pa naj bi podjetja zgolj prilagodila obseg proizvodnje in števila zaposlenih, lahko posredno ocenimo, kakšne učinke na zaposlenost bi utegnili prinesiti uveljavitev TTIP. V ta namen smo spremembe v dodani vrednosti zaradi uveljavitve TTIP prek predpostavke nespremenjene produktivnosti znotraj posameznih panog preračunali v spremembe povpraševanja po

zaposlenih po panogah. Pri tem smo upoštevali tudi razdelitev zaposlenih na kvalificirane in nekvalificirane.

Tabela 15: Sprememba povpraševanja po delovni sili (kvalificirani in nekvalificirani) glede na scenarije zunanjetrgovinske liberalizacije v okviru TTIP (v številu delovnih mest)

	Scenarij 1		Scenarij 2		Scenarij 3		Scenarij 4	
	nekval.	kval.	nekval.	kval.	nekval.	kval.	nekval.	kval.
Kmetijstvo	-10.7	-11.9	-192.1	-194.1	-429.6	-433.4	-548.4	-540.8
Ost. primarni proizvodi	-1.4	-1.5	-7.1	-7.3	-13.2	-13.4	-19.1	-18.8
Predelana hrana	-4.3	-6.0	6.7	3.0	17.9	11.7	-40.1	-29.4
Kemična industrija	-63.9	-67.4	-140.5	-147.8	-220.6	-232.8	-570.0	-549.6
Elektronske naprave	-44.9	-48.0	-68.5	-75.3	-86.5	-98.2	-75.6	-55.6
Motorna vozila	-93.0	-94.9	-176.3	-180.2	-286.3	-291.6	-318.1	-307.5
Ostala transp. oprema	-3.7	-3.8	-26.7	-26.9	-52.4	-52.6	-57.2	-56.6
Ostali stroji	0.1	-2.2	46.5	42.7	100.9	94.4	-21.9	-10.8
Kovinski proizvodi	-42.2	-47.2	-36.1	-46.5	-23.6	-45.4	-454.2	-425.6
Lesna in papirna ind.	50.4	47.4	126.7	120.4	214.5	203.9	-25.9	-8.2
Ostala predel. ind.	64.2	61.8	85.2	80.3	110.2	101.5	5.0	19.7
Vodni prevoz	0.0	-0.1	0.0	-0.1	0.0	-0.1	-0.5	-0.2
Zračni prevoz	-1.3	-1.4	-2.3	-2.5	-3.2	-3.5	-4.9	-4.3
Finančne storitve	3.1	0.8	7.0	2.3	12.6	4.4	-0.8	13.1
Zavarovalništvo	1.3	0.5	8.8	7.0	17.6	14.7	14.3	19.3
Poslovne storitve	11.0	7.6	0.2	-6.2	-7.6	-19.3	2.6	22.6
Komunik. storitve	8.1	6.9	10.8	8.4	14.8	10.5	-7.4	-0.1
Gradbeništvo	-4.2	-12.0	-30.2	-46.8	-58.3	-86.4	1,405.0	1,457.0
Osebne storitve	11.5	8.1	26.3	19.2	44.7	32.4	-10.3	10.3
Ostale storitve	47.7	21.2	97.1	40.6	155.3	58.3	-236.5	-70.6
SKUPAJ (tehtano povprečje)	-94.4	-123.7	-318.7	-465.8	-576.7	-831.9	-964.1	-536.1
SKUPAJ	-218.1		-784.5		-1,408.6		-1,500.2	

Vir: GTAP 8 simulacija (referenčno leto 2007)

Kot sledi iz Tabele 15, naj bi liberalizacija trgovine v okviru TTIP povzročila neto zmanjšanje števila zaposlenih v slovenskem gospodarstvu. Najmanj negativne učinke bi povzročila zgolj liberalizacija trgovine (Scenarij 1), pri katerem bi se skupna zaposlenost zmanjšala za okrog 220. Bolj intenzivna liberalizacija bi povzročila bolj negativne učinke na zaposlenost, pri čemer bi delna (25%) liberalizacija tistega dela nekarinskih ovir, ki so predmet pogajanj, utegnila povzročiti uničenje okrog 780 delovnih mest. Najbolj ambiciozna liberalizacija (Scenarij 3 in 4) pa bi ta potencialni negativni učinek na zaposlenost podvojila – število izgubljenih delovnih mest bi se utegnilo povečati na 1,400 do 1,500. Najbolj negativnih učinkov na zaposlenost naj bi bile deležne panoge kmetijstva, kemične, kovinske in avtomobilске industrije. Te negativne učinke pa bi delno kompenziralo povečanje zaposlenosti predvsem v lesni industriji, ostali predelovalni industriji ter v storitvenih panogah.

Pri teh izračunih gre za zelo tentativne ocene ob predpostavki nespremenjene produktivnosti podjetij. V primeru ko bi se zaradi delovanja TTIP povprečna produktivnost podjetij v panogah povečala (najmanj učinkovita podjetja bi utegnila propasti ali zmanjšati število zaposlenih), pa bi utegnil biti negativni učinek za število zaposlenih še večji. Bolj produktivna podjetja namreč lahko večji obseg proizvodnje ustvarijo z manj zaposlenimi.

Zgornje ocene učinkov na zaposlenost lahko primerjamo tudi z alternativnimi ocenami, ki jih je dobil Capaldo (2014), ki je učinek TTIP na zaposlenost neposredno simuliral z modelom GPM. Po Capaldu (2014) naj bi države južne in vzhodne Evrope zaradi TTIP skupaj izgubile 90,000 delovnih mest. Med te države sodijo Grčija, Španija, Portugalska in 11 vzhodnoevropskih članic integracije, kamor spada tudi Slovenija. Po podatkih Eurostata predstavlja slovenski BDP v letu 2013 zgolj 1.46% skupnega BDP navedenih članic EU. Če navedeno razmerje apliciramo na izgube delovnih mest, bi po Capaldovih izračunih Slovenija utegnila izgubiti približno 1,313 delovnih mest (obeh kategorij zaposlenih). Upoštevaje dejstvo, da je produktivnost dela v Sloveniji nekoliko nad povprečjem omenjenih 14-ih držav, pa bi bila ocena zmanjšanja števila delovnih mest še nekoliko nižja. V tem primeru bi groba ocena možnega zmanjšanja števila delovnih mest v skladu z izračuni Capalda znašala nekje v razponu med 800 in 1,400 izgubljenih delovnih mest. To pa je precej podobno ocenam izgube delovnih mest, ki smo jih dobili zgoraj in so v razponu med ocenama izgubljenih delovnih mest po scenariju 2 in scenariju 3.

Tabela 16: Relativni učinki TTIP na zaposlenost glede na število zaposlenih v 2012 in glede na spremembo zaposlenosti v 2009-2012 (v%)

	Glede na število zaposlenih v 2012				Glede na kumulativno spremembo 2009-12			
	sc1	sc2	sc3	sc4	sc1	sc2	sc3	sc4
Kmetijstvo	-0.7	-11.3	-25.4	-32.0	3.6	61.8	138.1	174.3
Ost. primarni proizvodi	-0.1	-0.6	-1.1	-1.6	0.7	3.5	6.5	9.2
Predelana hrana	-0.1	0.1	0.3	-0.7	0.9	-0.8	-2.6	6.1
Lesna in papirna ind.	0.7	1.9	3.2	-0.3	-2.1	-5.3	-9.0	0.7
Kemična industrija	-1.2	-2.6	-4.1	-10.2	-24.8	-54.4	-85.5	-211.2
Kovinski proizvodi	-0.4	-0.4	-0.3	-4.1	4.4	4.1	3.4	43.4
Električne in elektronske naprave	-0.5	-0.7	-0.9	-0.7	2.9	4.6	5.9	4.2
Ostali stroji	0.0	0.8	1.7	-0.3	0.2	-8.4	-18.3	3.1
Motorna vozila	-1.7	-3.2	-5.2	-5.6	244.0	463.0	750.5	812.5
Ostala transp. oprema	-1.8	-13.0	-25.5	-27.7	4.4	31.3	61.4	66.5
Gradbeništvo	-0.1	-0.3	-0.5	10.4	0.1	0.3	0.6	-12.5
Vodni prevoz	0	0	0	0	0.0	0.0	0.0	0.3
Zračni prevoz	-0.6	-1.1	-1.5	-2.1	0.8	1.5	2.1	2.8
Finančne in zavarovalne storitve	0.0	0.1	0.3	0.2	-0.3	-1.5	-2.9	-2.7
Poslovne storitve	0.1	0.0	-0.1	0.1	-1.2	0.4	1.7	-1.6
Komunik. storitve	1.0	1.3	1.7	-0.5	-5.3	-6.7	-8.9	2.6
Ostale storitve	0.5	1.1	1.6	-2.4	-3.0	-6.0	-9.3	13.4
SKUPAJ	-0.04	-0.15	-0.26	-0.28	0.4	1.3	2.4	2.6

Vir: Tabela 15 in SURS; lastni preračuni.

Simulirane potencialne učinke TTIP na zaposlenost lahko postavimo v kontekst obstoječega števila zaposlenih (konec leta 2012) in velikega šoka v zaposlenosti, ki se je zgodil v času sedanje gospodarske krize. Z drugimi besedami, pogledamo lahko, kolikšen primerjalni šok bi utegnil TTIP povzročiti na zaposlenost v posamezni panogi. Potencialno zmanjšanje števila zaposlenih med 220 in 1,500 bi glede na število zaposlenih v letu 2012 pomenilo praktično zanemarljivo zmanjšanje skupnega števila zaposlenih za 0.04% (scenarij 1) do 0.28% (scenarij 4). Toda relativni šoki v nekaterih panogah bi bili večji. Največji potencialni negativni učinek na zaposlenost bi se zgodil v kmetijstvu (znižanje zaposlenosti za 0.7% do 32%), sledi panoga ostale transportne opreme (znižanje za 1.8% do 28%), kemična industrija (znižanje za 1.2% do 10%), avtomobilska industrija (znižanje za 1.7% do 5.6%) ter kovinska

industrija (znižanje za 0.4% do 4%). Največji “pozitivni šok” v zaposlenosti bi se potencialno zgodil v gradbeništvu (povečanje za 10%), vendar samo v scenariju 4.

Potencialni šok na zaposlovanje lahko primerjamo tudi s šokom na zaposlovanje, ki se je zgodil v času sedanje recesije v obdobju 2009-2012 in je terjal 59,000 delovnih mest. V primerjavi s tem šokom, bi TTIP utegnil potencialno povzročiti skupni zaposlovalni šok zgolj v obsegu med 0.4% in 2.6% zaposlovalnega šoka, ki ga je povzročila sedanja kriza. Občutno večji relativni šok bi TTIP utegnil povzročiti v avtomobilski industriji, in sicer kar za 2-krat do 8-krat večji, saj je sedanja kriza povzročila zmanjšanje zaposlenosti zgolj za 77, TTIP pa bi utegnil zmanjšati število delovnih mest za 188 do 626. Primerljivo velik šok bi TTIP utegnil povzročiti tudi v kmetijstvu (med 4% in 170% višine sedanjega šoka). V ostalih panogah bi bili šoki relativno manjši (razen v četrtem scenariju).

4.7.5 Panoge, ki bodo predvidoma imele največje koristi oziroma škode od TTIP v Sloveniji

Učinki TTIP na panožnem nivoju bodo zelo heterogeni, odvisni od trenutne trgovinske strukture (geografska koncentracija) na izdelčnem nivoju, obsega znižanja omejitev za posamezno panogo ter dinamike odziva naših trgovinskih partneric na uveljavitev TTIP. Izbor panog, ki bodo po modelski simulaciji bazičnega scenarija (scenarij 1) utrpele največje škode oziroma imele največje koristi, predstavljamo v Tabeli 17.

Tabela 17: Pregled slovenskih gospodarskih panog, ki naj bi po modelskih simulacijah scenarija 1 imele največje škode/koristi od TTIP

Panoge, ki bodo utrpele največje škode	Dodana vrednost	Trgovina (spr. izvoza)	Zaposlenost
1	Motorna vozila	Motorna vozila	Motorna vozila
2	Ostala transportna oprema	Ostala transportna oprema	Kemična industrija
3	Kemična industrija	Elektronske naprave	Elektronske naprave
Panoge, kjer bo prišlo do največjih koristi			
1	Ostala predelovalna ind.	Ostala predelovalna ind.	Ostala predelovalna ind.
2	Lesna in papirna ind.	Poslovne storitve	Lesna in papirna ind.
3	Komunikacijske storitve	Komunikacijske storitve	Ostale storitve

Vir: GTAP 8 simulacija (referenčno leto 2007)

Panoga motornih vozil se kaže kot tista, ki utegne utrpeti največje izgube ob liberalizaciji trgovine med ZDA in EU. Podobno se kaže tudi v preostalih scenarijih, ki smo jih predvideli v modelski simulaciji. Sledijo pa, odvisno od izbranega kazalca, sektorji ostale transportne opreme, kemične industrije in elektronskih naprav. Gre za panoge, ki imajo, poleg sektorja hrane in pijač, najvišje necarinske omejitve in bi njihova odprava lahko močno vplivala na stanje panog na obeh straneh Atlantika. Na zgornje rezultatih, ki (še) ne upoštevajo sprostitev necarinskih omejitev, pa vpliva predvsem razmeroma visoka obstoječa carinska stopnja na uvoz vozil iz ZDA.

Med panogami, ki bi jim TTIP lahko najbolj koristil, prednjači Ostala predelovalna industrija, ki vključuje proizvodnjo tekstila, oblačil, usnjenih izdelkov in izdelkov iz mineralov. To je panoga, kjer bi že umik razmeroma visokih carin v ZDA lahko predstavljal korist za evropske in tudi slovenske izvoznike. Poleg širšega nabora storitvenih dejavnosti pa model predvideva tudi koristi od TTIP za lesno in papirno industrijo.

4.7.6 Učinki na občutljive panoge

Po predvidevanjih v javnosti naj bi bile na zunanjetrgovinsko liberalizacijo z ZDA najbolj občutljive panoge farmacije, motornih vozil in predelave živil. V zbirni Tabeli 18 tako prikazujemo sumarne učinke za navedene panoge po treh navedenih scenarijih liberalizacije zunanje trgovine.

Vse tri panoge naj bi bile (po najbolj ambicioznem Scenariju 3) deležne negativnih učinkov zaradi liberalizacije trgovine v okviru TTIP po vseh analiziranih kazalcih. Edina izjema je živilska industrija pri kazalcu dodane vrednosti, ki naj bi se povečala za 0.1%.

Največje negativne učinke gre pričakovati v panogi motornih vozil, kjer naj bi v 10-letnem obdobju napovedi dodana vrednost panoge padla za dobra 2 %, prav tako pa bi za dobre 3 oziroma 1 % padli tudi vrednosti izvoza in uvoza, medtem ko naj bi se izvozne cene zmanjšale za 0.3%. Nekoliko manj negativen naj bi bil učinek na kemično industrijo (farmacijo), kjer naj bi prišlo do blagega padca aktivnosti (za 0.9%), ob tem pa tudi do manjšega znižanja izvoza (za 1.1%) in uvoza (za 0.6%).

Tabela 18: Učinek simuliranih scenarijev zunanjetrgovinske liberalizacije na tri predvidoma najbolj občutljive panoge v Sloveniji (v %)

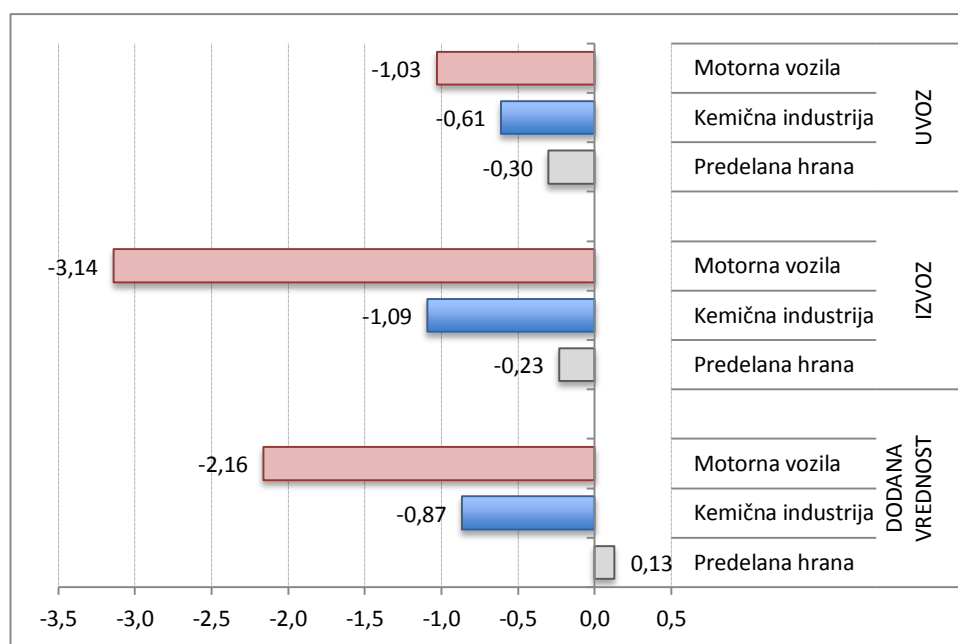
		Scenarij 1	Scenarij 2	Scenarij 3
DODANA VREDNOST (sprememba v %)	Predelana hrana	-0.032	0.047	0.127
	Kemična industrija	-0.254	-0.552	-0.865
	Motorna vozila	-0.704	-1.327	-2.160
SPREMEMBA INDEKSA IZVOZNIH CEN (v %)	Predelana hrana	0.015	-0.119	-0.289
	Kemična industrija	0.004	-0.109	-0.244
	Motorna vozila	-0.014	-0.132	-0.277
IZVOZ (sprememba vrednosti v %)	Predelana hrana	-0.265	-0.224	-0.230
	Kemična industrija	-0.246	-0.654	-1.090
	Motorna vozila	-0.948	-1.890	-3.140
UVOZ (sprememba vrednosti v %)	Predelana hrana	0.030	-0.120	-0.302
	Kemična industrija	-0.083	-0.325	-0.609
	Motorna vozila	-0.240	-0.587	-1.030
ZAPOSLENOST (sprememba števila)	Predelana hrana	-10.3	9.7	29.6
	Kemična industrija	-131.3	-288.3	-453.4
	Motorna vozila	-187.9	-356.5	-577.9

Vir: GTAP 8 simulacija (referenčno leto 2007)

Modelske simulacije nekoliko bolje kažejo živilsko-predelovalni panogi, kjer naj bi se gospodarska aktivnost minimalno povečala (za 0.1%), medtem ko naj bi izvoz in uvoz malenkostno upadla (med 0.2% in 0.3%).

Za vse tri obravnavane panoge je značilno, da naj bi prišlo do padca indeksa izvoznih cen za približno četrtno odstotka v desetih letih napovedi. Lahko torej sklenemo, da so simulirane spremembe v omenjenih treh panogah, podobno kot v večini ostalih obravnavanih panog rahlo negativne, vendar pa razmeroma majhne iz vidika 10-letne dinamike, za katero so narejene simulacije.

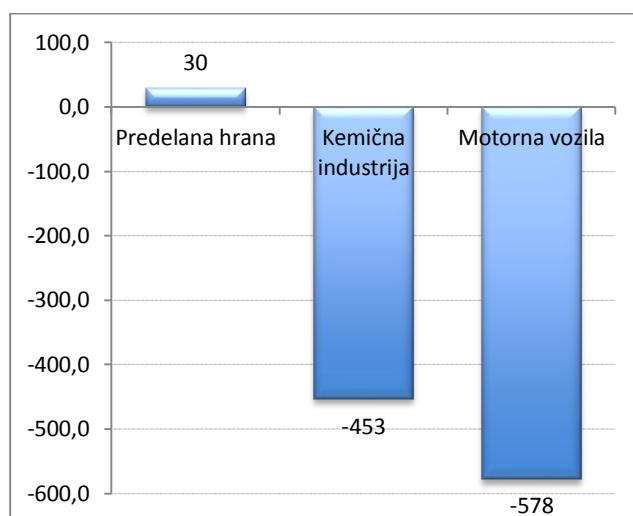
Slika 11: Učinek TTIP na dodano vrednost, izvoz in uvoz treh občutljivih panog po Scenariju 3 (v %)

Vir: Tabela 16.

Iz vidika zaposlenosti naj bi živilski industriji bolj ambiciozna liberalizacija omogočila celo rahlo povečanje števila delovnih mest (med 10 in 30). Nasprotno pa naj bi kemična in avtomobilska industrija utrpeli precejšnje zmanjšanje števila zaposlenih. Simulacije učinkov kažejo manj negativne učinke v primeru manj ambiciozne zunanjetrgovinske liberalizacije (skupno zmanjšanje števila delovnih mest za okrog 330), bolj ambiciozna liberalizacija tudi nepararinskih ovir pa bi v obeh panogah utegnila odpraviti za skupaj do okrog tisoč delovnih mest.

Slika 12: Učinek TTIP na zaposlenost treh občutljivih panog po Scenariju 3 (v %)

Vir: Tabela 16.

4.8 Drugi učinki in potencialna tveganja zaradi TTIP

Kot smo že poudarili uvodoma v tem poglavju, s simulacijskimi modeli ni mogoče analizirati nekaterih zelo pomembnih učinkov sporazuma TTIP, ker je nekatere učinke težko ali povsem nemogoče okvantificirati, medtem ko se nekateri učinki pokažejo šele čez daljši čas in jih je nemogoče vnaprej predvideti. V prvem primeru lahko govorimo o nemerljivih oziroma kvalitativnih učinkih sporazuma, v drugem pa o potencialnih tveganjih, ki izhajajo iz morebitne uveljavitve TTIP.

V simulacijskih modelih ni mogoče oceniti potencialnih socialnih stroškov, ki bi lahko sledili iz sprememb zakonodaje, ki varuje potrošnike (tehnični, sanitarni, varnostni, naravovarstveni standardi). Potencialno bi lahko poenotenje standardov vodilo v pojav družbenih stroškov v določenih občutljivih segmentih (hrana, zdravila, okolje itd.). Tovrstnih kvalitativnih sprememb v modelih nasploh ni mogoče simulirati, pač pa je potrebna nemodelska, kvalitativna ocena na podlagi študij primerov oziroma anket med podjetji ter globinskih intervjujev s strokovnjaki na posameznih področjih (glej naslednje poglavje).

V strokovni javnosti se je pojavilo nekaj kritik učinkov TTIP, ki jih simulacijske študije kvantitativnih učinkov TTIP zanemarjajo. Ob premajhni transparentnosti pogajanj sta bili kot ključni kritični točki sporazuma izpostavljeni predvsem (1) zmanjšanje regulacije oziroma poenotenje regulacije na področju proizvodov in storitev, in (2) mehanizem za reševanje sporov med multinacionalnimi podjetji in državami.

Vse štiri študije kvantitativnih učinkov TTIP (Ecorys, CEPII, CEPR in Bertelsmann/Ifo), za njimi pa tudi nacionalne študije, predpostavljajo, da bo zmanjšanje neocarinskih ovir (non-tariff measures, NTM), kot so eliminacija, zmanjšanje in poenotenje regulacije ali medsebojno priznavanje okoljskih, varnostnih, fitosanitarnih in tehničnih ter drugih standardov, imelo avtomatsko pozitivne učinke na blaginjo. Vse študije zato simulirajo vpliv znižanja dela NTM, ki so sploh predmet pogajanj, za 25% ali 50% pod predpostavko, da njihovo znižanje

avtomatsko povečuje obseg trgovine in znižuje cene proizvodov in storitev, katerih regulativna zaščita naj bi se zaradi TTIP zmanjšala.

Iz pogajalskih izhodišč EU izhaja, da se zaveda, da je namen obstoječe regulacije predvsem v zaščiti potrošnikov, zato pogajalska izhodišča eksplicitno poudarjajo, da v pogajanjih z ZDA ne bo prišlo do zmanjševanja te regulativne zaščite na škodo potrošnikov in okolje. Izhodišče EU je, da naj bi v pogajanjih harmonizirali regulativo na področjih, ki bodo prinesle izboljšanje regulative in imele pozitivne učinke na blaginjo potrošnikov ter za podjetja. Pri slednjih gre predvsem za možnost eliminacije podvajanja nekaterih postopkov (denimo proces registracije zdravil).

V javnosti precej bojazni sprožajo predvsem velike razlike med ZDA in EU glede regulacije proizvodnje in prodaje hormonsko obdelane govedine in genetsko modificirane hrane (GMO). Pogajalska izhodišča EU eksplicitno navajajo, da generalni zakon EU glede GMO ne bo del pogajanj in torej ne bo spremenjen vzaradi procesa pogajanj. Prav tako ne bodo del pogajanj varnostne ocene GMO v EU pred njihovo registracijo, niti se ne bodo pogajanja dotaknila procedur, ki jih morajo spoštovati kmetje, semenska podjetja in trgovci pri trženju GMO.

Problematično bi utegnilo biti tudi področje poenotenja zaščite pravic intelektualne lastnine. Medtem ko je Francija dosegla, da je bilo iz pogajanj izključeno področje trgovine z audio-vizualnimi storitvami, pa se v javnosti kot ključen problem izpostavlja zaščita pravic intelektualne lastnine na področju farmacije, kjer naj bi poenotenje regulacije pomenilo podaljšanje patentne zaščite za originalna zdravila oziroma celo trajna patentna zaščita («evergreening») za nekatera zdravila. To bi lahko pomenilo onemogočanje proizvajalcev generičnih zdravil in s tem trajno višje cene zdravil za potrošnike. Tudi tega vidika študije kvantitativnih učinkov TTIP ne morejo/znajo upoštevati. Uradno objavljena pogajalska izhodišča EU tega vprašanja ne izpostavljajo.

Ta vidik je bil izpostavljen tudi v globinskem intervjuju s predstavnikom podjetja Krka (glej naslednje poglavje). V interesu slovenskega gospodarstva, ki ima dve relativno veliki in močno izvozno usmerjeni farmacevtski družbi (Lek in Krka), ki sta v osnovi proizvajalca generičnih zdravil, je, da se patentna zaščita za originalna zdravila ne podaljšuje izven sedanjih okvirjev, določenih z multilateralnimi pogajanjimi v okviru WTO. Podaljševanje patentne zaščite namreč po eni strani omejuje razvoj domače farmacevtske industrije ter zmanjšuje izvoz in zaposlenost, na drugi strani pa zmanjšuje možnosti za domače potrošnike, da so deležni cenejših zdravil, ki jih proizvajata domača generična proizvajalca zdravil.

Eno izmed potencialnih tveganj, ki izhaja iz sprejetja TTIP in se v javnosti pogosto izpostavlja, pa se nanaša na »*mehanizem reševanja sporov med državo in investitorjem*« (*investor-state dispute settlement, ISDS*). ISDS namreč predvideva, da se v primeru spora med tujim investitorjem in državo pristojnost za razreševanje sporov prenese z nacionalnih sodišč na *ad hoc* mednarodne arbitraže. To bi po mnenju kritikov lahko imelo dvojne negativne

učinke.¹² Prvič, zaradi tega ISDS določila bi lahko bile vlade posameznih držav v strahu pred tožbo multinacionalk prisiljene vzdržati se sprejema regulativne zaščite, ki bi bila sicer v javnem interesu. In drugič, v primeru izgubljenega spora pred arbitražnim sodiščem bi stroški nadomestila tujemu investitorju padli v breme proračuna oziroma davkoplačevalcev.

Tveganja, ki izhajajo iz mehanizma ISDS niso povsem zanemarljiva, vendar pa pogajalska izhodišča EU vsebujejo jasno dikcijo, da bodo vlade članic EU zadržale pravo do regulacije v interesu javnosti. Glede možnosti plačila odškodnine v primeru expropriacije tujih naložbenikov pa pogajalska izhodišča EU zajemajo določilo, da članice EU takšnih odškodnin ne plačajo, kadar je prišlo do expropriacije na nediskriminatoren način in v javnem interesu. Morebitni konflikt interesov oziroma pristrankost arbitrov naj bi v pogajanjih rešili z etičnim kodeksom za arbitre. Uvedli naj bi tudi sistem za možnosti pritožbe na odločitve tribunala.

Ne glede na jasno izražen interes EU v pogajalskih izhodiščih glede zaščite interesov posameznih članic v postopkih pred *ad hoc* arbitražnimi sodišči, pa konflikta interesov arbitrov in njihove pristranskosti ni mogoče nikoli z gotovostjo izločiti. Iz tega vidika bi veljalo razmisliti o umiku mehanizma ISDS iz pogajanj o TTIP ter reševanje morebitnih sporov ohraniti v pristojnosti obstoječih domačih pravosodnih mehanizmov suverenih držav članic EU ter skupnega Evropskega sodišča.

---

¹² Glej Raza et al (2014) za pregled kritičnih analiz tega področja.

5 Anketa med gospodarskimi družbami

Povzetek

Proces anketiranja

- 1 V anketi je sodelovalo 249 podjetij, vprašalnik je bil poslan na 1,576 naslovov.
- 2 Sodelujoča podjetja so bila predvsem podjetja iz predelovalne industrije.
- 3 Odziv podjetij na anketo je bil povprečen, morda nekoliko slabši od povprečnega (16%/20%), kar kaže deloma tudi na neinteres podjetij do te teme ter nepoznavanje teme.

Glavne ugotovitve

- 4 Podjetja **zelo slabo poznajo** Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP), saj ga **ne pozna** kar **83 % podjetij**, kljub temu, da skoraj polovica podjetij sodeluje neposredno ali posredno na trgu ZDA.
- 5 **Podjetja, ki delujejo na trgu ZDA.** V povprečju je anketirano podjetje, ki je delovalo na tem trgu, na tem trgu prisotno že več kot 10 let, hkrati pa v ZDA zasluži manj kot 10% prihodkov. Podjetja menijo, da bo TTIP povečal neposredni (41 % podjetij) in posredni (25 %) izvoz v ZDA. Med glavnimi ovirami pri poslovanju v ZDA ta podjetja navajajo carinske postopke in stroške, transport, tehnične ovire. Če bo TTIP uveljavljen, podjetja pričakujejo vplive predvsem zaradi krajših birokratskih postopkov, novih poslovnih priložnosti, časovnih prihrankov, nižjih transakcijskih stroškov, dostopa do večjega trga. Opazijo tudi možnost večje konkurence (povprečna ocena 4), a se malo strinjajo z možnostjo, da bi lahko prišlo do zmanjšanja sodelovanja ali relokacije proizvodnje. Kot glavne ovire pri morebitnem povečevanju svoje prisotnosti na trgu ZDA podjetja navajajo visoke transportne stroške ter visoke stroške vstopa na trg/tržni sement/novo regijo v ZDA.
- 6 **Podjetja, ki niso prisotna na trgu ZDA,** tam niso prisotna predvsem ker: nimajo ambicij prodora na ta trg, trga ne poznajo, skrbijo jih stroški vstopa, pomanjkanje zaznave ustreznega povpraševanja in previsoki transakcijski stroški. Večina podjetij ne pričakuje bistvenega vpliva TTIP, pričakujejo ali bolj ali manj nespremenjeno stanje ali pa izboljšanje. Hkrati pa se podjetja v povprečju rahlo ne strinjajo s tveganjem izgube kupcev ter zmanjšanja sodelovanja na tistih trgih, kjer so že prisotna.

Predlogi

Pomen informiranja širše poslovne javnosti o morebitnih neposrednih in posrednih učinkih (preusmeritveni učinek v trgovini), da se bodo podjetja lahko ustrezno pripravila na TTIP (če in ko bo ta sprejet).

5.1 Uvodna pojasnila

S pomočjo ankete med slovenskimi izvozniki smo skušali oceniti poznavanje TTIP med slovenskimi podjetji ter pridobiti podatke o tem, kakšen vpliv naj bi TTIP po mnenju podjetij sporazum imel na njihovo poslovanje.

Želeli smo analizirati predvsem sledeče vidike:

1. ali podjetja TTIP sploh poznajo,
2. za tista podjetja, ki na trgu ZDA poslujejo (neposredno ali posredno), nas je zanimalo:
  1. ali menijo, da bi vzpostavitev TTIP imela vpliv na poslovanje podjetja,
  2. kako se bo ta vpliv pokazal,
  3. katere so po njihovem mnenju glavne ovire pri poslovanju na trgu ZDA,
3. za tista podjetja, ki na trgu ZDA ne poslujejo (neposredno ali posredno), nas je zanimalo:
  1. ali menijo, da bi vzpostavitev TTIP imela vpliv na poslovanje podjetja, tudi če tam ne poslujejo (posredno ali neposredno)
  2. ali bi jih vzpostavitev TTIP spodbudila k poslovanju na tem trgu,
  3. katere so po njihovem mnenju glavne ovire pri poslovanju na trgu ZDA.

Anketni vprašalnik smo posredovali 1,576 podjetjem, katerih kontakti so dostopni v javni bazi Gospodarske zbornice Slovenije (SloExport). Na vprašalnik je odgovorilo 462 podjetij, pri čemer je 249 podjetij vprašalnik izpolnilo do takšne mere, da smo ga lahko uporabili v analizi. Anketiranje je potekalo v mesecu septembru 2014.

V raziskavi so sodelovala predvsem podjetja iz predelovalnih dejavnosti (panoga C), ostalih je bilo bistveno manj, kar je tudi pričakovano. Na vprašanje o panogi nam je dogovorilo le 40 podjetij, ostala so nam dala svojo matično številko. Večina podjetij pa ni podala ne ene in ne druge informacije, tako da je skupaj razvrščenih po panogah le 82 podjetij.

Povprečno podjetje je imelo 249 zaposlenih. Vendar pa smo lahko pridobili podatke o številu zaposlenih samo za 90 podjetij, ki so sodelovala v anketi.

Podjetja tudi niso želela razkriti podatkov o celotnih prihodkih. Tega podatka v samo anketo ni vpisalo nobeno podjetje. Zato imamo podatke o prihodkih samo za podjetja, ki so nam podala svojo matično številko. Prihodki na zaposlenega v letu 2012 so bili v povprečju za 39 podjetij, za katere smo prihodke lahko odločili, 178 tisoč evrov na zaposlenega.

Tabela 19: Panožna struktura respondentov (N=82 od 249)

Panoga	Število podjetij
A Kmetijstvo in lov, gozdarstvo, ribištvo	1
B Rudarstvo	
C Predelovalne dejavnosti	39
D Oskrba z električno energijo, plinom in paro	2
E Oskrba z vodo; ravnanje z odpadki; saniranje okolja	1
F Gradbeništvo	1
G Trgovina; vzdrževanje in popravila motornih vozil	2
H Promet in skladiščenje	5
I Gostinstvo	
J Informacijske in komunikacijske dejavnosti	3
K Finančne in zavarovalniške dejavnosti	
L Poslovanje z nepremičninami	1
M Strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti	3
N Druge raznovrstne poslovne dejavnosti	1
O Dejavnost javne uprave in obrambe; dejavnost obvezne socialne varnosti	
P Izobraževanje	
Q Zdravstvo in socialno varstvo	1
R Kulturne, razvedrilne in rekreacijske dejavnosti	
S Druge dejavnosti	8

Opomba: *Za ostala podjetja nismo mogli ugotoviti pripadajoče panoge.

5.2 Vpliv TTIP na poslovanje podjetij

5.2.1 TTIP in prisotnost na ameriškem trgu

Podjetja, ki so v raziskavi sodelovala, smo vprašali, ali so že prisotna na ameriškem trgu. Na vprašanje je odgovorilo 216 podjetij. Od tega jih je 100 takšnih, ki na trgu ZDA niso prisotna ne posredno in ne neposredno. Slabih 23 % respondentov je odgovorilo, da sami poslujejo z ZDA, 20 % podjetij je bilo takšnih, ki poslujejo posredno, dobrih 10% pa takšnih, ki sodelujejo s trgom ZDA tako posredno kot tudi neposredno.

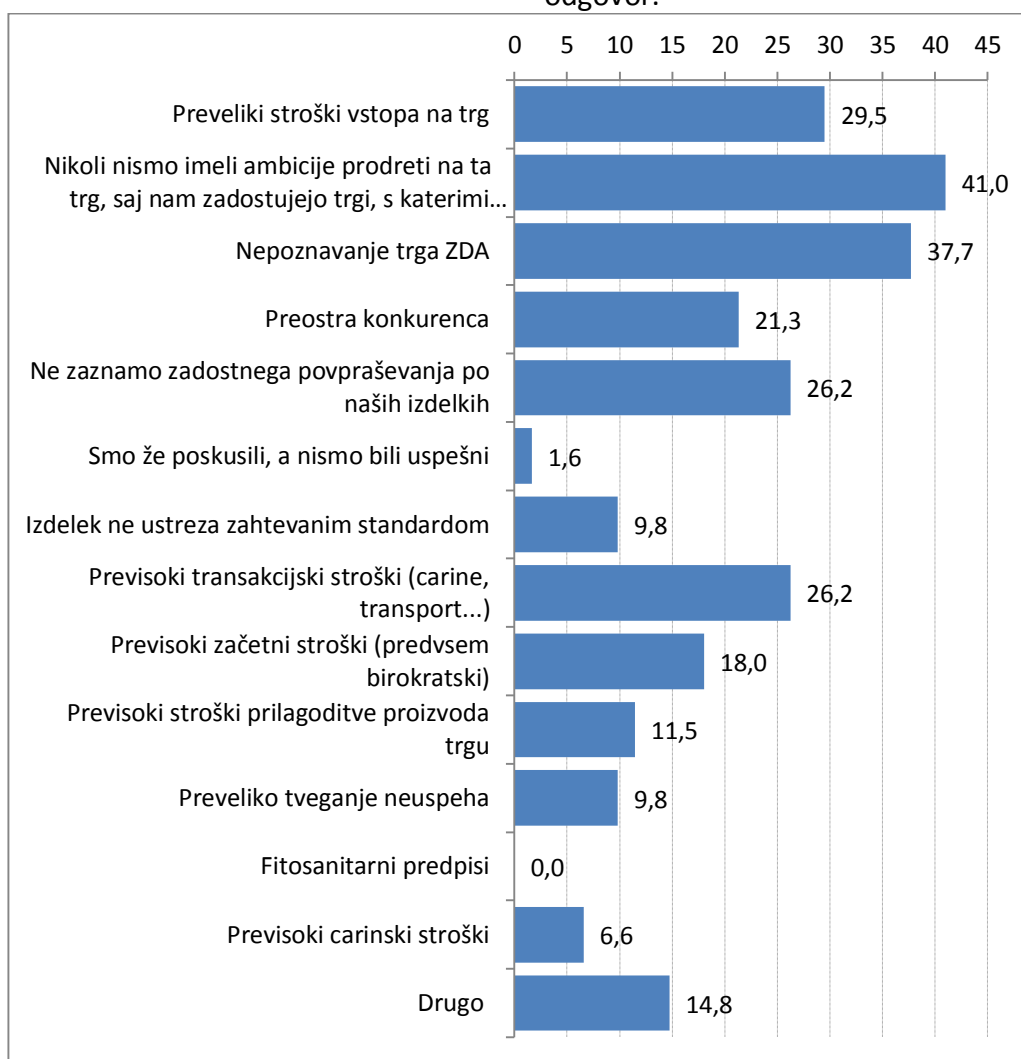
Tabela 20: Prisotnost na trgu ZDA

	Frekvenca	Odstotek
DA, neposreden, saj sami poslujemo z ZDA	49	22,7
DA, posreden, preko podjetij, s katerimi delam, saj ta poslujejo z ZDA	44	20,4
DA, z ZDA poslujemo sami, pa tudi posredno preko drugih podjetij	23	10,6
NE	100	46,3
Vseh odgovorov	216	100

5.2.1.1 Podjetja, ki niso prisotna na trgu ZDA: analiza vzrokov za poslovanje v ZDA in morebitnih posledic TTIP

Podjetja, ki na trgu ZDA niso prisotna, ne posredno kot tudi ne neposredno, smo vprašali, zakaj na tem trgu niso prisotna, pri čemer so podjetja lahko izbrala več odgovorov. Odgovore nam je podalo 61 podjetij. Večina podjetij, ki je odgovorila na vprašanje, je navedla 2 razloga. 41 % podjetij, ki so odgovorila, ni imelo ambicij prodora na ta trg, skoraj 38 % pa je kot razlog navedlo tudi nepoznavanje trga. Pomembni razlogi so tudi stroški vstopa, pomanjkanje zaznave ustreznega povpraševanja in previsoki transakcijski stroški.

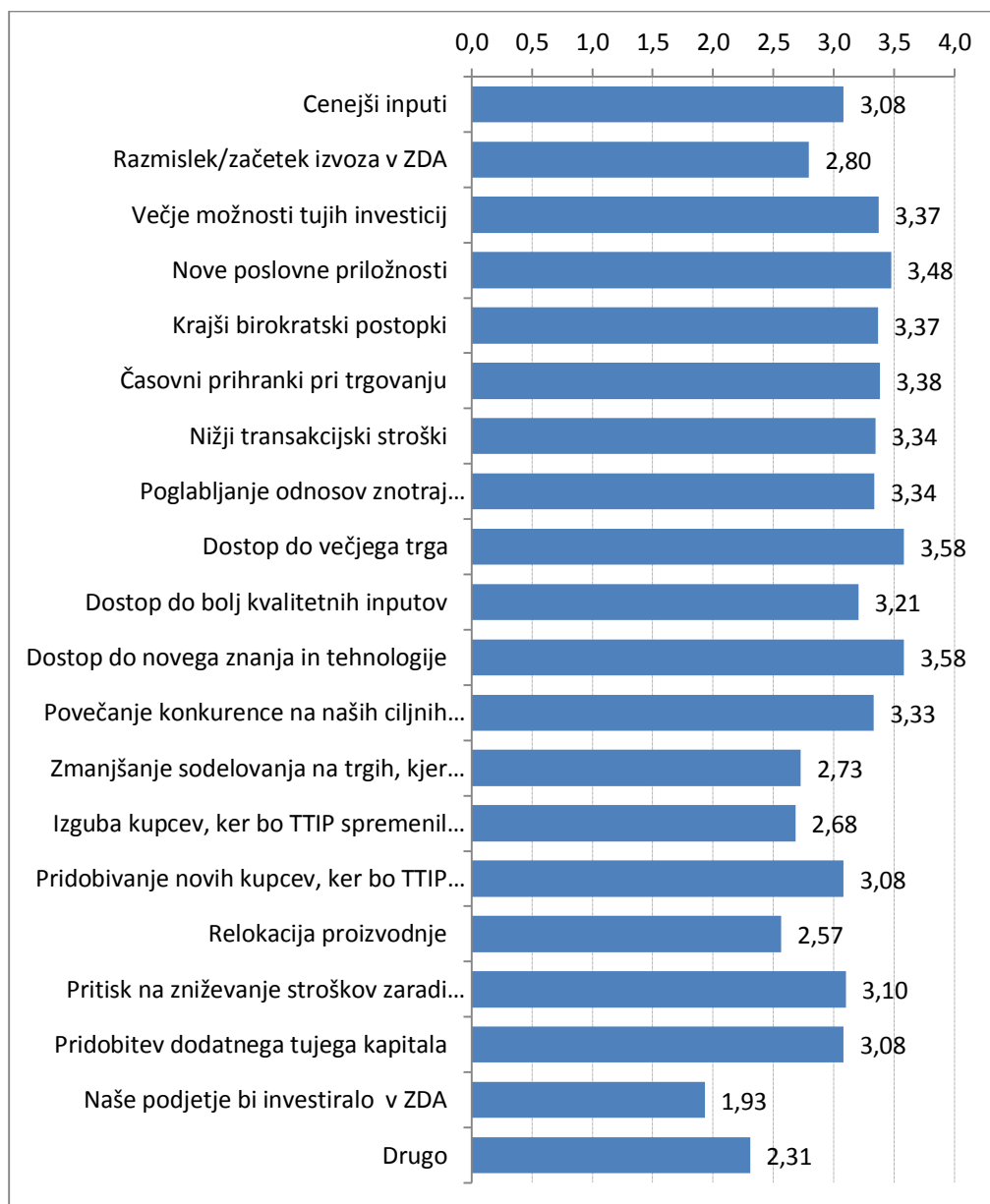
Slika 13: Zakaj niste prisotni na trgu ZDA? Odstotek (%) podjetij, ki je izbral določen odgovor.*

Opomba: * Podjetja so lahko izbrala več odgovorov.

Podjetja smo v nadaljevanju povprašali o pričakovanih posledicah vzpostavitve TTIP na njihovo poslovanje. Od podjetij, ki so odgovorila, da niti posredno niti neposredno niso prisotna na trgu ZDA (takšnih je bilo 100 podjetij), jih je 61 podalo tudi svoje videnje posledic TTIP na njihovo poslovanje. Podjetja namreč lahko čutijo resne posledice zaradi TTIP, in sicer zaradi sprememb v proizvodnih oziroma dobaviteljskih verigah. Zaradi TTIP se namreč spremenijo relativni stroški, kar lahko pomeni na primer izgubo kupca. Večina podjetij ne pričakuje nič bistvenega, saj se povprečna vrednost odgovora giblje okoli 3, vendar pa v večini primerov nad 3 (nad nevtralnem). Podjetja torej pričakujejo bodisi bolj ali manj nespremenjeno stanje bodisi rahlo izboljšanje. Hkrati pa se podjetja v povprečju rahlo ne strinjajo (povprečje pod 3) z morebitno izgubo kupcev ter zmanjšanjem sodelovanja na tistih trgih, kjer so že prisotna (zaradi preusmeritvenega učinka). To je namreč eno večjih tveganj, vendar pa podjetja te možnosti ne vidijo kot grožnje.

Slika 14: Pričakovani vpliv vzpostavitve TTIP na podjetja, ki na trgu ZDA niso prisotna. Povprečna vrednost odgovora. (1=splah se ne strinjam, 3=niti niti, 5=povsem se strinjam)

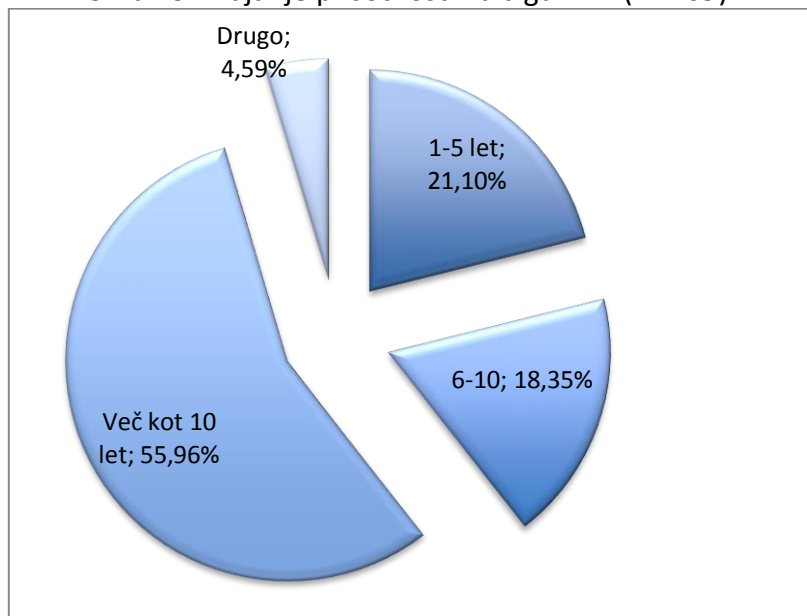
Podjetja smo v nadaljevanju vprašali, ali bi imela interes poslovati na trgu ZDA, če bi se TTIP vzpostavil. Odgovorilo je 60 podjetij. Dobra četrtina le-teh bi imela interes poslovati na trgu ZDA, 60 % pa ne. 13 % podjetij je navedlo možnost 'drugo', pri kateri je sledilo podvprašanje 'kaj'. Podjetja so navedla, da je 'najprej pomemben izdelek, šele nato TTIP in ostale ugodnosti', podjetja pa so navedla tudi transportne stroške in druge ovire (pri čemer le-teh niso specificirala).

5.2.1.2 Podjetja, ki so prisotna na trgu ZDA: analiza vzrokov in morebitnih posledic

V vzorcu je bilo 116 podjetij takšnih, ki so izjavila, da na trgu ZDA poslujejo posredno, neposredno ali pa oboje. Podjetja smo zatem vprašali, kako dolgo že poslujejo na trgu ZDA.

Večina od 109 podjetij, ki torej na trgu ZDA posluje (neposredno ali posredno) in nam je odgovorila na vprašanje o trajanju prisotnosti na tem trgu, je na trgu ZDA prisotna že več kot 10 let.

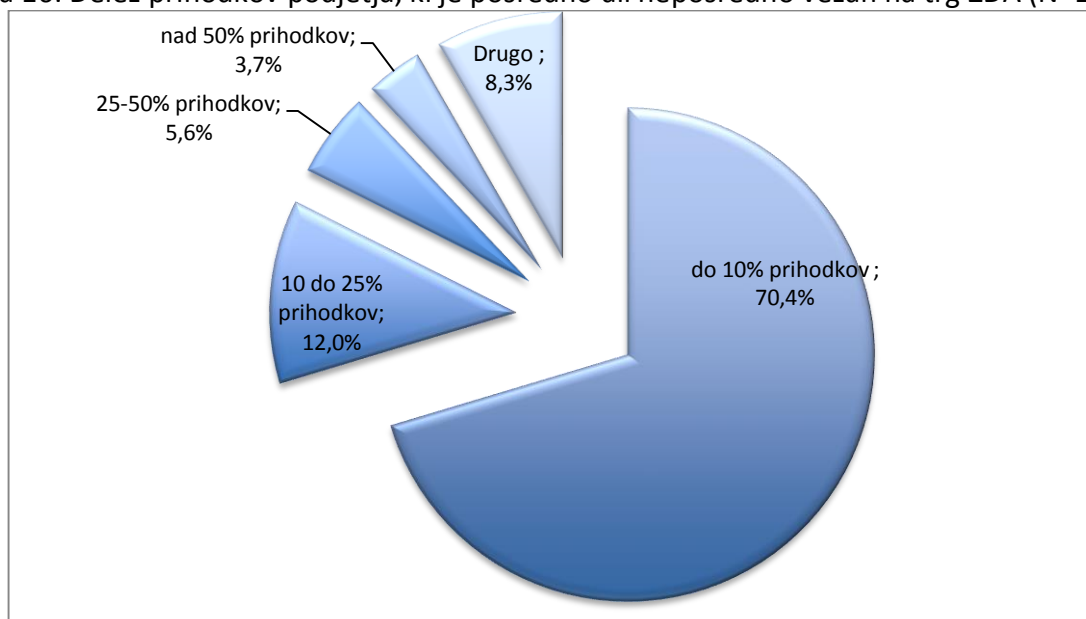
Slika 15: Trajanje prisotnosti na trgu ZDA (N=109)*

Opomba: *V sliki je podano najprej trajanje, nato število podjetij, ki so izbrala določen odgovor ter število podjetij izraženo kot % vseh, ki so odgovorila.

ZDA v preučevanih podjetjih ne predstavlja pomembnega deleža prihodkov. Kar 70% podjetij je takšnih, da trg ZDA predstavlja do 10 % vseh prihodkov podjetja, pri čemer gre lahko za neposredno prodajo podjetja na trg ZDA ali pa posredno odvisnost prihodkov podjetja od tega trga. Približno osmina podjetij je zaslužila na tem trgu med desetino in četrtno prihodkov, ostala pa manj.

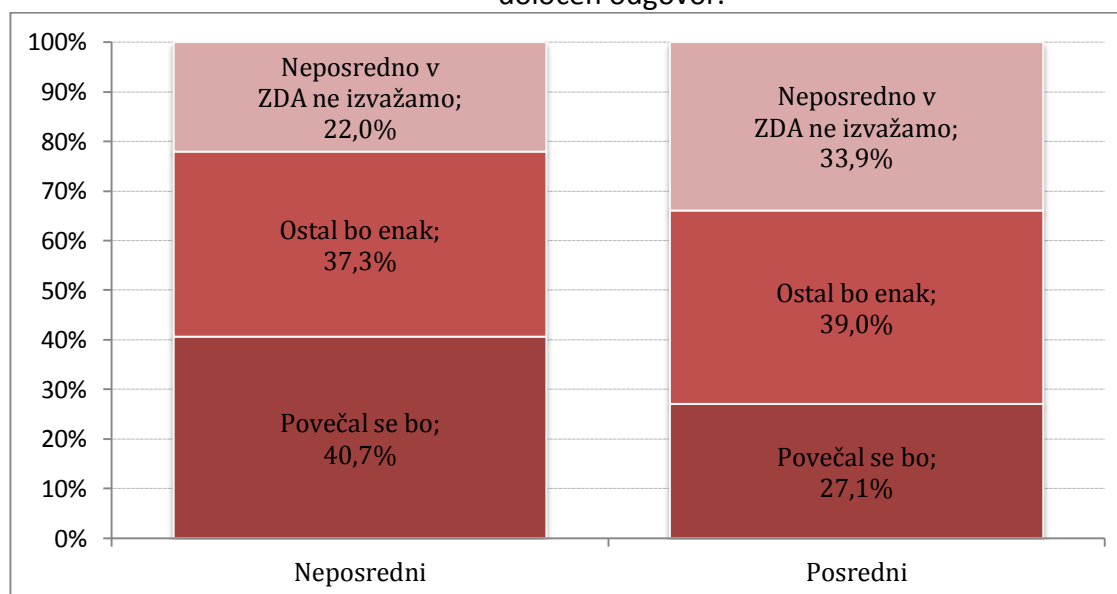
Slika 16: Delež prihodkov podjetja, ki je posredno ali neposredno vezan na trg ZDA (N=108)*

*V sliki podan odstotek prihodkov ter odstotek podjetij, ki na tem trgu zaslužijo izbrani delež.

Podjetja smo v nadaljevanju vprašali tudi, ali pričakujejo, da bo TTIP njihov posredni in neposredni izvoz v ZDA spremenil (Slika 17). Na vprašanje je odgovorilo 59 podjetij. Zanimivo je, da nobeno podjetje ni izbralo možnosti 'zmanjšal se bo'. Pri neposrednem izvozu podjetja pričakujejo povečanje (skoraj 41% podjetij). Podjetja so (samo 12 odgovorov) navajala ocene povečanja v višini 5% do 50%. Pri posrednem izvozu približno 40% podjetij pričakuje enako stanje, dobra četrtina podjetij pa povečanje. Podjetja, ki so izbrala povečanje, so navajala številke med 2% in 26 %, v povprečju nekaj čez 11 %, vendar je na vprašanje odgovorilo le 8 podjetij. Ta napoved je v skladu s simulacijami modela.

Slika 17: Ali bo TTIP vaš posredni ali neposredni izvoz v ZDA povečal/zmanjšal/ne bo sprememb/ni neposrednega-posrednega izvoza (N=59). Odstotek podjetij, ki je izbral določen odgovor.

Podjetja smo prosili, da nam naštejejo 3 ali več dejavnikov, ki predstavljajo največje ovire pri trgovanju z ZDA. Podjetja so nam podala skupaj 59 mnenj (Slika 18). Prevladujejo carinski postopki in stroški, transport, tehnične ovire (celoten seznam odgovorov je podan v Prilogi CC).

Slika 18: Naštejte 3 stvari, ki predstavljajo največje ovire pri trgovanju z ZDA

Za bolj poglobljeno tekstovno analizo smo uporabili t.i. LDA analizo (Latent Dirichlet Allocation), ki znotraj besedila identificira ključne teme oziroma vsebinska področja in nato jedrne besede in besede, ki se na ta jedra vežejo¹³ (Blei et al., 2003). Tako povsem avtonomno določi področja gostitev. V Sliki 19 prikazujemo ključna tematska področja in pa najpogostejše besede, ki sodijo v dano tematsko področje oziroma so z njim povezane.

Rezultate LDA analize prikazujemo tudi v Tabeli 20. Ta prikazuje 3 najbolj pogoste teme znotraj komentarjev/odgovorov. Opaziti je mogoče, da so teme seveda zelo povezane. Hkrati pa se prva dotika bolj carinskih postopkov, druga razlik v trgih in potrebnih prilagoditev izdelka, tretja pa carin in logistike.

Tabela 21: Rezultati LDA analize: 3 ključne teme in 3 najbolj pogoste besede za dano temo

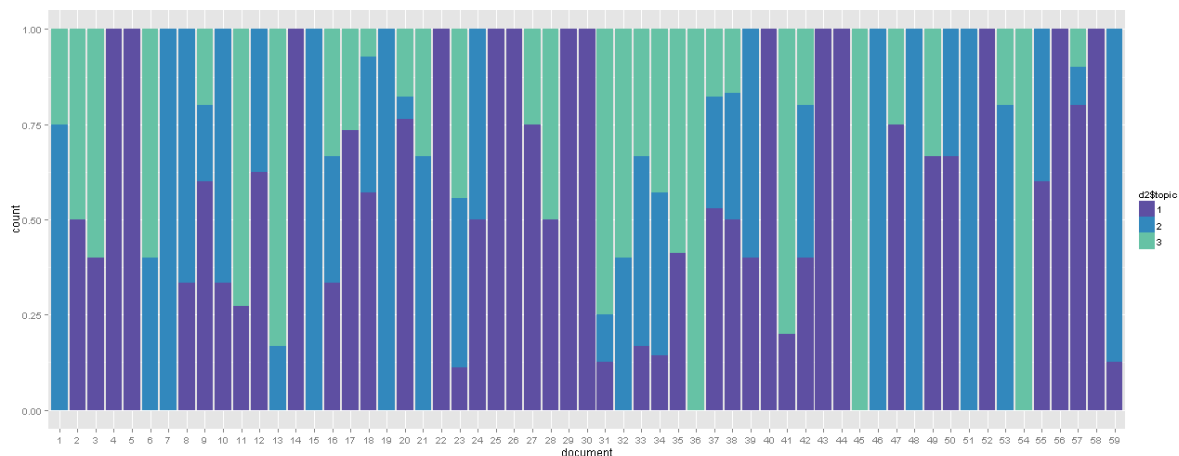
Tema	(1)	(2)	(3)
	carine	pakiranje	carine
	postopki	razlike	uvoz
	ZDA	pripeljati	logistka

¹³ Blei, DM, Ng, AY, Jordan, MI. (2003). Latent dirichlet allocation. *Journal of Machine Learning Research* 3, pp. 993-1022

Slika 19 prikazuje komentarje oziroma odgovore posameznikov še v luči posameznih tem. Prevladujeta predvsem prva in tretja tema, se pa vse tri teme seveda prepletajo skozi odgovore, kar je tudi mogoče pričakovati.

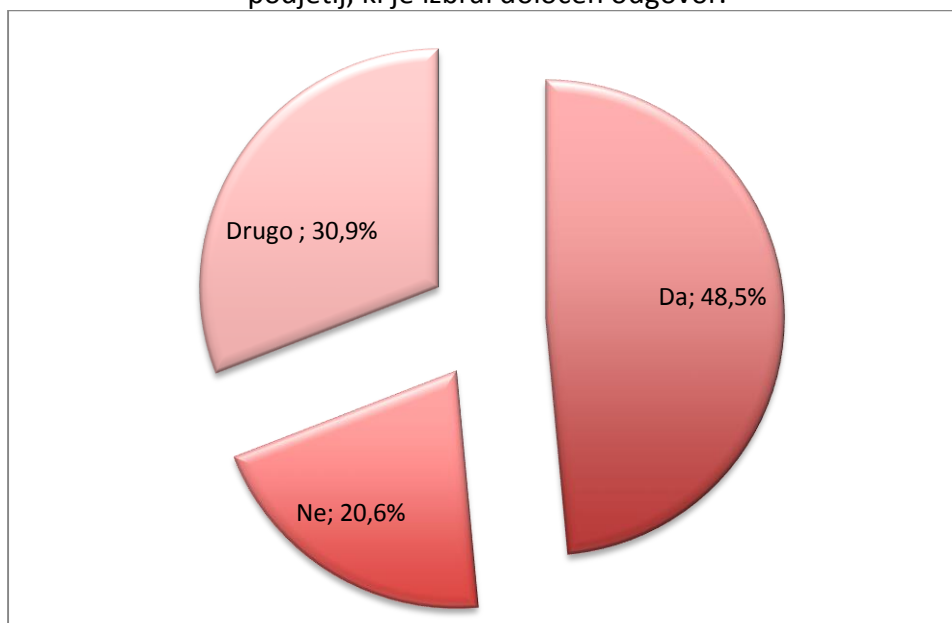
Slika 19: Preplet treh ključnih tem v odgovorih, uporaba LDA algoritma

V nadaljevanju smo podjetja vprašali, ali menijo, da bi TTIP omogočil rešitev njihovih težav pri trgovanju z ZDA. Odgovore nam je podalo 68 podjetij. Skoraj polovica le-teh meni, da bi TTIP pomagal rešiti njihove težave, petina pa je mnenja, da ne (Slika 20).

Podjetja smo vprašali tudi, kakšen delež stroškov predstavljajo stroški, ki so povezani s carinskimi in necarinskimi ovirami, in sicer smo jih prosili, da naj stroške izrazijo kot odstotek vrednosti proizvoda. Odgovore je sicer podalo le 12 podjetij, vendar pa se ti stroški gibljejo med 0 in 20% vrednosti proizvoda, povprečje pa je 7%.

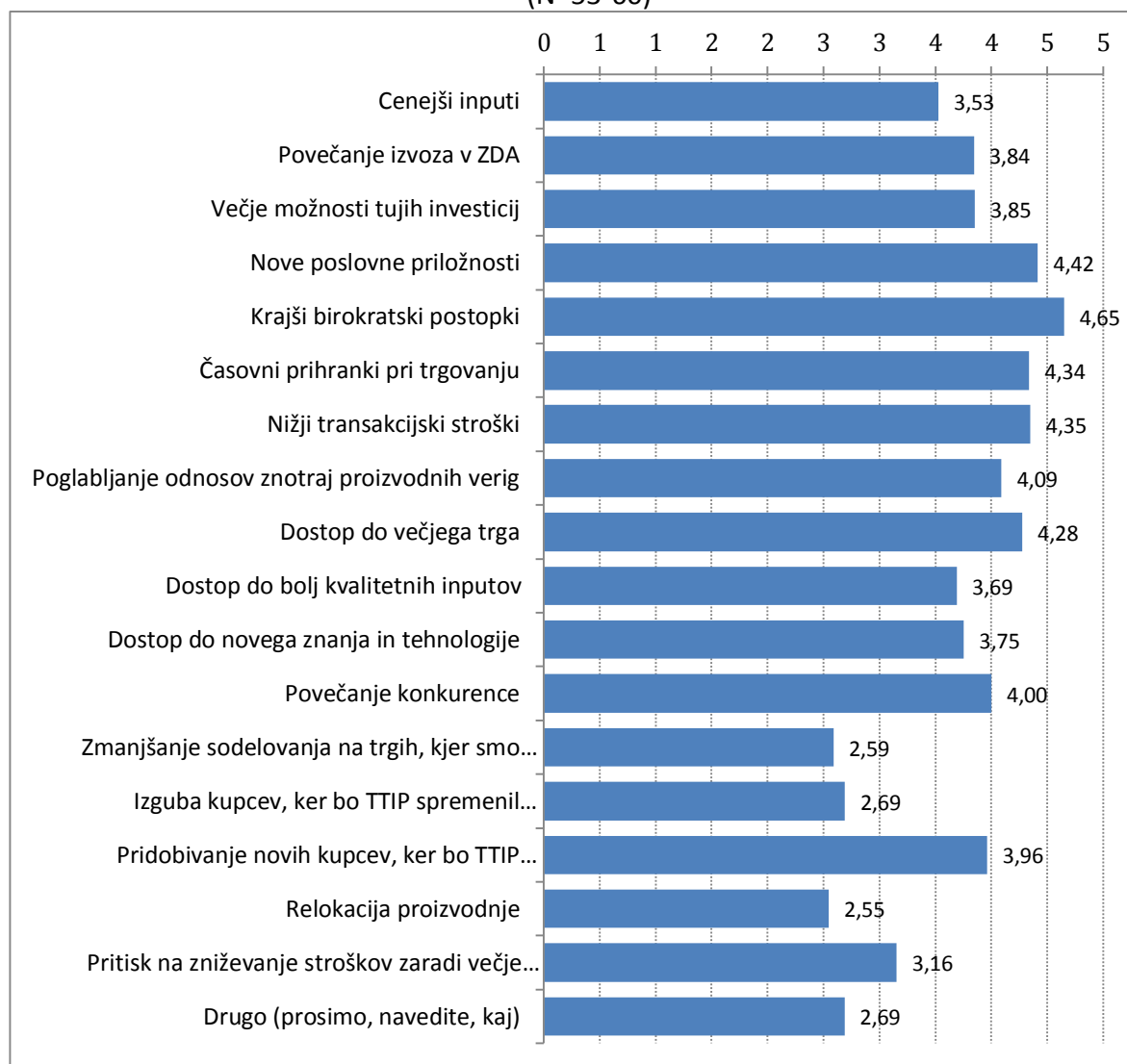
Slika 20: Ali bi TTIP pomagal rešiti težave, ki jih imate pri poslovanju s trgovino ZDA? Odstotek podjetij, ki je izbral določen odgovor.

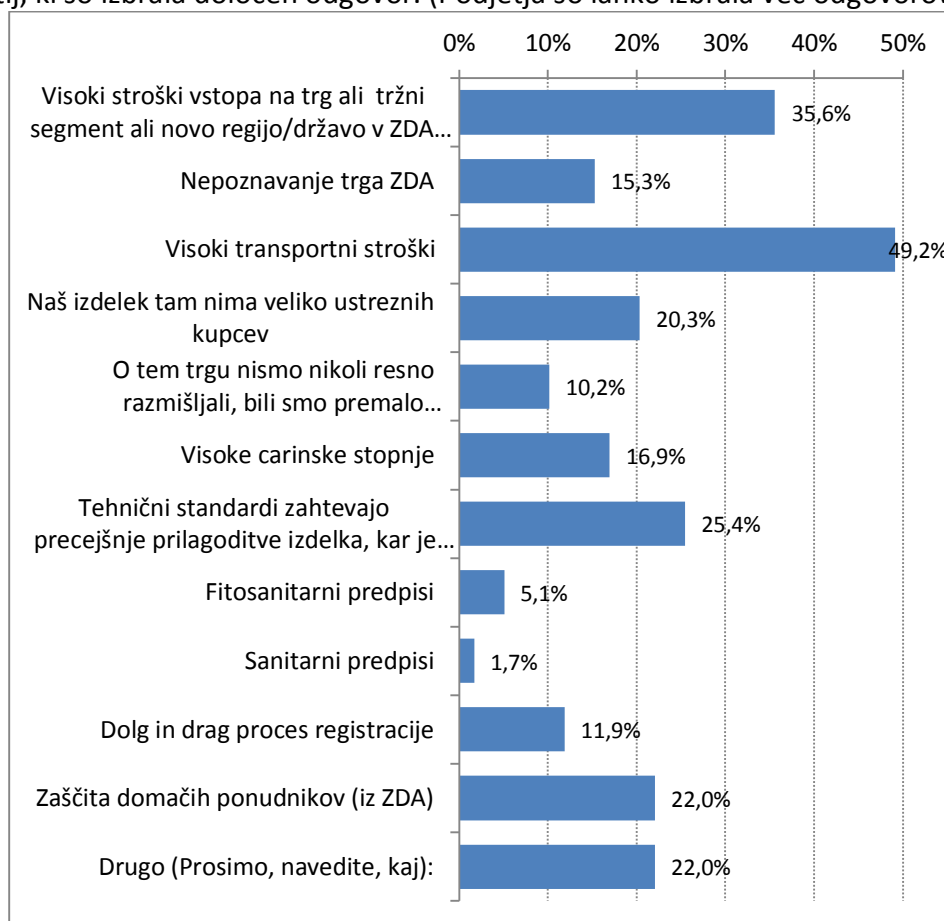
Podjetja smo vprašali tudi, kakšne posledice oziroma vpliv pričakujejo, da bi imel TTIP, če bo uveljavljen, na poslovanje njihovega podjetja. Podobno kot smo ugotovili že pri podjetjih, ki

na trgu ZDA ne sodelujejo, podjetja tudi tukaj pričakujejo predvsem pozitivne posledice, pri čemer je razlika med oceno moči vpliva pozitivnih posledic ter možnih negativnih posledic bolj očitna. Tako podjetja menijo, da bodo močni predvsem vplivi krajših birokratskih postopkov, novih poslovnih priložnosti, časovnih prihrankov, nižjih transakcijskih stroškov, dostopa do večjega trga. Res pa opazijo tudi možnost večje konkurence (povprečna ocena 4), a se malo strinjajo z možnostjo, da bi lahko prišlo do zmanjšanja sodelovanja ali relocacije proizvodnje.

Slika 21: Pričakovani vpliv vzpostavitve TTIP na podjetja, ki so prisotna na trgu ZDA. Povprečna vrednost odgovora. (1=sploh se ne strinjam, 3=niti niti, 5=povsem se strinjam) (N=53-60)

Slika 22: Kaj vidite kot glavne ovire pri povečanju svoje prisotnosti na trgu ZDA? Odstotek podjetij, ki so izbrala določen odgovor. (Podjetja so lahko izbrala več odgovorov. N=59)

Kot glavne ovire pri morebitnem povečevanju svoje prisotnosti na trgu ZDA podjetja vidijo visoke transportne stroške (ta odgovor je izbrala polovica vseh, ki so odgovorila na to vprašanje) ter visoke stroške vstopa na trg/tržni sement/novo regijo v ZDA, kar je izpostavila dobra tretjina podjetij.

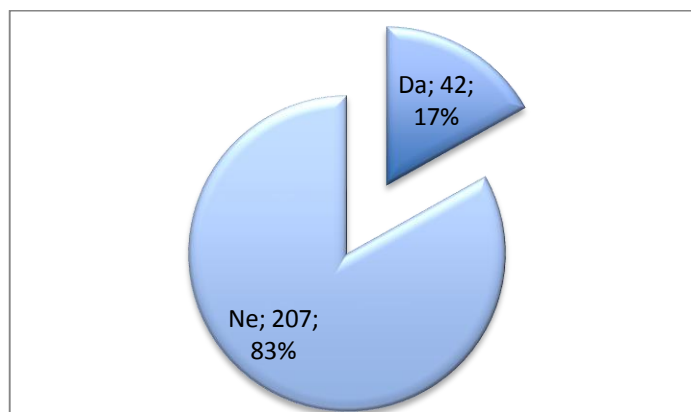
5.2.2 Analiza vpliva TTIP na poslovanje podjetij glede na poznavanje TTIP

Na percepcijo pomena TTIP lahko vpliva močno tudi poznavanje TTIP. Podjetja smo zato vprašali, ali TTIP poznajo. Če TTIP niso poznala, smo jim podali zelo kratko definicijo, ne pa daljših razlag.

5.2.2.1 Poznavanje TTIP med podjetji

Najprej nas je zanimalo, ali podjetja TTIP sploh poznajo. Kar 83% podjetij, ki so na vprašanje odgovorila, tega sporazuma ne pozna. Samo 42 podjetij, kar predstavlja približno 17% respondentov, pa sporazum pozna.

Slika 23: Ali poznate TTIP (ZDA in EU se pogajata o Transatlantic Trade and Investment Partnership)?

V nadaljevanju smo podjetja ločili glede na poznavanje TTIP.

5.2.2.2 Podjetja, ki TTIP poznajo

Podjetij, ki poznajo TTIP, je bilo med respondenti le 42. Od teh jih tretjina sama posluje z ZDA, slaba četrtnina posredno, okoli 14% podjetij pa je takšnih, ki poslujejo z ZDA samo ali pa tudi posredno (Tabela 20).

Tabela 22: Kot veste, je TTIP sporazum, katerega namen je ustvarjanje območja proste trgovine z odpravo carinskih stopenj, zniževanjem nekarinskih trgovinskih ovir (sanitarni, fitosanitarni in tehnični standardi), poenostavil pa naj bi se tudi postopek investiranja znotraj območja. Pogajanja so trenutno še v teku. Ali menite, da bi imelo takšno območje proste trgovine vpliv na vaše podjetje?

	Frekvenca	Odstotek
DA, neposreden, saj sami poslujemo z ZDA	13	31,0
DA, posreden, preko podjetij, s katerimi delam, saj ta poslujejo z ZDA	10	23,8
DA, z ZDA poslujemo sami, pa tudi posredno preko drugih podjetij	6	14,3
NE	12	28,6
Skupaj	41	97,6
Ni odgovora	1	2,4
Vsi	42	100,0

Če primerjamo te odgovore z odgovori na isto vprašanje podjetij, ki TTIP niso poznala, je mogoče opaziti, da je med podjetji, ki TTIP ne poznajo (Q1), 42% takšnih, ki s tem trgovcem poslujejo.

Večina podjetij, ki s trgovcem ZDA posluje in TTIP pozna, tam posluje že več kot 10 let (Tabela 22). Takšnih podjetij je 19, kar predstavlja 45 % vseh, ki na eni strani v ZDA poslujejo in hkrati poznajo TTIP.

Tabela 23: Kako dolgo že poslujete posredno ali neposredno z ameriškim trgovcem?

	Frekvenca	Odstotek	Odstotek glede na tiste, ki poslujejo v ZDA
1-5 let	3	7,1	11,1
6-10	5	11,9	18,5
več kot 10 let	19	45,2	70,4
Skupaj (poslujejo)	27	64,3	100,0
Prekinjeno	2	4,8	
Preskok (if/ne poslujejo)	12	28,6	
Ni odgovoril	1	2,4	
Skupaj ostali	15	35,7	
Skupaj	42	100,0	

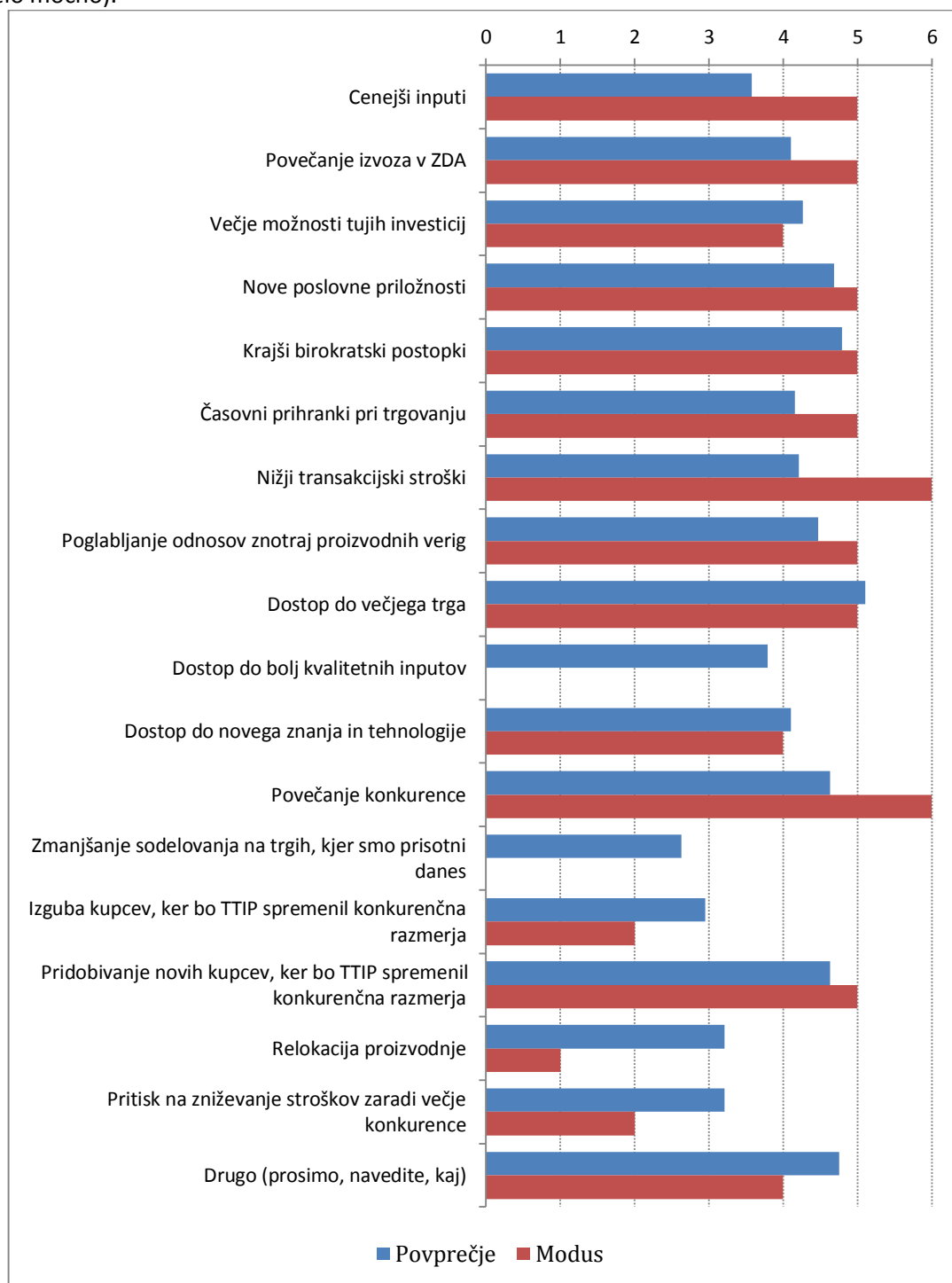
Večini podjetij, ki poslujejo na trgu ZDA in poznajo TTIP, ta trg predstavlja (posredno ali neposredno) do 10% vseh prihodkov.

Tabela 24: Kakšen del vaših prihodkov je vezan posredno ali neposredno na ameriški trg?

	Frekvenca	Odstotek	Odstotek glede na tiste, ki so podali odgovor
do 10%	20	47,6	74,1
10 do 25%	4	9,5	14,8
25-50%	1	2,4	3,7
nad 50%	1	2,4	3,7
Drugo	1	2,4	3,7
Vsi	27	64,3	100,0
Prekinjeno	2	4,8	
Preskok (if)	12	28,6	
Ni odgovora	1	2,4	
Vsi manjkajoči	15	35,7	
Skupaj	42	100,0	

Slika 24 prikazuje odgovore na vprašanje, kako bo TTIP vplival na poslovanje podjetij. Glede na modusne vrednosti izstopata predvsem odgovora 'nižji transakcijski stroški' ter 'povečanje konkurence'. Podjetja pa pričakujejo močan vpliv tudi pri dostopu do večjega trga, pridobivanju novih kupcev, na ceno inputov, povečanje izvoza v ZDA, pričakujejo nove poslovne priložnosti, itd. Večinoma pa ne pričakujejo, da bi TTIP imel kaj vpliva na njihovo poslovanje z drugimi trgi.

Slika 24: Kako menite, da bo TTIP vplival na poslovanje vašega podjetja, ko (če) bo uveljavljen? Torej, kako bosta prostocarinska cona med EU in ZDA ter prost pretok kapitala vplivali po vašem mnenju na poslovanje vašega podjetja? Povprečna vrednost odgovora ter modus (lestvica 1-6, 1=nič, 6=zelo močno).

V nadaljevanju smo podjetja vprašali še, kako menijo, da bo vzpostavitev TTIP vplivala na njihov neposredni in posredni izvoz v ZDA. Večina podjetij, ki so odgovorila, meni, da se bo njihov neposredni izvoz v ZDA povečal (Tabela 23), slaba tretjina podjetij pa meni, da se bo povečal tudi posredni izvoz v ZDA (Tabela 24). Podjetja so podala različne ocene povečanja, ki so se gibala med 2% in 26%.

Tabela 25: Ali menite, da bo vzpostavitev TTIP vaš NEPOSREDNI izvoz v ZDA povečala ali zmanjšala?

	Frekvenca	Odstotek	Odstotek glede na tiste, ki so podali odgovor
Povečal se bo	9	21,4	47,4
Ostal bo enak	5	11,9	26,3
Neposredno v ZDA ne izvažamo	5	11,9	26,3
Skupaj	19	45,2	100,0
Prekinjeno	7	16,7	
Preskok (if)	13	31,0	
Ni odgovoril	3	7,1	
Skupaj ni odgovora	23	54,8	
Vsi	42	100,0	

Tabela 26: Ali menite, da bo vzpostavitev TTIP vaš POSREDNI izvoz v ZDA povečala ali zmanjšala?

	Frekvenca	Odstotek	Odstotek glede na tiste, ki so podali odgovor
Povečal se bo	6	14,3	31,6
Ostal bo enak	5	11,9	26,3
Posredno v ZDA ne izvažamo	8	19,0	42,1
Skupaj	19	45,2	100,0
Prekinjeno	7	16,7	
Preskok (if)	13	31,0	
Ni odgovoril	3	7,1	
Skupaj ni odgovora	23	54,8	
Vsi	42	100,0	

5.2.2.3 Podjetja, ki TTIP ne poznajo

V nadaljevanju smo podjetjem, ki so odgovorila, da TTIP ne poznajo, podali definicijo TTIP in jih vprašali, ali menijo, da bi imelo takšno območje proste trgovine, kot ga TTIP vzpostavlja, vpliv na njihovo poslovanje in zakaj. Na vprašanje je odgovorilo 175 podjetij. Ta menijo (50,3%), da TTIP vpliva na njihovo poslovanje ne bo imel. Približno 40% podjetij pa bo vpliv čutilo, in sicer neposredno ali posredno (Tabela 25).

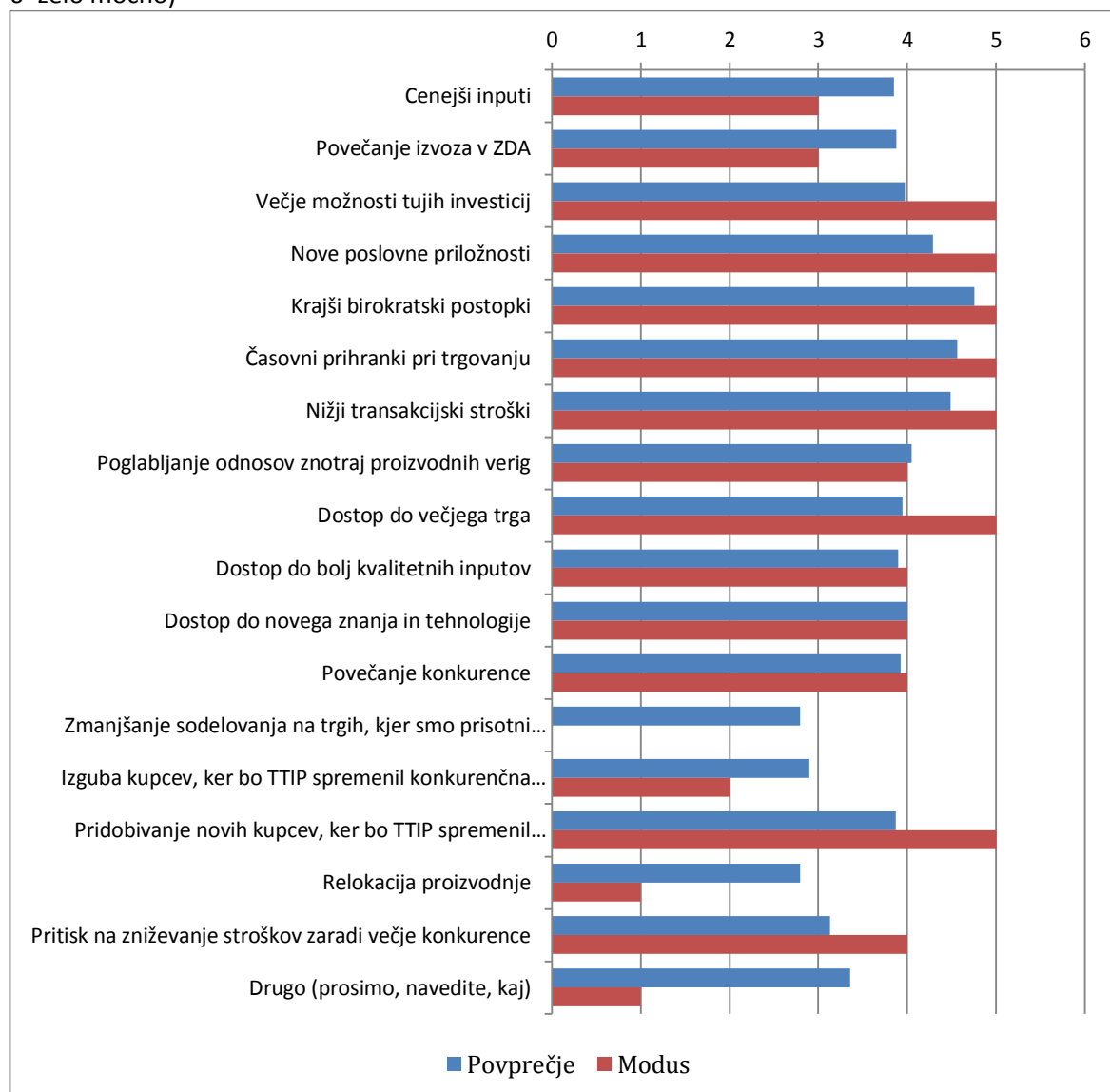
Tabela 27: Odgovori na Q2: TTIP je sporazum, katerega namen je ustvarjanje območja proste trgovine z odpravo carinskih stopenj, zniževanjem necarinskih trgovinskih ovir ...

	Frekvenca	Odstotek	Odstotek glede na tiste, ki so podali odgovor
DA, neposreden, saj sami poslujemo z ZDA	36	17,4	20,6
DA, posreden, preko podjetij, s katerimi delam, saj ta poslujejo z ZDA	34	16,4	19,4
DA, z ZDA poslujemo sami, pa tudi posredno preko drugih podjetij	17	8,2	9,7
NE	88	42,5	50,3
Skupaj odgovorov	175	84,5	100,0
Prekinjeno	22	10,6	
Preskok (if)	2	1,0	
Ni odgovoril	8	3,9	
Manjka	32	15,5	
Vsi	207	100,0	

5.2.2.4 Analiza podjetij, ki TTIP ne poznajo, a delujejo na trgu ZDA

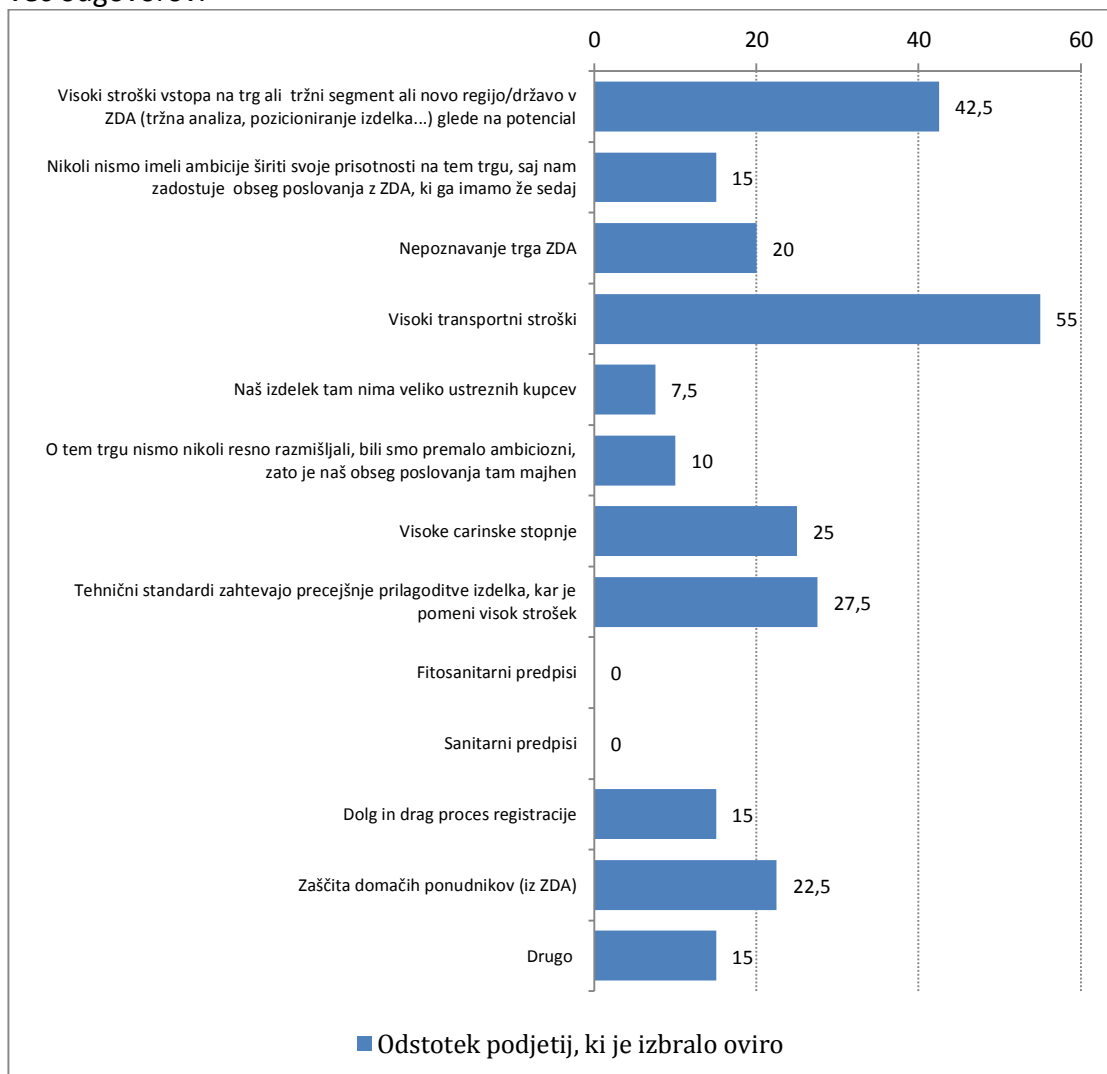
Podjetja, ki na trgu ZDA poslujejo, smo vprašali, kakšen vpliv pričakujejo od TTIP na poslovanje svojih podjetij (Slika 25). Izstopajo dostop do večjega trga, nove poslovne priložnosti, več možnosti tujih investicij, krajši birokratski postopki, nižji transakcijski stroški ter časovni prihranki.

Slika 25: Kako menite, da bo TTIP vplival na poslovanje vašega podjetja, ko (če) bo uveljavljen? Torej, kako bosta prostocarinska cona med EU in ZDA ter prost pretok kapitala vplivali po vašem mnenju na poslovanje vašega podjetja? Povprečna vrednost odgovora in modus. (lestvica 1-6, 1=nič, 6=zelo močno)

Podjetja, ki TTIP ne poznajo, poslujejo pa na trgu ZDA, smo vprašali tudi, kaj vidijo kot glavne ovire pri morebitnem povečanju svoje prisotnosti na tem trgu (Slika 26). Podjetja so lahko izbrala več odgovorov, število ni bilo omejeno. Največ podjetij, 55%, je izbralo visoke transportne stroške, dobrih 42 % podjetij pa visoke stroške vstopa na trg.

Slika 26: Kaj vidite kot glavne ovire pri morebitnem povečanju svoje prisotnosti na ameriškem trgu? Odstotek podjetij, ki je izbral določen odgovor. Podjetja so lahko izbrala več odgovorov.

Podjetja smo vprašali tudi, kako menijo, da bo vzpostavitev TTIP vplivala na posredni ali neposredni izvoz v ZDA. Podjetja, ki so podala odgovor na ti dve vprašanji, menijo večinoma, da se bo njihov neposredni izvoz v ZDA povečal (37,5 %) ali ostal enak (42,5 %) (Tabela 27). Podobno menijo tudi glede njihovega posrednega izvoza v ZDA (Tabela 28), saj skupaj 70 % podjetij navaja, da se bo ta ali povečal ali pa ostal enak. Vprašali smo jih tudi, za koliko odstotkov pričakujejo, da se bo izvoz povečal. Pri neposrednem izvozu podjetja navajajo, da se bo v povprečju povečal za 17,5 % (navajajo pa številke od 5 do 50 %), pri posrednem pa v povprečju pričakujejo 16,5 % povečanje (vendar je bil N=12!), pri čemer pa so podjetja bolj homogena pri ocenah, saj navajajo številke od 5 do 25 % (pri čemer je bil N=8!).

Tabela 28: Ali menite, da bo vzpostavitev TTIP vaš NEPOSREDNI izvoz v ZDA povečala ali zmanjšala?

	Frekvenca	Odstotek	Odstotek glede na tiste, ki so podali odgovor
Povečal se bo	15	7,2	37,5
Ostal bo enak	17	8,2	42,5
Zmanjšal se bo	0	0,0	0,0
Neposredno v ZDA ne izvažamo	8	3,9	20,0
Skupaj	40	19,3	100,0
Prekinjeno	81	39,1	
Preskok (if)	62	30,0	
Ni odgovoril	24	11,6	
Skupaj ni odgovora	167	80,7	
Vsi	207	100,0	

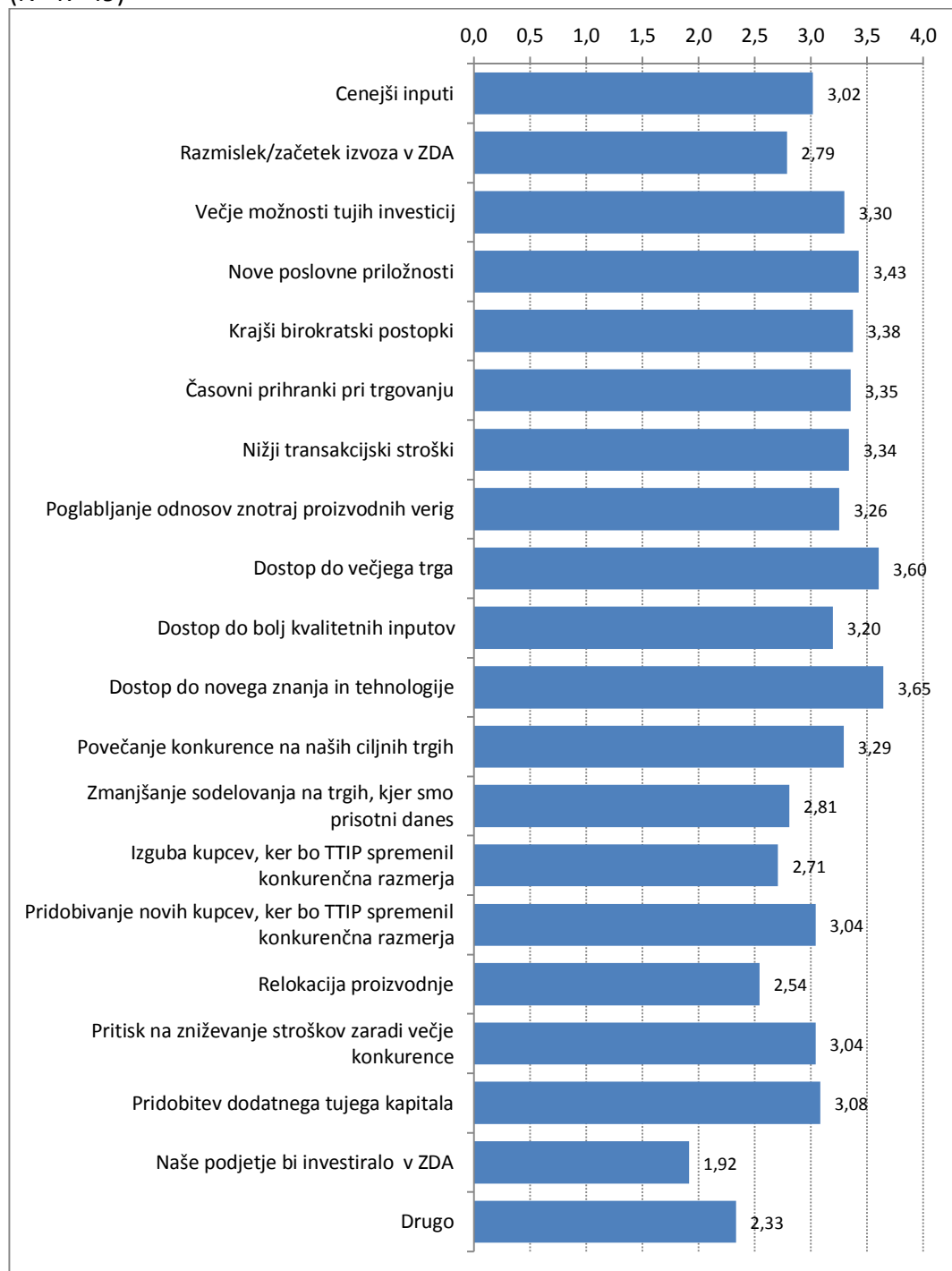
Tabela 29: Ali menite, da bo vzpostavitev TTIP vaš POSREDNI izvoz v ZDA povečala ali zmanjšala?

	Frekvenca	Odstotek	Odstotek glede na tiste, ki so podali odgovor
Povečal se bo	10	4,8	25,0
Ostal bo enak	18	8,7	45,0
Zmanjšal se bo	0	0,0	0,0
Posredno v ZDA ne izvažamo	12	5,8	30,0
Skupaj	40	19,3	100,0
Prekinjeno	83	40,1	
Preskok (if)	60	29,0	
Ni odgovoril	24	11,6	
Skupaj ni odgovora	167	80,7	
Vsi	207	100,0	

5.2.2.5 Analiza podjetij, ki TTIP ne poznajo in ne delujejo na trgu ZDA

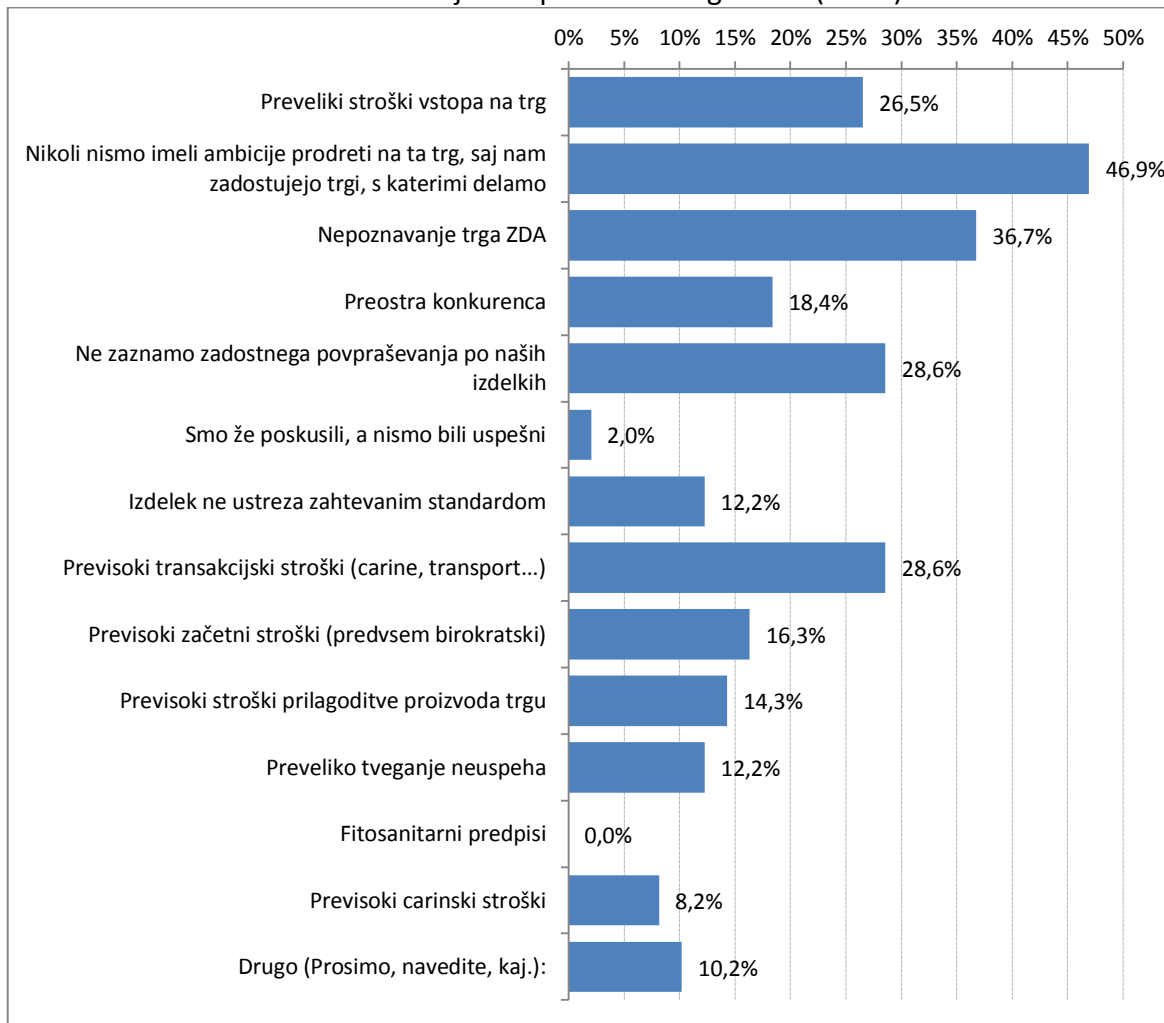
Podjetja, ki TTIP ne poznajo in tudi ne delujejo na trgu ZDA, smo vseeno vprašali, kakšne posledice pričakujejo, da bi TTIP (ki smo jim ga vmes že pojasnili) vseeno lahko imel na njihovo poslovanje (Slika 27). Podobno kot ostala podjetja, tudi ta podjetja ne pričakujejo negativnih vplivov TTIP na njihovo poslovanje. Hkrati pa se zelo blago tudi ne strinjajo s tem, da bi zaradi TTIP morda začeli izvažati v ZDA.

Slika 27: Pričakovani vpliv vzpostavitve TTIP na podjetja, ki niso prisotna na trgu ZDA. Povprečna vrednost odgovora. (1=sploh se ne strinjam, 3=ni ti niti, 5=povsem se strinjam) (N=47-49)

Podjetja smo tudi vprašali, zakaj na trgu ZDA niso prisotna. Razlogi so podobni kot tudi v primeru ostalih podjetij, ki TTIP sicer poznajo, a na trgu ZDA ne poslujejo. Glavni razlog je pomanjkanje ambicij, sledijo pa nepoznavanje trga, pomanjkanje interesa tega trga za izdelke konkretnega podjetja ter transportni stroški.

Slika 28: Zakaj niste prisotni na trgu ZDA?(N=49)

5.3 Povzetki mnenj panožnih združenj

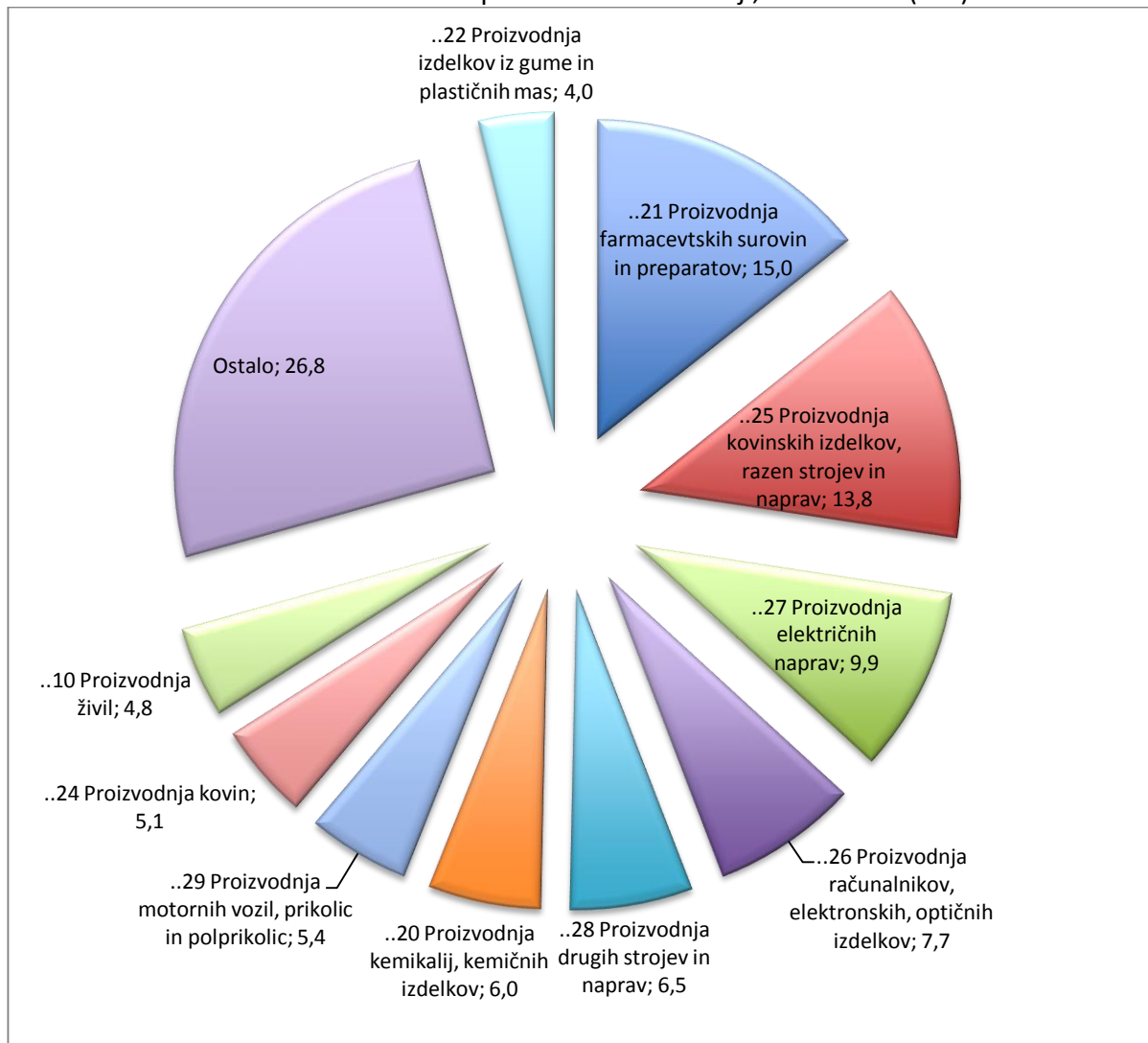
V nadaljevanju podajamo pregled mnenj članov panožnih zbornic ter izbranih podjetij iz ključnih panog slovenske industrije, ki so naši največji izvozniki, hkrati pa lahko TTIP nanje vpliva tudi posredno preko preusmeritvenih učinkov.

Povzemamo bistvene sklepe iz intervjujev (osebno ali pisni odgovori) s člani naslednjih združenj oziroma predstavniki naslednjih panog:

1. Elektroindustrija
2. Farmacevtska industrija
3. Avtomobilska industrija

Za navedene panoge smo se odločili zaradi kombinacije dejavnikov. Zgornje panoge prispevajo namreč največje deleže k dodani vrednosti predelovalne industrije v Sloveniji (Slika 29). Poleg tega so to tudi panoge, ki so močno vpete v izvozne tokove in mednarodne proizvodne verige, elektroindustrija in farmacevtska industrija sta tudi največja izvoznika v ZDA, zaradi česar je verjetnost, da bodo čutile neposredne ali posredne posledice TTIP, toliko večja.

Slika 29: Struktura dodane vrednosti v predelovalni industriji, leto 2013* (v %)

*V sliki so podani: dvomestna SKD koda ter odstotek dodane vrednosti panoge znotraj celotne predelovalne industrije (SKD – C).

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, 2014.

V pogovorih smo se osredotočili na naslednja vprašanja:

1. Ali poznate TTIP?
2. Ali ste naredili v združenju/podjetju kakšno analizo vpliva TTIP na vašo panogo ali podjetje? Ali pa skušali najti takšno analizo za raven EU?
3. (če ne poznajo TTIP, pojasnilo) Kakšne učinke pričakujete od TTIP? Zakaj? Kakšni so morebitni pozitivni/negativni učinki? Tudi če niste prisotni na trgu ZDA, ima tak sporazum lahko na vaše podjetje močne učinke.
4. Vsak tak sporazum lahko povzroči tudi določene preusmeritvene učinke. Glede na močno vpetost vaše panoge v EU trgovinske tokove, kakšne učinke lahko pričakujete, če se 'sprosti' trgovina med EU in ZDA? So samo pozitivni ali lahko tudi negativni?

5.3.1 Elektronska in elektroindustrija

Po navedbah Zbornice elektronske in elektroindustrije pri GZS (g. Renko, julij 2014¹⁴), ki povzema tudi navedbe Orgalime (Position paper, 2013)¹⁵, ugotavljamo/povzemamo sledeče ključne sklepe:

1. Orgalime podpira TTIP in vidi v povezovanju obeh trgov velik potencial;
2. Z vidika panoge so prioritete: zniževanje/odprava carin, povečevanje investicijske dejavnosti, zaščita pravic intelektualne lastnine, transparentno javno naročanje, odprava tehničnih ovir in standardov, ki so ovira trgovini, povečevanje 'regulatornega' sodelovanja, vključujoč področje certificiranja, in odprava podvajanja carinskih formalnosti.
3. Ne gre za klasičen prosto-trgovinski sporazum, ampak tudi za ' približevanje ureditev (in možnega sodelovanja za spremembe na obeh straneh) dveh velikih že razvitih, a zelo različnih sistemov standardizacije, preskušanja tehnične varnosti, regulative , režimov itd.'. Pri tem so pomembne ne samo razlike med ZDA in EU, temveč tudi razlike med posameznimi državami v ZDA. Na drugi strani je EU enoten trg, kar prinaša asimetrije in razlike v stroškovni dostopnosti trgov ZDA in EU (Renko, 2014).
4. V praksi regulatorne razlike z vidika ponudnika pomenijo lahko tudi nekajkratno testiranje v pooblaščenih institucijah. EU predlaga čim širšo uporabo mednarodnih tehničnih stanardov (IEC in ISO), kar v ZDA trenutno uporabljajo bistveno manj kot v EU. Pravijo takole:

'Orgalime considers that an ambitious agreement on regulatory conditions for placing products on the market can save costs for manufacturers and boost both trade and investments on both sides of the Atlantic. TTIP negotiations are an opportunity to improve technical cooperation by minimising as far as possible the existing differences in the respective regulations and by reducing the number of competitive standards for the same product. We emphasise the need to maintain support to ISO, IEC and ITU as the preferred platforms to ensure compatible standards not only between the EU and US but also with other important trading partners of both sides'.¹⁶

5. EU predlaga tudi vzpostavitev sistema posvetovanj pri pripravi ali spremembah regulative.

---

¹⁴ G. Renko, predstavnik združenja za elektronsko in elektroindustrijo pri GZS, elektronska sporočila, julij 2014.

¹⁵ Orgalime (2013). Position Paper. Orgalime position paper on the Negotiations of the comprehensive Transatlantic Trade and Investment Partnership. Dostopno na: http://www.orgalime.org/sites/default/files/position-papers/PP_TTIP%20EU-US%20FTA_may13.pdf

¹⁶ Orgalime (2014). The Transatlantic Trade and Investment Partnership negotiations - a way forward. Dostopno na: <http://www.orgalime.org/position/transatlantic-trade-and-investment-partnership-negotiations-way-forward>

6. Panožne podrobnosti so podane na spletnih straneh Orgalime (<http://www.orgalime.org>)

5.3.2 Avtomobilska industrija

Predstavnik podjetja iz omenjene panoge (zagotovili smo jim anonimnost v poročilu, lahko pa vzpostavimo z njimi na željo Ministrstva neposredni stik) nam je posredoval naslednje mnenje:

1. Ali ste naredili v združenju/podjetju kakšno analizo vpliva TTIP na vašo panogo ali podjetje? Zakaj da/ne? Ali pa skušali najti takšno analizo za raven EU?

Ne, analize v podjetju nismo opravili zaradi, v tem trenutku, premajhnega vpliva izvoznega deleža v ZDA na delovanje podjetja. Kljub temu aktivno sodelujemo z interesnimi združenji v industriji (ACEA, Belgija), s strani katerih pridobivamo ustrezne informacije o vplivu sporazuma na poslovanje panoge in podjetja.

2. Kakšne učinke pričakujete od TTIP? Zakaj? Kakšni so morebitni pozitivni/negativni učinki? Tudi če niste prisotni na trgu ZDA, ima tak sporazum lahko na vaše podjetje močne učinke.

Pričakujemo povečan izvoz avtomobilskih komponent iz EU v ZDA, predvsem za potrebe evropskih premijskih proizvajalcev (BMW, DAIMLER), ki imajo v ZDA navzoče proizvodne obrate in pričakujejo podporo svojih ustaljenih dobaviteljskih verig iz EU tudi v ZDA. Dobavitelji iz ZDA praviloma ne dosegajo ravni kakovosti/inovacij primerjalno z evropskimi dobavitelji. Pozitivni učinki se kažejo predvsem v povečanem obsegu izvoza na trg ZDA. Omenjeni evropski proizvajalci vozil so že pričeli nakazovati možnosti dviga izvoza v ZDA za svoje dobavitelje v EU. Ob tem je viden vse večji pritisk na dobavitelje iz EU, da s postavitvijo svojih proizvodnih obratov sledijo evropskim proizvajalcem vozil v ZDA.

3. Vsak tak sporazum lahko povzroči tudi določene preusmeritvene učinke. Glede na močno vpetost vaše panoge v EU trgovinske tokove, kakšne učinke lahko pričakujete, če se 'sprosti' trgovina med EU in ZDA? So samo pozitivni ali lahko tudi negativni?

Ob izjemno poudarjenih pozitivnih učinkih, se zaznava tudi nekaj negativnih, kot so možnost povečane prisotnosti ameriških konkurentov na EU trgu, dodatni pritiski na celovito konkurenčnost proizvodov, kar bi lahko vplivalo na morebitno selitev proizvodnih lokacij izven Slovenije v LCC regije. Predvidevamo, da bo TTIP dodatno pokazal na nepripravljenost slovenskega okolja za vpetost v mednarodne gospodarske tokove (nekonkurenčnost trga delovne sile, neizpeljane strukturne reforme, prevelik obseg birokracije, itd).

4. Ali so v vaši panogi pomembnejši dejavniki carine ali regulatorne (tehnične) ovire (standardi)? Kaj pričakujete v tej smeri o TTIP?

Načeloma so večje ovire regulatorne narave, predvsem se to vidi ob razvoju novih proizvodov, kjer je potrebno slediti ločenim zahtevam regulatorjev za EU in ZDA, kar poveča stroške razvoja avtomobilov.

5.3.3 Proizvodnja farmacevtskih surovin in preparatov

Predstavniki enega izmed dveh največjih slovenskih farmacevtskih podjetij nam je prav tako prijazno ponudil svojo pomoč pri odgovorih glede potencialnih učinkov TTIP. V nadaljevanju podajamo odgovore podjetja.

Zaradi prepletenosti in povezanosti tematike in odgovorov ne odgovarjamo na vsako vprašanje posebej.

Kot je verjetno splošno znano, javnost pozna zelo malo dejstev o konkretnih temah, vprašanih in morebitnih rešitvah, ki jih bo prinesel trgovinski sporazum o čezatlantskem trgovinskem in naložbenem partnerstvu (TTIP). Zaradi tega nismo mogli narediti posebne analize vpliva, ki ga bodo določbe oziroma pravila trgovinskega sporazuma prinesle za panogo in konkretno za našo družbo.

Po naši oceni bodo določbe trgovinskega sporazuma vplivale predvsem na države članice EU, saj bodo definirale okvire, v katerih bodo države lahko sprejemale nacionalno zakonodajo. Učinke, pozitivne ali negativne, je tako pričakovati predvsem na nacionalni ravni. Upoštevati moramo, da farmacevtski trg v EU ne obstaja kot enovita tvorba, ampak je segmentacija po državah izrazita, medtem ko gre v ZDA za eno samo unificirano tržišče izdelkov, distribucije, predpisovanja zdravil ipd. Ob tem je treba upoštevati, da v EU odgovornost za trg zdravil v osnovi pripada nacionalnim državam, ki urejajo to področje v okviru direktiv in uredb ter tehničnih navodil, vendar samostojno. Centralizirane evropske institucije, ki bi bile enakovredne ameriškim, formalno obstajajo, vendar nimajo ne vsebinske ne ekskluzivne postopkovne vloge (npr. EMA – European Medicines Agency v primerjavi s FDA – Food and Drugs Administration).

Farmacevtska industrija je po eni strani zelo regulirana, po drugi strani pa moramo upoštevati, da predpisi izhajajo z zelo različnih področij, ne le s farmacevtskega ali medicinskega. Kot lahko domnevate, so te tehnične oziroma regulatorne zahteve prevladujoče in carine ne igrajo bistvene vloge.

Vstopne ovire strokovno pravnega tipa

Glede tehničnih in regulatornih pravil pričakujemo, da bodo tudi v bodoče usmerjena v zagotavljanje varnosti, kvalitete in učinkovitosti zdravil, kar posledično pomeni tudi večja vlaganja v vseh segmentih poslovanja.

Registracije zdravil, dovoljenja za promet z zdravili

Tehnične oziroma strokovno regulatorne zahteve med poloma (EU, ZDA) so vsebinsko, kvalitativno in kvantitativno nekoliko različne. Strokovno so sicer podobne, vendar tako

specifične, da trenutno zahtevajo podvajanje razvojnega dela v primeru, da se izdelek razvija za oba trga. Medtem ko je za nove učinkovine in nova zdravila ta harmonizacija najdražjih kliničnih študij že prisotna, regulatorni postopki pri generičnih zdravilih zahtevajo posebne študije za vsak trg posebej. Del generične, posebej biotehnološko usmerjene industrije pričakuje bistveno poenostavljene postopke v primeru enotnih študij, potrebnih za pridobitev dovoljenja za promet oziroma registracije. Vendar je po drugi strani razlika med zakonodajo in predpisi EU in ZDA vsebinsko in postopkovno tako velika, da bi razlike kljub deklaratornemu poenotenju lahko kasneje ostale signifikantne v postopkih sklicevanja na te študije. Kakorkoli: ta segment je še izrazito nišni in večjega vpliva na farmacevtski trg ne bo imel. Če pa bodo zahteve poenotene, ocenjujemo, da so ameriške multinacionalke v prednostnem položaju. V nam znanih javno objavljenih pozicijah industrijskih asociacij je omenjena problematika podobnih bioloških zdravil precenjena. Bistveno pomembnejše za evropsko industrijo, posebej, a ne izključno, generično, bi bile ustrezne in uravnotežene tehnično-regulatorne zahteve, ki bi ohranile specifično posameznih evropskih nacionalnih trgov na področju klasičnih, tako generičnih kot originatorskih zdravil. Upoštevati je treba, da bistveno več kot 50 % izdanih zdravil predstavljajo generična zdravila in več kot 90 % vseh zdravil klasična (nebiološka zdravila).

Inšpekcije

Farmacevtska panoga je izrazito podvržena zunanjemu nadzoru. Izkušnje zadnjih desetletij kažejo, da bodo najpomembnejše države in skupine (EU) ohranile lasten inšpekcijski nadzor. V srednjeročnem obdobju ne pričakujemo uspešnega tehnično-regulatornega dogovora med EU in ZDA o medsebojnem priznavanju inšpekcij, čeprav aktivnosti tečejo že dolga leta in kažejo na majhno motiviranost za doseg tega cilja. Nasprotno, v zadnjih letih se verjetnost, da bi FDA priznavala evropske inšpekcije, zmanjšuje. Ameriške oblasti se podobno obnašajo tudi v drugih državah po vsem svetu.

Intelektualna lastnina

Na področju farmacevtske industrije pričakujemo nadaljnje podaljševanje trajanja različnih oblik pravic intelektualne lastnine kot tudi uveljavljanje novih oblik zaščite, npr. t. i. data exclusivity.

Kot je bilo že omejeno, gre za sistemske zakonodajne rešitve, katerih učinki se bodo poznali predvsem v nacionalnih proračunih za zdravstvo posameznih držav, nacionalnih zdravstvenih in drugih politikah ter v dostopnosti zdravil in zdravstvenih storitev.

Vsekakor se bomo morali v gospodarskih družbah novemu zakonodajnemu okvirju prilagoditi – predvsem vedno večji globalizaciji in posledično večji konkurenčnosti na vseh trgih, ekonomiji obsega, obvladovanju večjih tveganj pri poslovanju, na področju farmacevtske industrije pa predvsem novim določbam na področju pravic intelektualne lastnine. Kot je bilo že omenjeno, pa konkretnih učinkov danes še ne moremo oceniti.

Na koncu je smiselno omeniti dva vidika.

Prvič, določbe (posamezne rešitve) v okviru trgovinskega sporazuma, predvsem na področju pravic intelektualne lastnine, so lahko oblikovane tudi v škodo širših družbenih interesov in v

korist ožjih delov sektorja, predvsem t. i. originatorske industrije. V tem pogledu je smiselno opozoriti, da čeprav t. i. generični del farmacevtske panoge količinsko proizvede bistveno več kot polovico vseh zdravil, in torej omogoča dostopnost do zdravil širokemu krogu bolnikov, mu t. i. originatorski del farmacevtske panoge sistematično odreka legitimnost zastopnika farmacevtske industrije ter ga bolj ali manj neposredno poskuša prikazati kot tisti del sektorja, ki daje na trg zdravila, katerih kvaliteta je sporna, kar je povsem neutemeljeno in neupravičeno.

Drugič, kolikor je razvidno iz dostopnih dokumentov, vzbujajo določeno skrb tudi razmišljanja, da bi se spori glede domnevnih kršitev določb trgovinskega sporazuma obravnavali za zaprtimi vrati, torej da odločanje ne bi bilo pod nadzorom višjih sodnih instanc ali splošne/strokovne javnosti. Glede na izkušnje to pomeni visoko stopnjo tveganja predvsem iz praktičnih razlogov, to je glede na praktične vidike poteka arbitražnih postopkov.

Sklenemo lahko, da je v tej fazi, čeprav morda že odločilni, bistveno premalo znanega, še manj pa je podatkov in relevantnih izračunov, da bi lahko ocenjevali posledice. Tudi analize posledic sprejetja trgovinskega sporazuma so na ravni industrijskih združenj in zainteresirane strokovne javnosti EU v tej fazi pripravljene predvsem na politični ravni. Kvantitativnih analiz ni zaslediti, tudi ne za farmacevtsko panogo. Vsekakor pa pričakujemo, da se bodo pozicije naših konkurentov originatorjev okrepile predvsem na področju intelektualne lastnine (patenti, ekskluzivnosti ipd). Pri registraciji zdravil pa bi poenotenje, če bo do njega dejansko prišlo, lahko prineslo več negativnih kot pozitivnih učinkov.

Prošnjo za sodelovanje pa smo poslali tudi drugemu največjemu farmacevtskemu podjetju pri nas, kjer pa so prošnjo za sodelovanje (kljub številnim urgencam) zaradi pomanjkanja časa zavrnil.

5.4 Razlogi, zakaj posamezni sektorji, ki bi lahko imeli korist od sprejetja TTIP, tega ne bodo uspeli izkoristiti

Modelska analiza učinkov sprejetja TTIP na slovensko gospodarstvo je pokazala razmeroma heterogene sektorske učinke sporazuma. Medtem ko bi glavnino negativnih učinkov predvidoma nosile različne panoge v predelovalni dejavnosti (ti so bolj poudarjeni v ostalih transportnih sredstvih, motornih vozilih in kemični industriji), pa bi storitvene dejavnosti predvidoma doletele pozitivne posledice uvedbe sporazuma. Poleg storitvenih dejavnosti, so modelske simulacije pozitivne učinke trgovinske integracije med EU in ZDA predvidele tudi za nekatere panoge predelovalne industrije.

Med panogami, ki bi jim TTIP lahko najbolj koristil, prednjači ostala predelovalna industrija, ki vključuje proizvodnjo tekstila, oblačil, usnjenih izdelkov in izdelkov iz mineralov. To je panoga, kjer bi že umik razmeroma visokih carin v ZDA lahko predstavljal koristi za evropske in tudi slovenske izvoznike. Modelske napovedi prav tako predvidevajo koristi sprejetja TTIP za lesno in papirno industrijo.

Vprašanje je seveda, če bodo slovenska podjetja omenjene priložnosti izkoristila. Če rezultate simulacije dopolnimo z anketnimi rezultati, lahko rečemo, da za zdaj kaže, da slovenska podjetja nimajo večjega interesa niti za širjenje niti za vstop na ameriški trg. Ameriški trg večini podjetij predstavlja le majhen odstotek vseh prihodkov, prav tako pa podjetja izpostavljajo na eni strani številne ovire kot tudi neinteres (pomanjkanje ambicij za povečanje prisotnosti ali prodor na ta trg). Zato zaenkrat tudi ni mogoče napovedati, da bodo podjetja iz teh panog dejansko potencial rasti tudi izkoristila.

Primarni razlog, ki bo botroval morebitnim neizkoriščenim potencialom podjetij v omenjenih sektorjih, je osredotočenost teh podjetij na bližnje tradicionalne trge, predvsem v zahodni Evropi. Predvsem storitvena podjetja kot poglavitno oviro vstopa vidijo visoke stroške vstopa oziroma vzpostavitve poslovanja na ameriškem trgu, pri tem pa mnoga podjetja tudi ne zaznavajo zadovoljivega potencialnega povpraševanja po svojih izdelkih. Podjetja predelovalne industrije kot večjo oviro vstopu na ameriški trg navajajo oddaljenost trga oziroma s tem povezane transportne stroške. Iz odgovorov je razvidno, da ta podjetja odprave omejitev zunanje trgovine večinoma ne jemljejo kot dovolj močnega faktorja, ki bi spremenil privlačnost ameriškega trga oziroma njihove preference glede vstopa na ameriški trg.

Dodaten dejavnik, ki je blažil interes slovenskih podjetij na ameriškem trgu in bo znatno vplival na učinkovanje TTIP, je tudi nepoznavanje relevantnega ameriškega trga oziroma tržnega segmenta. Slednje je vezano na dejstvo, da so zgodovinski, kulturološki in geografski dejavniki v preteklosti vodili v izvozno koncentracijo mnogih slovenskih podjetij na območje Zahodne in Srednje Evrope ter Balkana, kar je omejilo potrebo po analizi bolj oddaljenih trgov.

Prav tako utegne negativne posledice za gospodarski izplen uveljavitve TTIP nositi tudi nepoznavanje namena in predvidenega dometa TTIP, ki ga izkazuje večina anketiranih podjetij. V mnogih sektorjih tako predelovalne kot storitvene dejavnosti namreč podjetja kot eno od poglavitnih ovir na ameriškem trgu vidijo obseg administrativnih in tehničnih zahtev trga oziroma razhajanj v takšnih zahtevah med ZDA in EU. Po drugi strani ta ista podjetja niso seznanjena z dejstvom, da naj bi TTIP ravno v tem segmentu prinesel bistven doprinos v primerjavi z bolj enostavnimi oblikami liberalizacije zunanje trgovine.

Ključni omejevalni dejavniki so torej primarno vezani na zadovoljenost podjetij z obstoječo geografsko strukturo izvoznega trga, percepcijo stroškov vstopa in poslovanja z ameriškim trgom ter nepoznavanje sprememb, ki bi TTIP lahko prinesel. Na strani uvoza je pozornost podjetij usmerjena primarno na potencialno povečanje konkurence na trgih, manjšo pozornost pa posvečajo prednostim, ki bi jih lahko prinesla dostopnost cenejših materialov in vmesnih proizvodov na strani proizvodnih inputov.

Eden izmed ključnih razlogov, da je poznavanje TTIP za zdaj zelo slabo in da podjetja o sporazumu večinoma ne razmišljajo in da od njega ne pričakujejo nikakaršnih sprememb, pa je v slabi splošni obveščenosti o pogajanjih med EU in ZDA glede TTIP. Dejstvo je, da so do nedavnega pogajanja med EU in ZDA potekala v tajnosti, kar je iz obveščenosti, razen ozkega kroga pogajalcev, strokovne javnosti in vrha politike, popolnoma izločilo tako prebivalstvo

kot gospodarstvo. Da bi podjetja sploh začela bolj intenzivno razmišljati o TTIP in se na potencialne pozitivne (ali negativne) učinke pripravila, bi bila potrebna tako domača kot vseevropska promocijska kampanja ozaveščanja javnosti glede TTIP. Smiselno bi bilo v pripravo oziroma revizijo pogajalskih izhodišč bolj široko vključiti gospodarska združenja in nevladne organizacije vseh članic EU. Brez tega je iluzorno pričakovati široko javno in politično podporo TTIP. Brez vključenosti v pogajalski proces in obveščenosti o učinkih TTIP je tudi iluzorno pričakovati, da bodo podjetja uspešno izkoristila potencialne pozitivne učinke TTIP in se pripravila na potencialne negativne učinke v posameznih sektorjih.

Iz dolgoročnega vidika je mogoče predvideti, da se bo z večjo obveščenostjo o TTIP, njegovim dejanskim sprejemom ter implementacijo spremenil odnos podjetij. Pričakovati je možno delovanje tako faktorjev potega (zavedanje priložnosti, cenejši vstop, boljša informiranost itd.) kot tudi potiska (povečana konkurenca, preusmeritveni učinki itd.), kar bo zagotovo sčasoma povečalo interes naših podjetij za ta trg. Pri tem imajo lahko pomembno vlogo GZS ter državne institucije, ki lahko z večjo informiranostjo pripomorejo k boljšemu izkoriščanju potenciala kot tudi zavedanju tveganj med podjetji.

6 Analiza izbranih pogajalskih področij po panogah s pomočjo anketnih podatkov

Kot je pokazala analiza anketnih odgovorov, je med slovenskimi podjetji poznavanje problematike sporazuma TTIP izjemno majhno. Relativno malo podjetij je za TTIP slišalo, še manj pa jih ima do TTIP izdelano stališče. Ključen razlog za to je, da so pogajanja o TTIP potekala v tajnosti in da niti širša javnost niti naša podjetja oziroma njihova združenja o vsebini in poteku pogajanj niso bila dobro informirana. Mi kot izvajalci te analize podjetjem seveda nismo smeli posredovati tajnih pogajalskih izhodišč niti jih usmeriti na kakšno povezavo s pogajalskimi izhodišči, saj so bila ta absolutno tajna.

Ne glede na to smo v okviru ankete poskušali dobiti posnetek stališč slovenskih podjetij do posameznih pogajalskih področij, da bi na ta način lahko sklepali o morebitnih smernicah za slovenska pogajalska izhodišča.

Na podlagi anketnih podatkov smo poskušali izluščiti, kateri vidiki pogajalskih področij so za slovenska podjetja bolj pomembni. Kot je bilo omenjeno, podjetja v anketi niso podala podatkov o svojih matičnih številkah ali panogi, zato smo lahko panogo določili samo za 82 respondentov (od 249, ki so izpolnili vprašalnik do te mere, da je bil primeren za obdelavo). Vprašanja niso bila obvezna (tudi ne vprašanja o značilnostih in identiteti podjetij), saj to v praksi še znižuje že sicer zelo nizko stopnjo odgovora.

Na podlagi vprašanj 12 in 13, kjer podjetja, ki že poslujejo na trgu ZDA in so zato precej boljše (čeprav slabo) seznanjena s TTIP, smo povzeli odgovore še po panogah. V ZDA je posredno ali neposredno poslovalo 116 podjetij, identificirali smo jih tretjino (35). Tabela 30 in Tabela 31 podajata pregled posameznih učinkov. Zaradi majhnega števila podjetij, ki smo jih lahko identificirali, imajo številne panoge 1-3 predstavnike, kar seveda ne omogoča nobenega sklepanja. Bolj informativni so odgovori podjetij, ki sodijo v okvir panoge C (Predelovalna dejavnost), kjer je podjetij 19 (čeprav niso vsa odgovorila na vsa podvprašanja, tako da se dejanska stopnja odgovora giblje med 16 in 19).

Zaradi majhnega števila podjetij v drugih dejavnostih je smiselno pogledati predvsem odgovore podjetij iz predelovalne dejavnosti, ki pa so hkrati naš najpomembnejši izvozniki v ZDA. Na podlagi odgovorov podjetij na vprašanje, kaj vidijo kot glavne ovire pri povečanju svojega poslovanja v ZDA, lahko ugotovimo, da je ameriški trg za naša podjetja manj zanimiv trg predvsem zaradi visokih stroškov vstopa (ki pa niso povezani z regulatornimi vidiki, pač pa z analizo trga, morebitno prilagoditvijo izdelka, embalaže, specifičnimi preferencami ameriških potrošnikov, ter visokimi transportnimi stroški; glej Tabelo 30 in Sliko 30 za predelovalno dejavnost).

Precej manj pomembni so tehnični standardi, ki so jih podjetja kot oviro za trgovanje izbrala enako pogosto kot nepoznavanje trga. Sledi pomanjkanje ambicij. Zaradi majhnega izvoza v ZDA, nepoznavanja trga, oddaljenosti trga, so ti odgovori pričakovani.

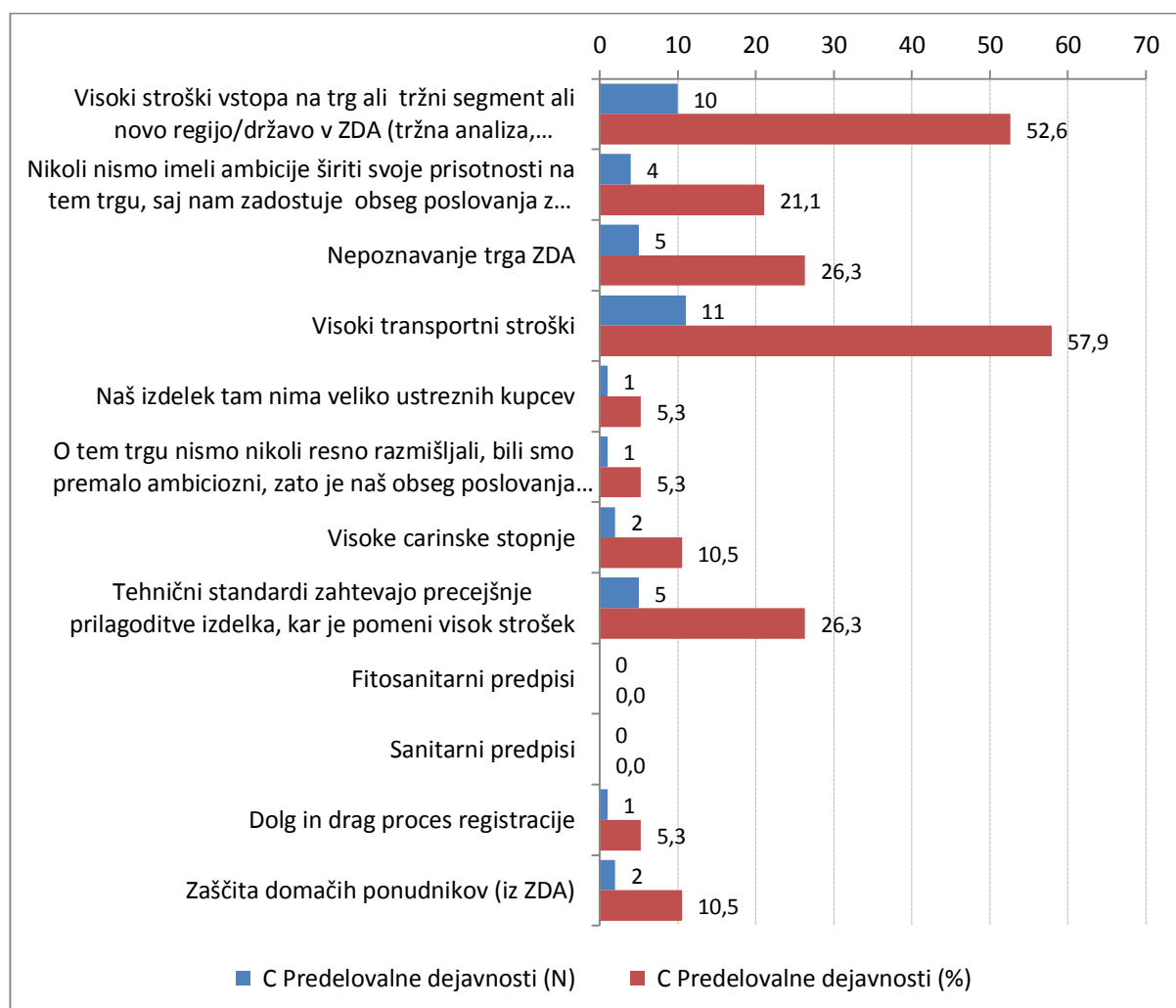
Problem majhne odzivnosti podjetij glede razkrivanja podatkov o sebi ter panogi otežuje tudi panožno analizo pri analizi morebitnih pričakovanih učinkov. Zato so zaradi večjega

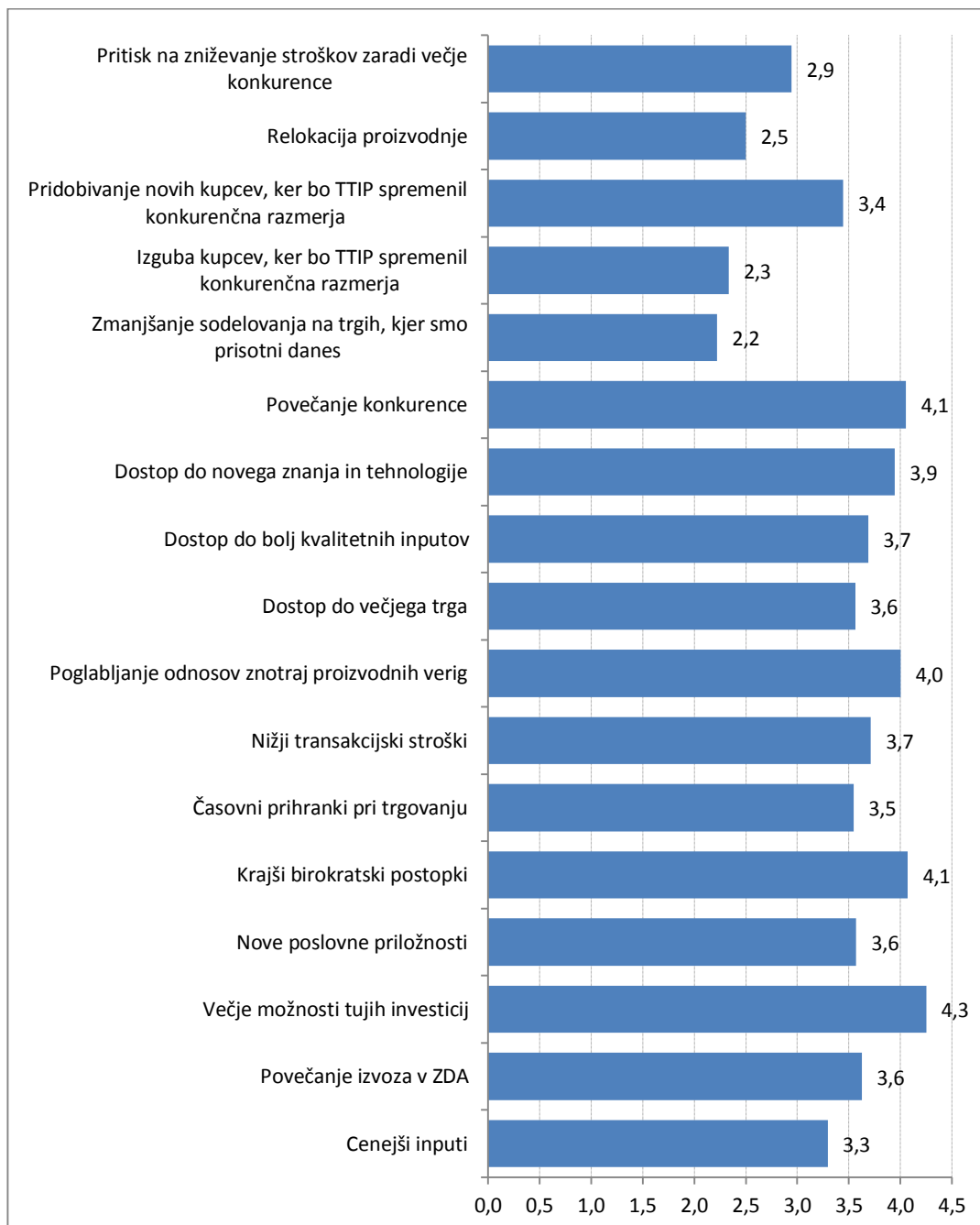
števila bolj relevantni predvsem odgovori podjetij iz predelovalne dejavnosti. Iz odgovorov na vprašanje 12 (Tabela 31, Slika 31 za predelovalno dejavnost) je tako mogoče razbrati, da podjetja od regulatornih vidikov pričakujejo, da bodo šli učinki TTIP predvsem v smer skrajševanja birokratskih postopov, ki bodo vodili do časovnih prihrankov in tako k nižjim transakcijskim stroškom.

Podjetjem so seveda pomembnejši neposredni ekonomski učinki. Pričakuje se bolj intenzivna investicijska dejavnost. S tem je povezana vrsta ekonomskih učinkov, ki pa jih podjetja bolj pričakujejo oziroma jih bolj "napovedujejo" (večji izvoz, preliv znanja, krepitev sodelovanja...). Zato je tudi v tem primeru mogoče reči posredno, da so za slovenska podjetja v okviru pogajalskih področij bolj pomembni regulatorni vidiki in tehnične ovire. Vendar (kot je razvidno tudi iz intervjujev v prejšnjem poglavju) pa se za zdaj tudi večja podjetja zelo malo ukvarjajo s to problematiko. Zagotovo tudi zato, ker problematike TTIP ne poznajo.

Slika 30: Odgovori na vprašanje 'Kaj vidite kot glavne ovire pri morebitnem povečanju svoje prisotnosti na ameriškem trgu?' Število podjetij, ki je izbralo določen odgovor po panogah (podjetja so lahko izbrala več odgovorov, lahko tudi nobenega, če nobenega ne vidijo kot oviro)

Slika 31: 'Kako menite, da bo TTIP vplival na poslovanje vašega podjetja, ko (če) bo uveljavljen?' Povprečna vrednost odgovora v predelovalni dejavnosti.

* Iz analize izločena podjetja, ki so odgovorila na vprašanje z 'Ne vem'.

Tabela 30: Odgovori na vprašanje 'Kaj vidite kot glavne ovire pri morebitnem povečanju svoje prisotnosti na ameriškem trgu?' Število podjetij, ki je izbralo določen odgovor po panogah (podjetja so lahko izbrala več odgovorov, lahko tudi nobenega, če nobenega ne vidijo kot oviro)

	Visoki stroški vstopa na trg ali tržni segment ali novo regijo/državo v ZDA (tržna analiza, pozicioniranje izdelka...) glede na potencial	Nikoli nismo imeli ambicije širiti svoje prisotnosti na tem trgu, saj nam zadostuje obseg poslovanja z ZDA, ki ga imamo že sedaj	Nepoznavanje trga ZDA	Visoki transportni stroški	Naš izdelek tam nima veliko ustreznih kupcev	O tem trgu nismo nikoli resno razmišljali, bili smo pre malo ambiciozni, zato je naš obseg poslovanja tam majhen	Visoke carinske stopnje	Tehnični standardi zahtevajo precejšnje prilagoditve izdelka, kar je pomeni visok strošek	Fitosanitarni predpisi	Sanitarni predpisi	Dolg in drag proces registracije	Zaščita domačih ponudnikov (iz ZDA)
A Kmetijstvo in lov, gozdarstvo, ribištvo	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
C Predelovalne dejavnosti	10	4	5	11	1	1	2	5	0	0	1	2
D Oskrba z električno energijo, plinom in paro	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
E Oskrba z vodo;...	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
F Gradbeništvo	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
G Trgovina; vzdrževanje ..	2	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	0
H Promet in skladiščenje	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0
I Gostinstvo	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
J IK dejavnosti	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
K Finančne in zavarovalniške ..	2	1	1	3	2	1	3	0	0	0	1	2
M Strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Q Zdravstvo in socialno varstvo	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1
R Kulturne, razvedrilne in ...	1	0	1	2	0	0	2	2	0	0	1	1

Tabela 31: Odgovori na vprašanje 'Kako menite, da bo TTIP vplival na poslovanje vašega podjetja, ko (če) bo uveljavljen? Torej, kako bosta prostocarinška cona med EU in ZDA ter prost pretok kapitala vplivali po vašem mnenju na poslovanje vašega podjetja?' Povprečna vrednost po panogah in število podjetij v panogi

	Cenejši inputi	Povečanje izvoza v ZDA	Večje možnosti tujih investicij	Novo poslovne priložnosti	Krajši birokratski postopki	Časovni prihranki pri trgovanju	Nižji transakcijski stroški	Poglobljanje odnosov znotraj proizvodnih	Dostop do večjega trga	Dostop do bolj kvalitetnih inputov	Dostop do novega znanja in tehnologije	Povečanje konkurence	Zmanjšanje sodelovanja na trgih, kjer smo prisotni danes	Izguba kupcev, ker bo TTIP spremenil konkurenčna	Pridobivanje novih kupcev, ker bo TTIP spremenil	Relokacija proizvodnje	Pritisk na zniževanje stroškov zaradi večje	N
A Kmetijstvo ...																		0
C Predelovalne dejavnosti	3,3	3,6	4,3	3,6	4,1	3,5	3,7	4,0	3,6	3,7	3,9	4,1	2,2	2,3	3,4	2,5	2,9	14 do 17
G Trgovina; vzdrževanje..	3,7	2,7	4,0	4,3	3,0	3,0	3,0	4,0	4,0	3,5	4,0	3,7	2,3	2,3	3,3	2,7	3,3	3
H Promet in skladiščenje	4,5	2,5	2,5	4,0	4,0	4,0	4,0	3,5	3,5	3,0	3,5	4,0	4,5	4,5	5,0	4,5	3,5	2
J IKT	4,0	3,0	5,0	5,0				5,0	4,0	4,0	5,0	4,0	4,0	4,0	5,0	4,0	5,0	1
M Strokovne, znanstvene ...	4,3	3,8	3,7	3,8	4,0	4,5	4,0	3,3	3,3	3,3	3,2	3,5	2,8	3,3	3,8	2,7	3,0	4
Q Zdravstvo in socialno varstvo	5,0		2,0		5,0	5,0	5,0	4,0		3,0	3,0	4,0	3,0	3,0	5,0	1,0	4,0	1
S Druge dejavnosti	2,5	3,5	3,3	3,5	5,0	4,7	4,7	4,0	4,3	4,3	5,3	4,0	4,7	2,7	4,3	3,3	2,3	2

*Nekatera podjetja niso odgovorila na vsa podvprašanja tega vprašanja. Problem se je pojavil v panogi predelovalnih dejavnosti, kjer zato število odgovorov na posamezna podvprašanja variira med 17 in 19. * Iz analize izločena podjetja, ki so odgovorila na vprašanje z 'Ne vem'.

7 Literatura in viri

- Ackerman, F., in Gallagher, K. P. (2004). Computable Abstraction: General Equilibrium Models of Trade and Environment. V *The flawed foundations of General Equilibrium: critical Essays on Economic theory*, ed. F. Ackerman in A. Nadal, 168–80. New York: Routledge.
- Ackerman, F., in Gallagher, K. P. (2008). The Shrinking Gains from Global Trade Liberalization in Computable General Equilibrium Models, *International Journal of Political Economy*, vol. 37, no. 1, Spring, pp. 50–77.
- Banister, D. in Berechman, Y. (2001). Transport Investment and the Promotion of Economic Growth, *Journal of Transport Geography*, vol. 9, no. 3, pp. 209-218.
- Bertelsmann/Ifo (2013). Transatlantic trade and investment partnership (TTIP): Who benefits from a free trade deal? Part 1: Macroeconomic Effects. Prepared by Felbermayr, G.J. Heid, B. Lehwald, S. for Bertelsmann Foundation, [http://www.bfna.org/sites/default/files/TTIP-GED %20study %2017June %202013.pdf](http://www.bfna.org/sites/default/files/TTIP-GED%20study%2017June%202013.pdf) (Ifo, 03/24/2014).
- Blei, D.M., Ng, A.Y., in Jordan, M.I. (2003). Latent dirichlet allocation. *Journal of Machine Learning Research* 3, pp. 993-1022.
- Boyer I. in Schuschny, A. (2008). Quantitative assessment of a free trade agreement between MERCOSUR and the European Union. Mimeo.
- Capaldo, J. (2014). The Trans-Atlantic Trade and Investment Partnership: European Disintegration, Unemployment and Instability. GDAE Working Paper 14-03, Tufts University.
- CEPII (2013). Transatlantic trade: Whither partnership, which economic consequences? Prepared by Fontagné, L., J. Gourdon, S. Jean, CEPII Policy Brief, 1, September 2013.
- CEPR (2013). Estimating the Economic Impact on the UK of a Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) Agreement between the European Union and the United States. Final Report, March 2013. In: CEPR, Study for the Department for Business, Innovation and Skills (BIS).
- Ecorys (2009). “Non-Tariff Measures in EU-US Trade and Investment – An Economic Analysis”. Report prepared by K. Berden, J.F. Francois, S. Tamminen, M. Thelle, in P. Wymenga for the European Commission, Reference OJ 2007/S180-219493.
- European Commission (3 October 2013). ["Factsheet on Investor-State Dispute Settlement"](http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/october/tradoc_151791.pdf). http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/october/tradoc_151791.pdf
- Felbermayr, G. J., Heid, B., Larch, M., in Yalcin, E. (2014). Macroeconomic Potentials of Transatlantic Free Trade: A High Resolution Perspective for Europe and the World.
- Francois, J. Manchin, M. Norberg, H. Pindyuk, O. Tomberger, P. (2013). Reducing Transatlantic Barriers to Trade and Investment – An Economic Assessment. In: CEPR, Study for the European Commission, Final Project Report.
- Francois, J. in Pindyuk, O. (2013). Modeling the Effects of Free Trade Agreements between the EU and Canada, USA and Moldova/Georgia/Armenia on the Austrian Economy: Model Simulations for Trade Policy Analysis. V: FIW-Research Reports 2012/13, No.3, January 2013.
- Gunter, B.G.; L. Taylor; in E. Yeldan (2005). Analysing Macro-Poverty Linkages of External Liberalisation: Gaps, Achievements and Alternatives. *Development Policy Review* 23, no. 3: 285–98.
- Hertel, T.W. in Tsigas, M.E. (1997). Structure of GTAP. v T.W. Hertel (ed.), *Global Trade Analysis: Modeling and Applications*, Cambridge University Press, 1997
- Kommerskollegium (2012). Potential Effects from an EU–US Free Trade Agreement – Sweden in Focus. V: Kommerskollegium, National Board of Trade. [http://www.kommers.se/Documents/In %20English/Reports/Potential %20Effects %20from %20an %20EU-US %20Free %20Trade %20Agreement %20- %20Sweden %20i %20Focus.pdf](http://www.kommers.se/Documents/In%20English/Reports/Potential%20Effects%20from%20an%20EU-US%20Free%20Trade%20Agreement%20-%20Sweden%20i%20Focus.pdf) (03/25/2014).

- Malcolm, G. (1998). Adjusting Tax Rates in the GTAP Database, GTAP Technical Papers, Purdue Libraries.
https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/res_display.asp?RecordID=315
- Raza W., Grumiller, J., Taylor, T., Tröster, B. in von Arnim, R. (2014). ASSES TTIP: Assessing the Claimed Benefits of Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP). OFSE, Austrian Foundation for Development Research, Marec 2014
- Stanford, J. (2003). Economic Models and Economic Reality: North American Free Trade and the Predictions of Economists. *International Journal of Political Economy* 33, no. 3: 28–49.
- Stiglitz, J.E., in Charlton, A.H. (2004). A Development-Friendly Prioritization of Doha Round Proposals, *IPD Working Paper*. Initiative for Policy Dialogue, New York.
- Taylor, L., in von Arnim, R. (2006). Modeling the Impact of Trade Liberalization. Oxfam International.
- Taylor, L. (2011). CGE applications in development economics. *SCEPA Working Paper 2011-1*, Schwartz Center for Economic Policy Research, The New School, New York.

Priloga A: Podrobnejši pregled panožne trgovine Slovenije in EU z ZDA

Tabela A1: Najpomembnejše slovenske izvozne panoge v ZDA in njihovi deleži v celotnem izvozu Slovenije (stolpca 1 in 3), tehtano povprečje za EU28 (stolpca 2 in 4). Podatki iz GTAP baze so za leto 2007

Sektor	Izvoz v ZDA deleži SLO	Izvoz v ZDA deleži EU	Uvoz iz ZDA deleži SLO	Uvoz iz ZDA deleži EU
Kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo	0,26%	0,41%	1,86%	1,98%
Ostali primarni proizvodi	0,01%	1,02%	0,60%	2,45%
Predelana hrana	1,32%	3,90%	1,00%	1,46%
Kemična industrija	16,44%	18,52%	15,20%	17,31%
Elektronske naprave	1,90%	2,46%	4,50%	5,18%
Motorna vozila	1,24%	9,68%	2,76%	4,22%
Ostala transportna oprema	1,19%	4,46%	13,24%	8,69%
Ostali stroji	26,42%	17,59%	10,69%	12,85%
Kovine in kovinski proizvodi	10,51%	4,81%	2,12%	5,99%
Lesna in papirna ind.	12,54%	2,33%	0,58%	2,01%
Ostala predelovalna ind.	7,32%	6,21%	1,40%	2,78%
Vodni prevoz	0,08%	0,17%	0,04%	0,36%
Zračni prevoz	1,09%	3,65%	6,78%	3,10%
Finančne storitve	0,68%	4,30%	0,46%	5,85%
Zavarovanje	1,21%	4,47%	0,87%	1,31%
Poslovne storitve	6,02%	6,92%	13,85%	11,01%
Komunikacijske storitve	0,69%	0,89%	0,45%	1,44%
Gradbeništvo	0,16%	0,24%	0,40%	0,61%
Osebnostne storitve	1,92%	1,20%	0,96%	2,31%
Ostale storitve	9,02%	6,76%	22,18%	9,11%
Skupaj	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Vir: GTAP 8 (bazno leto 2007)

Tabela A2: Prikaz deležev izvoza v ZDA po produktnih skupinah za Slovenijo in EU v letu 2007

#	HS 2 koda in panoga	Delež v celotnem izvozu v ZDA
Slovenija		
1	30- farmacevtski proizvodi	21,9%
2	85- električni stroji in oprema ter njihovi deli, aparati za snemanje ali reprodukcijo slike in zvoka	17,6%
3	84- jedrski reaktorji, kotli, stroji in mehanske naprave, njihovi deli	13,9%
4	94- pohištvo, posteljnina, žimnice, nosilci za žimnice, blazine in podoni polnjeni izdelki, svetilke in pribori za njih, neomenjeni drugje, osvetljeni znaki, montažne zgradbe	11,9%
5	72- železo in jeklo	6,7%
EU 28		
1	84- jedrski reaktorji, kotli, stroji in mehanske naprave, njihovi deli	17,7%
2	87- vozila, razen železniških ali tramvajskih tirnih vozil, ter njihovi deli in pribor	12,6%
3	30- farmacevtski proizvodi	9,0%
4	27- mineralna goriva in olja, proizvodi njihove destilacije, bituminozne snovi in mineralni voski	7,2%
5	29- organski kemijski proizvodi	7,1%

Vir: Eurostat

Tabela A3: Prikaz deležev uvoza iz ZDA po produktnih skupinah za Slovenijo in EU v letu 2007

#	HS 2 koda in panoga	Delež v celotnem uvozu iz ZDA
Slovenija		
1	84- jedrski reaktorji, kotli, stroji in mehanske naprave, njihovi deli	25,1%
2	88- zrakoplovi, vesoljska vozila in njihovi deli	21,1%
3	85- električni stroji in oprema ter njihovi deli, aparati za snemanje ali reprodukcijo slike in zvoka	10,9%
4	40- kavčuk in proizvodi iz kavčuka in gume	10,7%
5	90- optični, fotografski, kinematografski, merilni, kontrolni, precizni medicinski ali kirurški instrumenti in aparati, njihovi deli in pribor	5,3%
EU 28		
1	84- jedrski reaktorji, kotli, stroji in mehanske naprave, njihovi deli	19,8%
2	85- električni stroji in oprema ter njihovi deli, aparati za snemanje ali reprodukcijo slike in zvoka	11,1%
3	90- optični, fotografski, kinematografski, merilni, kontrolni, precizni medicinski ali kirurški instrumenti in aparati, njihovi deli in pribor	9,8%
4	88- zrakoplovi, vesoljska vozila in njihovi deli	7,1%
5	29- farmacevtski proizvodi	7,0%

Vir: Eurostat

Priloga B: Regijska in sektorska agregacija za GTAP model

Tabela B1: Prikaz regijske agregacije GTAP verzija 8, podatki za leto 2007

#	Agregatna regija	Države
1	Oceanija	Avstralija, Nova Zelandija, ostala Oceanija
2	Vzhodna Azija	Kitajska, Hong Kong, Južna Koreja, Japonska, Mongolija, Tajvan, ostala Vzhodna Azija
3	Jugovzhodna Azija	Indonezija, Republika Lao, Malezija, Filipini, Singapur, Tajska, Vijetnam, ostala Vzhodna Azija
4	Južna Azija	Bangladeš, Indija, Nepal, Pakistan, Šrilanka, ostala Južna Azija
5	Severna Amerika	ZDA, Kanada, Mehika
6	Latinska Amerika	Argentina, Brazilija, Bolivija, Čile, Ekvador, Kolumbija, Paragvaj, Peru, Urugvaj, Venezuela, ostala Latinska Amerika
7	EU	Avstrija, Belgija, Ciper, Danska, Estonija, Francija, Finska, Grčija, Irska, Italija, Latvija, Litva, Luksemburg, Malta, Madžarska, Nemčija, Nizozemska, Poljska, Portugalska, Slovaška, Španija, Švedska, Velika Britanija
8	EFTA	Švica, Norveška, ostala EFTA
9	Bolgarija-Romunija	Bolgarija, Romunija
10	Hrvaška	Hrvaška
11	Slovenija	Slovenija
12	Češka republika	Češka republika
13	Ostali svet	Ostali svet

Vir: GTAP 8

Tabela B2: Prikaz panožne agregacije v GTAP verzija 8, podatki za leto 2007

#	Agregirani sektor	GTAP sektorji	ISIC klasifikac.
1	Kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo	riž, pšenica, žitarice, sadje, zelenjava, oreščki, semena oljčnic, sladkorni trs, sladkorna pesa, rastlinska vlakna, ostale poljščine, reja govedi, ovc, konj, koz, ostali proizvodi živalskega izvora, surovo mleko, volna, svila, gozdarstvo, ribištvo	ISIC 01-05
2	Ostali primarni proizvodi	ogljje, nafta, plin, ostali minerali	ISIC 10-14
3	Predelana hrana	meso, mesni izdelki, rastlinska olja in maščobe, mlečni izdelki, pijača in tobačni izdelki, predelan riž, sladkor, ostali prehranski izdelki.	ISIC 15-16
4	Kemična industrija	petrokemični in izdelki na bazi oglja, kemični, plastični in izdelki iz gume	ISIC 24-25
5	Elektronske naprave	elektronske naprave	ISIC 30-32
6	Motorna vozila	motorna vozila	ISIC 34
7	Ostala transportna oprema	ostala transportna oprema	ISIC 35
8	Ostali stroji	ostala strojna oprema	ISIC 29, 31, 33
9	Kovine in kovinski proizvodi	kovine in kovinski izdelki, železo in jeklo, ostale kovine	ISIC 27-28
10	Lesna in papirna ind.	lesna, papirna industrija in založništvo	ISIC 20-22
11	Ostala predelovalna ind.	tekstil, oblačila, usnjeni izdelki, usnjeni izdelki, izdelki iz mineralov, ostala predelovalna industrija	ISIC 15-37 vse preostale
12	Vodni prevoz	Morski prevoz	ISIC 61
13	Zračni prevoz	Letalski prevoz	ISIC 62
14	Finančne storitve	Finančne storitve	ISIC 65, 67
15	Zavarovanje	Zavarovanje	ISIC 66
16	Poslovne storitve	Ostale poslovne storitve	ISIC 70-74
17	Komunikacijske storitve	Komunikacijske storitve	ISIC 64
18	Gradbeništvo	Gradbeništvo	ISIC 45
19	Osebne storitve	Osebne storitve	ISIC 91-93
20	Ostale storitve	Javna uprava, zdravstvo, šolstvo, obramba, nepremičninske storitve, trgovina, prevoz, storitve oskrba z vodo, elektrika, oskrba s plinom	ISIC 40, 41, 50, 51, 52, 63, 75, 80, 85, 90

Vir: GTAP 8

Priloga C: Odgovori na 'Naštejte 3 stvari, ki predstavljajo največje ovire pri trgovanju z ZDA'.

N	Odgovor
1	Carina, sledljivost in poreklo blaga
2	dodatne dajatve, carinske formalnosti, neugodnosti pri poreklu blaga
3	Dolar, carine, omejitve pri pridobitvi posla...
4	dolge transportne poti
5	homologacije
6	Iz ZDA uvažamo surovino, barve in kemikalije, poslovanje brez carinskih dajatev bi pocenilo naše izdelke, omogočilo bi cenejši uvoz opreme
7	ne vidimo velikih ovir
8	Njihova zakonodaja o alkoholnih pijačah
9	razdalja, logistični stroški, stroški odpoklicev
10	različna zakonodaja na področju pakiranja povezanega s prehrano
11	razlika v mentaliteti, zaradi velikega domačega trga ZDA niso tako uvozno-izvozno orientirane, različni tehnični standardi in posledično neustreznost naših strojev za njihov trg, druge merske enote (to je sicer relativno majhen problem)
12	razlike v kulturi, velike razdalje, visoki stroški transporta in carine
13	tehnične verifikacije, hitrost pretoka informacij in blaga
14	uvozni postopki-carinske dajatve
15	vremenskim pogojem Amerike naši izdelki ne ustrezajo
16	vstop na trg, carinjenje, carinski predpisi,
17	zelo velik trg (je pa tudi lahko prednost, vezanost našega podjetja na bližnje trge pri osnovnih izdelkih, storitvah in omejitve (carine, postopki,...)
18	dolgi carinski postopki, nepoznavanje ameriške zakonodaje in nezmožnost izterjave neplačanih terjatev, razni tehnični predpisi,...
19	-podaljšan rok dobave, - kasnejše plačilo
20	-Valuta USD, v času negodnega valutnega tečaja, -še slabo poznavanje naše blagovne znamke v ZDA, - carinske formalnosti pri dobavah v ZDA
21	birokracija - dodatna dokumentacija
22	Carina, FDA registracija,
23	carine certifikati, ki se razlikujejo od EU (CE - FDA) nizke cene v ZDA
24	carinske ovire
25	carinski postopki
26	Carinski postopki
27	Carinski postopki-časovna in administrativna ovira
28	fitosanitarni predpisi, večjih problemov nimamo
29	Glej spredaj
30	Ker delamo posredno, ne vemo
31	konkurenca na trgu. Slovenska prehrabena podjetja imamo največ možnosti v etno kanalih, v verige se zelo težko prebijemo. Tudi stroški transporta so kar visoki.
32	logistika, konzervativnost trga, menjalni tečaj
33	Mi proizvajamo za našega lastnika, ki izvažajo v Ameriko, tako da on vse skupaj organizira
34	nepredvidljivost carine, davčni odtegljaj, pridobivanje potrebnih dovoljenj
35	ni posebnih ovir, saj za našo vrsto izdelkov ni visokih dajatev pri uvozu v ZDA, plačujemo pa carine in dajatve za uvoz sestavnih delov in nekaterih materialov!
36	NIZKA DOVOLJENA BRUTO TEŽA, VISOKE DAJATVE OB UVOZU,
37	notifikacije, ki so potrebne za transport igralnih aparatov na lokacije casinojev po ZDA (igralniška zakonodaja) uvozni postopki so togi preveč papirnate birokracije
38	občasni dodatni carinski postopki; zapletena logistika
39	oddaljenost, stroški transporta, drugačna mentaliteta
40	PAPIRJI, BIROKRACIJA
41	poslujemo preko drugih podjetij, tako da se mi neposredno ne srečujemo s težavami

42	postopki carinjenja, usklajevanje dokumentacij,
43	predpisi za medicinske aparate
44	predpisi/certifikati/stroge zahteve, carina, prevoz
45	pridobivanje certifikatov, protekcionizem
46	protekcionizem, nizke cene na trgu
47	razmerje EURO - DOLAR, visok strošek transporta, velika konkurenca na trgu
48	sanitarni pregledi, ki podaljšujejo roke dobave ustrezna embalaža (problem je pri pakiranju baterij za naprave, ki morajo biti popolnoma nepredušno zaprte) tehnične (ustrezni napajalniki, tehnične karakteristike električnih kablov)
49	Slaba pomorska povezava,
50	Standardi UL in FDA.
51	Standardi, oddaljenost
52	Stroški predstavništva Oddaljenost transportni stroški
53	tečajna razlika razdalja kulturne razlike
54	transport
55	Transportni str., carina, dobavni roki
56	uvozni postopki (FDA)
57	varnostni in varstveni ukrepi pri izmenjavi pošiljk, stroški pošiljanja pošiljk, carinske dajatve
58	visoki stroški transporta, carinske dajatve, uvozno izvozni postopki
59	za naše izdelke je največja težava oddaljenost trga - zaradi specifike izdelkov

---

Priloga D: Vprašalnik

TTIP za podjetja

Kratko ime ankete: TTIP za podjetja

Število vprašanj: 42

Anketa je aktivna

Aktivna od: 29.06.2014

Avtor: tjasa.redek

Dne: 29.06.2014

Opis:

Aktivna do: 29.09.2014

Spreminjal: tjasa.redek

Dne: 07.07.2014

(Q1) Ali poznate TTIP (ZDA in EU se pogajata o Transatlantic Trade and Investment Partnership)? (En odgovor)

IF (2) Q1 = [2]

(Q2) TTIP je sporazum, katerega namen je ustvarjanje območja proste trgovine z odpravo carinskih stopenj, zniževanjem necarinskih trgovinskih ovir (sanitarni, fitosanitarni in tehnični standardi), poenostavi pa naj bi se tudi postopek investiranja znotraj območja. Pogajanja so trenutno še v teku. Ali menite, da bi imelo takšno območje proste trgovine vpliv na vaše podjetje? (En odgovor)

IF (3) Q2 = [4]

(Q3) Ali menite, da bi vzpostavitev TTIP vseeno imela vpliv na vaše podjetje, čeprav tam ne poslujete niti posredno niti neposredno? Prosimo, ocenite, ali bi po vašem mnenju TTIP vseeno lahko vplival na vaše podjetje. (Tabela en odgovor)

IF (3) Q2 = [4]

(Q4) Zakaj niste prisotni na trgu ZDA? (Več odgovorov)

IF (3) Q2 = [4]

(Q5) Ali bi v primeru vzpostavitve TTIP imeli interes ali možnost posredno ali neposredno poslovati na trgu ZDA? (En odgovor)

IF (3) Q2 = [4]

(Q6) Zakaj? (Besedilo)

IF (4) Q2 = [1, 2, 3]

(Q7) Kako dolgo že poslujete posredno ali neposredno z ameriškim trgom? (En odgovor)

IF (4) Q2 = [1, 2, 3]

(Q8) Kakšen del vaših prihodkov je vezan posredno ali neposredno na ameriški trg? (En odgovor)

IF (4) Q2 = [1, 2, 3]

(Q9) Naštejte nam prosim 3 stvari (lahko več), kipepredstavljajo največje ovire pri trgovanju ZDA. (Besedilo)

IF (4) Q2 = [1, 2, 3]

(Q10) Ali menite, da bi jih TTIP rešil? (En odgovor)

IF (4) Q2 = [1, 2, 3]

(Q11) Kakšen delež stroškov predstavljajo stroški, ki so povezani s carinskimi in necarinskimi ovirami (sanitarni, tehnični, fitosanitarni, itd..., predpisi), v celotnih stroških vašega proizvoda? Prosim, navedite odstotek vrednosti proizvoda, ki jih predstavljajo ti stroški. (Besedilo)

IF (4) Q2 = [1, 2, 3]

(Q12) Kako menite, da bo TTIP vplival na poslovanje vašega podjetja, ko (če) bo uveljavljen? Torej, kako bosta prostocarinska cona med EU in ZDA ter prost pretok kapitala vplivali po vašem mnenju na poslovanje vašega podjetja? (Tabela en odgovor)

IF (4) Q2 = [1, 2, 3]

(Q13) Kaj vidite kot glavne ovire pri morebitnem povečanju svoje prisotnosti na ameriškem trgu? (Več odgovorov)

IF (4) Q2 = [1, 2, 3]

(Q14) Ali menite, da bo vzpostavitev TTIP vaš NEPOSREDNI izvoz v ZDA povečala ali zmanjšala? Prosim, izberite ustrezen odgovor. (En odgovor)

IF (5) Q14 = [1, 2]

(Q15) Za koliko odstotkov? (Število)

IF (4) Q2 = [1, 2, 3]

(Q16) Ali menite, da bo vzpostavitev TTIP vaš POSREDNI izvoz v ZDA povečala ali zmanjšala? Prosim, izberite ustrezen odgovor. (En odgovor)

IF (6) Q16 = [1, 2]

(Q17) Za koliko odstotkov? (Število)

IF (8) Q1 = [1]

(Q18) Kot veste, je TTIP sporazum, katerega namen je ustvarjanje območja proste trgovine z odpravo carinskih stopenj, zniževanjem necarinskih trgovinskih ovir (sanitarni, fitosanitarni in tehnični standardi), poenostavil pa naj bi se tudi postopek investiranja znotraj območja. Pogajanja so trenutno še v teku. Ali menite, da bi imelo takšno območje proste trgovine vpliv na vaše podjetje? (En odgovor)

IF (9) Q18 = [1, 2, 3]

(Q19) Kako dolgo že poslujete posredno ali neposredno z ameriškimi trgovci?

(En odgovor)

IF (9) Q18 = [1, 2, 3]

(Q20) Kakšen del vaših prihodkov je vezan posredno ali neposredno na ameriški trg? (En odgovor)

IF (9) Q18 = [1, 2, 3]

(Q21) Naštejte nam prosim 3 stvari (lahko več), ki predstavljajo največje ovire pri trgovanju z ZDA. (Besedilo)

IF (9) Q18 = [1, 2, 3]

(Q22) Ali menite, da bi jih TTIP rešil? (En odgovor)

IF (9) Q18 = [1, 2, 3]

(Q23) Kakšen delež stroškov predstavljajo stroški, ki so povezani s carinskimi in ne-carinskimi ovirami (sanitarni, tehnični, fitosanitarni, itd..., predpisi), v celotnih stroških vašega proizvoda? Prosimo, navedite odstotek vrednosti proizvoda, ki jih predstavljajo ti stroški. (Besedilo)

IF (9) Q18 = [1, 2, 3]

(Q24) Kako menite, da bo TTIP vplival na poslovanje vašega podjetja, ko (če) bo uveljavljen? Torej, kako bosta prostocarinska cona med EU in ZDA ter prost pretok kapitala vplivali po vašem mnenju na poslovanje vašega podjetja? (Tabela en odgovor)

IF (9) Q18 = [1, 2, 3]

(Q25) Ali menite, da bo vzpostavitev TTIP vaš NEPOSREDNI izvoz v ZDA povečala ali zmanjšala? Prosimo, izberite ustrezen odgovor. (En odgovor)

IF (10) Q25 = [1, 2]

(Q26) Za koliko odstotkov? (Število)

IF (9) Q18 = [1, 2, 3]

(Q27) Ali menite, da bo vzpostavitev TTIP vaš POSREDNI izvoz v ZDA povečala ali zmanjšala? Prosimo, izberite ustrezen odgovor. (En odgovor)

IF (11) Q27 = [1, 2]

(Q28) Za koliko odstotkov? (Besedilo)

IF (9) Q18 = [1, 2, 3]

(Q29) Kaj vidite kot glavne ovire pri morebitnem povečanju svoje prisotnosti na ameriškem trgu? (Več odgovorov)

IF (12) Q18 = [4]

(Q30) Ali menite, da bi vzpostavitev TTIP vseeno imela vpliv na vaše podjetje, čeprav tam ne poslujete niti posredno niti neposredno? (Tabela en odgovor)

IF (12) Q18 = [4]

(Q31) Zakaj niste prisotni na trgu ZDA? (Več odgovorov)

IF (12) Q18 = [4]

(Q32) Ali bi v primeru vzpostavitve TTIP imeli interes ali možnost posredno ali neposredno poslovati na trgu ZDA? (En odgovor)

IF (12) Q18 = [4]

(Q33) Zakaj? (Besedilo)

(Q34) Prosimo vas za matično številko vašega podjetja. Če nam te ne želite posredovati, vas bomo prosili za nekaj dodatnih podatkov o podjetju (šifra dejavnosti, ciljni trgi, struktura izvoza, prihodki, število zaposlenih). Prosim vas, da nam sporočite, če nam boste posredovali matično številko. (En odgovor)

IF (14) Q34 = [1]

(Q35) Prosimo, zapišite matično številko vašega podjetja. (Besedilo)

IF (15) Q34 = [2]

(Q36) Prosimo, označite vaš glavni trg! (En odgovor)

IF (15) Q34 = [2]

(Q37) Koliko % vseh prihodkov ustvarite na svojem največjem tujem trgu? (Besedilo)

)

IF (15) Q34 = [2]

(Q42) Prosimo izberite šifro dejavnosti, v kateri posluje vaše podjetje! (En odgovor)

IF (15) Q34 = [2]

(Q44) Koliko zaposlenih ste imeli konec leta 2013? (Število)

IF (15) Q34 = [2]

(Q45) Kakšni so bili celotni prihodki v letu 2013? (Število)

(Q46) Če želite, da vam posredujemo rezultate raziskave, nam, prosim, posredujte vaš naslov elektronske pošte. Hvala. (Besedilo)